

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

На правах рукопису

САВЧЕНКО ЄВГЕНІЯ ЮРІЇВНА

УДК 80(111+161.2)+81'322.6

**ПРОСОДИЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ТЕМА-РЕМАТИЧНОЇ
СТРУКТУРИ ВИСЛОВЛЮВАННЯ В АНГЛІЙСЬКОМУ Й
УКРАЇНСЬКОМУ МОВЛЕННІ**
(експериментально-фонетичне дослідження)

Спеціальність 10.02.15 – загальне мовознавство

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
Корольова Тетяна Михайлівна,
доктор філологічних наук, професор

ОДЕСА – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ТЕМА-РЕМАТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ВИСЛОВЛЮВАННЯ	10
1.1. Загальна характеристика тема-рематичного членування висловлювань .	10
1.2. Лінгвістичні засоби виділення теми та реми.....	20
1.2.1. Граматичні засоби виділення теми та реми	20
1.2.2. Лексичні засоби виділення теми та реми	27
1.2.3. Фонетичні засоби виділення теми та реми.....	28
Висновки до розділу 1	35
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСОДИЧНИХ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ ТЕМА-РЕМАТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ВИСЛОВЛЮВАННЯ	38
2.1. Methodика проведення дослідження	38
2.1.1. Methodика формування експериментального корпусу дослідження та проведення його експертного аналізу.....	39
2.1.2. Характеристика інвентарно-таксономічного аналізу інтонації	45
2.1.2.1. Methodика проведення слухового аналізу	49
2.1.2.2. Methodика проведення аудиторського аналізу.....	51
2.1.2.3. Methodика проведення інструментального аналізу	61
2.2. Загальна характеристика результатів дослідження.....	65
2.2.1. Граматичні та лексичні засоби виділення теми та реми	67
2.2.1.1. Синтаксичні засоби.....	68
2.2.1.2. Морфологічні засоби	80
2.2.1.3. Лексичні засоби виділення теми та реми	90
2.2.2. Фонетичні засоби виділення теми та реми.....	93
Висновки до розділу 2	97
РОЗДІЛ 3. ЛІНГВІСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСОДИЧНИХ	

ХАРАКТЕРИСТИК ТЕМА-РЕМАТИЧНОЇ СТРУКТУРИ

ВИСЛОВЛЮВАННЯ	100
3.1. Прототипова модель просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання.....	102
3.2. Трансформація моделі просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання.....	107
3.2.1. Вплив комунікативного типу висловлювання на трансформацію моделі просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання.....	110
3.2.2. Вплив незавершеності висловлювання на трансформацію моделі просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання.....	116
3.2.3. Вплив фокалізації компонентів висловлювання на трансформацію моделі просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання	126
3.2.3.1. Фокалізація: основні поняття.....	126
3.2.3.2. Емфаза	131
3.2.3.3 Контраст	136
3.2.4. Вплив модальної забарвленості висловлювання на трансформацію моделі просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання.	147
3.2.4.1. Співвіднесеність тема-рематичної структури з диктумом і модусом.	147
3.2.4.2. Мовна модальність.....	151
3.2.5. Схожість та відмінності просодичної структури тема-рематичного членування висловлювань в українській та англійській мовах	169
3.3. Комбінаційний принцип формування просодичної структури актуального членування висловлювання.....	171
Висновки до розділу 3.....	174
ВИСНОВКИ	182
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	194

ВСТУП

Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки характеризується пильною увагою дослідників до комунікативно-прагматичних аспектів організації мовного коду людини. Зацікавлення науковців проблемами особливостей вербалізації комунікативного задуму мовця зумовлює вивчення механізмів продукування та інтерпретації змісту висловлювань як процесу актуалізації мовленнєвих стратегій. Однією з важливих проблем у цьому плані є питання актуального членування висловлювань, яке викликає численні суперечки, стає об'єктом теоретичного й експериментального вивчення, спрямованого на виявлення закономірностей функціонування мовних одиниць у процесі комунікації. Сьогодні найменш вивченим аспектом цієї проблеми є питання про роль інтонації у виокремленні тематичного та рематичного компонентів речення в усному мовленні.

Надійною основою для вивчення цього питання є цілий ряд праць, в яких знайшли глибоке осмислення проблеми актуального членування мовленнєвих одиниць. До них належать, зокрема, трактування понять «тема» і «рема», з'ясування змісту та обсягу цих категорій (Ш. Баллі [16], К. Беккер [196], F. Danes [230; 231], В.Д. Івшин [65], І.І. Ковтунова [80], К.Г. Крушельницька [92], В. Матезіус [99; 100], О.В. Падучева [117], Г. Пауль [121], І.П. Распопов [134; 135], Н.О. Слюсарева [150], J. Firbas [237; 238; 239], М.А.К. Halliday [248; 249; 250], Л.О. Черняховська [174]); дослідження функціонально-семантичної природи актуального членування фрази як мовної категорії (Ф.С. Бацевич [19; 20], О.О. Лаптева [95], В.Є. Шевякова [181; 182]); вивчення лінгвістичних і нелінгвістичних засобів вираження тематичного та рематичного компонентів висловлювання (граматичних, лексичних, інтонаційних, пара- і екстралінгвістичних) (Т.Р. Кияк, А.М. Науменко [77]); зіставлення форми і змісту тема-рематичної структури у різносистемних мовах для виявлення типологічних і конкретно-мовних рис (В.П. Морозов [106], В.І. Шаховський [177; 178]). Дослідження підкріплено

відомими теоретичними і практичними розробками, що висвітлюють питання функціонування просодичних конструкцій у мові, складовою частиною яких є питання просодичного оформлення тема-рематичної структури мовлення (Ю.О. Дубовський [54; 55; 234], Т. М. Корольова [86; 87; 88], О. І. Стеріополо [155]).

Актуальність теми зумовлюється недостатнім дослідженням проблеми інтонаційних засобів вираження тема-рематичної структури висловлювань у мовленні; наявні в галузі інтонології роботи пов'язані з вирішенням того чи іншого окремого завдання і не охоплюють усього різноманіття існуючих проблем, які впливають зі складності самого поняття «тема-рематичне членування», його багатоаспектності й поліфункціональності. Тому досліджувана проблема в цілому і, особливо, зокрема у співвіднесеності мовних одиниць різних рівнів із семіологічними одиницями під час актуалізації теми та реми в сучасному мовознавстві залишається невирішеною й актуальною, про що свідчить наявність суперечливих точок зору з цієї проблеми. У зв'язку з цим експериментально-фонетичні роботи, присвячені розгляду різноманітних аспектів інтонаційного оформлення тема-рематичної структури висловлювань, є своєчасними і набувають особливої значущості з позицій загального мовознавства і з погляду прикладної лінгвістики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Фундаментальні дослідження у вищих навчальних закладах» (код 2210020) в межах наукової теми кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики «Теоретичні та прикладні аспекти дослідження типологічних і конкретно-мовних рис сучасного дискурсу» (протокол № 5 рішення вченої ради ПНПУ імені К. Д. Ушинського від 29 грудня 2005 року, реєстраційний номер 0107U000467).

Метою дослідження є вивчення основних принципів функціонування просодичних засобів актуалізації тема-рематичної структури висловлювань в англomовному та українomовному телевізійному шоу.

Для досягнення зазначеної мети передбачено виконання таких завдань:

- аналіз ролі лексико-граматичних чинників у формуванні тема-рематичної структури висловлювання;
- виявлення ролі основних просодичних характеристик у диференціації теми та реми для обґрунтування прототипової інтонаційної моделі актуального членування висловлювання;
- з'ясування ступеню інваріантності/варіативності виявлених релевантних просодичних ознак під час актуалізації тема-рематичної організації висловлювання залежно від його комунікативного типу;
- визначення впливу ступеню завершеності висловлювання на трансформацію просодичної моделі тема-рематичної структури мовлення;
- висвітлення особливостей кореляції і взаємокомпенсації акустичних параметрів під час актуалізації просодичної структури тема-рематичного членування в умовах фокалізації окремих компонентів висловлювання;
- з'ясування впливу засобів актуалізації модальних значень та ступеня інтенсивності їх реалізації на трансформацію просодичної моделі тема-рематичної структури мовлення;
- з'ясування загальних закономірностей і специфічних особливостей просодичного оформлення тема-рематичної структури висловлювання в зіставлених англійській та українській мовах, та інтерпретація одержаних результатів з урахуванням історично сформованої структури зіставлених мов.

Об'єктом дослідження є англomовне та українomовне усне мовлення.

Предмет дослідження – просодичні засоби актуалізації тема-рематичного членування висловлювання в усному мовленні.

Матеріалом дослідження слугували відрізки популярних телевізійних програм "Top Gear", "Перший тест" та "Бережись автомобіля" англійською та

українською мовами; загальний час звучання досліджуваного матеріалу становить 301 хвилину 6 секунд, обсяг експериментального матеріалу – більше 3000 висловлювань.

Методи дослідження. Досягнення поставленої мети і розв'язання конкретних завдань дисертаційного дослідження ґрунтується на загальних положеннях системного аналізу з використанням елементів загальнонаукових (абстрагування, узагальнення, формалізація) та емпірико-теоретичних методів (аналіз, синтез, ідеалізація). Метод лінгвістичного спостереження, пов'язаний з перцептивним аналізом матеріалу дослідження (слуховий аналіз), методики контекстуального та інтерпретаційного аналізів використовувалися для визначання логіко-аргументативної організації англійського та українського телевізійного дискурсу; експериментально-фонетичне дослідження й опрацювання його результатів здійснювалися із використанням емпіричних загальнонаукових методів (експеримент, порівняння, вимірювання) та спеціальних методів визначення специфіки просодичної актуалізації тема-рематичної структури висловлювання в усному мовленні (опитування інформантів, аудиторський та інтонаграфічний аналіз, кількісний аналіз результатів експерименту).

Наукова новизна роботи полягає в систематизації функціонально-комунікативних чинників спілкування, які зумовлюють просодичну організацію засобів передачі тема-рематичної структури висловлювань у телевізійному ток-шоу. Уперше досліджено й описано типологічно спільні для англійської та української мов закономірності функціонування просодичних одиниць, що передають тема-рематичне членування в мовленні, а також конкретно-мовні особливості просодичних моделей тематичного та рематичного компонентів. Новим є виявлення основних механізмів варіативності просодичних одиниць під час формування теми та реми висловлювання, а також аналіз причини, що зумовлює трансформацію просодичних моделей у реальних умовах комунікації. Новизною відрізняється також опис механізмів трансформації цих моделей у розмовній

мові під впливом різноманітних лінгвістичних чинників (лексико-граматичної організації висловлювання, його комунікативного типу, ступеня завершеності висловлювання, характеру фокалізації компонентів фрази (емфази, контрасту), ступеня інтенсивності актуалізації суб'єктивно модальних значень) та комплексної взаємодії цих чинників.

Практичне значення роботи визначається тим, що результати дослідження можуть бути використані в курсі загального мовознавства (розділи «Тема-рематичне членування», «Типологія мовлення», «Інтоналогія»), у курсі практичної та теоретичної фонетики англійської та української мов (розділи «Просодія», «Фоностилістика»), а також під час укладання відповідних методичних матеріалів, що сприятимуть підвищенню ефективності навчання просодичної організації усного мовлення на прикладі тема-рематичної структури телевізійних програм.

Результати дослідження становлять певний інтерес для лінгвістів лінгвокультурологічного та етнопсихолінгвістичного профілю.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданні кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського» (Одеса, 2012), на міжнародних наукових конференціях «Інтерактивна комунікація в контексті сучасних наукових парадигм» (Одеса, 2012), «Сучасні напрями викладання гуманітарних дисциплін у середніх та вищих навчальних закладах: мова, література, історія» (Горлівка, 2012), «Другі міжнародні наукові читання пам'яті члена-кореспондента НАН України Юрія Олександровича Карпенка» (Одеса, 2011), на *всеукраїнській* науково-методичній конференції «Проблеми типології у сучасному мовознавстві» (Одеса, 2010) та на *міжрегіональній* науково-практичній конференції молодих учених і аспірантів «Дослідження молодих науковців в галузі гуманітарних наук» (Горлівка, 2012),

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено в 5 статтях у фахових наукових виданнях України. Усі статті написано

одноосібно.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 219 сторінки, з них 193 сторінки основного тексту. Робота містить 11 таблиць. Список використаних джерел налічує 308 позиції, із них 114 – іноземними мовами.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ТЕМА-РЕМАТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ВИСЛОВЛЮВАННЯ

Перший розділ присвячений аналізу підходів до проблеми тема-рема-тичного членування висловлювання, що існують у лінгвістичній літературі, розглядаються питання структурно-композиційної характеристики актуального членування висловлювання, висвітлюються проблеми термінології, зіставляються поняття «тема/рема» із суміжними лінгвістичними категоріями, описуються лінгвістичні засоби маркування теми та реми, а також аналізуються особливості їх актуалізації у двох досліджуваних мовах.

1.1. Загальна характеристика тема-рема-тичного членування висловлювань

Комунікація є складним процесом взаємодії між реципієнтом і респондентом, що полягає в обміні різноманітною інформацією (всілякими уявленнями, ідеями, інтересами, настроями, почуттями, установками тощо), сприйнятті і розумінні реципієнтом повідомлень респондента, а також у формуванні, уточненні, розвитку реципієнтом отриманих знань [3, с. 84]. Проблемам комунікації присвячено роботи дослідників у різних галузях знань: філософії (К. Апель, М.О. Бердяєв, С.Н. Булгаков, Ю. Габермас В.В. Крамнік, Н. Луман, В.Ю. Олейников, Г.В. Осипов, А.С. Панарін), психології (Б.Г. Ананьєв, Т.М. Андрєєва, М. Бахтін, В. М. Бехтерєв, Л.С. Виготський, З. Л. Рубінштейн), соціології (П. Бергер, Т. Лукман, А. Шюц) психолінгвістики, соціолінгвістики, лінгвістики (В.Б. Касевич, Ю.М. Лотман, О.О. Потебня, Ф. де Сосюр, Е. Стевік, В.Б. Шкловський, Е.В. Ягунова, Р.Я. Якобсон) та багатьох інших.

У процесі комунікації під час виникнення мотиву висловлювання

респондент, передусім, планує його у внутрішньому мовленні, а потім під час переведення в зовнішнє мовлення кодує у звуки. Реципієнт, сприймаючи висловлювання, декодує його і розпізнає зміст. Основною метою адресата у процесі комунікації є вилучення змісту, що знаходиться за зовнішньою формою мовних висловлювань; тому він під час сприйняття мовних повідомлень прагне розпізнати, насамперед, комунікативний план висловлювання, з яким безпосередньо пов'язане актуальне членування речення. Сприймаючи мовлення, реципієнт співвідносить сказане з дійсністю, зі своїми знаннями і своїм досвідом. Він може встановити пропущені в мовленні фрагменти, черпаючи інформацію зі свого мовного досвіду. Під час сприйняття реципієнт активний, висуває гіпотези щодо подальшого змісту і здійснює змістові заміни. У нього також виникає мотив висловлювання, відбувається обмін інформацією, тобто здійснюється зворотний зв'язок. Отже, респондент і реципієнт міняються місцями, але схема процесу комунікації залишається незмінною [43, с. 12]. Але іноді реципієнт більше «чує» власні прогнози, ніж те, що дійсно сказав респондент. Це трапляється в тому випадку, коли зміст для респондента і реципієнта не збігається внаслідок відмінності їх життєвого досвіду, емоційного стану, ставлення до того, про що йдеться, і т.ін. Це може призвести до непорозуміння і навіть до конфліктів. Отже, сприйняття є високоактивним творчим процесом. Те, що почує і зрозуміє реципієнт, залежить не тільки від того, що скаже респондент, а й від зустрічної внутрішньої активності самого реципієнта, його особистості [157, с. 124].

Проблемою сприйняття усного мовлення займалися такі дослідники, як Р. Белл, Е.А. Бризгунова, Ф.І. Буслаєв, А.В. Венцова, Е.Н. Вінарська, Н.І. Греч, І.А. Зимняя, В.Б. Касевич, О.А. Леонт'єв, Т.М. Ніколаєва, Е.Л. Носенко, С. І. Ожегов, А.М. Пешковський, Р.К. Потапова, О.О. Потєбня, В.В. Потапов, Н.Д. Светозарова, Н.В. Черемисина, Л.А. Чистович, А.С. Штерн, Л.В. Щерба, Е.В. Ягунова та ін. Під час сприйняття мовних повідомлень розпізнається, насамперед, комунікативний план висловлювання, з яким безпосередньо

пов'язане актуальне членування речення [14, с. 301]. Так, на думку А.Н. Соколова, «безпосереднє розуміння відбувається, головним чином, шляхом схоплювання» змістових віх «та їх об'єднання на основі минулого досвіду і знань ... в єдину думку» [103, с. 34]. Французький дослідник А. Делакруа вказує на те, що часто фраза «повисає у повітрі», розуміння її залишається неясним, поки не з'явиться слово, якого чекають як змістової опори і яке відразу «висвітлює» весь зміст висловлювання [103, с. 35].

Комунікативно-прагматичний підхід до вивчення проблеми організації мовного коду людини зумовлює необхідність вивчення механізмів продукування та інтерпретації змісту висловлювань як процесу актуалізації мовленнєвих стратегій. Із середини ХХ ст. й особливо активно в теперішній час проблеми, пов'язані з таким підходом у багатьох мовах, також і в українській та англійській, стали розглядатися в основному крізь призму актуального членування речення – теорії, заснованої В. Матезіусом і розвиненої його учнем і послідовником F. Danes (Празький лінгвістичний гурток) [99; 100; 230; 231; 256].

Проблема актуального членування мовлення в сучасному мовознавстві викликає численні суперечки, стає об'єктом теоретичного й експериментального вивчення, спрямованого на виявлення закономірностей функціонування мовленнєвих одиниць у процесі комунікації. До складу найважливіших тем цієї галузі належать: трактування понять «тема» і «рема», визначення змісту та обсягу даних категорій, дослідження функціонально-семантичної природи актуального членування фрази як мовної категорії, вивчення лінгвістичних та нелінгвістичних засобів вираження тематичного та рематичного компонентів висловлювання (граматичних, лексичних, інтонаційних, пара- і екстралінгвістичних), зіставлення форми і змісту тема-рематичної структури в різносистемних мовах для виявлення типологічних і конкретно-мовних рис.

Згідно з теорією актуального членування будь-яке висловлювання, що входить до складу повідомлення, поділяється на дві головні частини – тему

та рему. Темою висловлювання, його основою, за В. Матезіусом, вважається те, що в даній ситуації відомо чи очевидно, те, що з точки зору мовця неважливо, те, що складає відправну точку висловлювання; вона має мінімальне комунікативне навантаження, забезпечує сполучення висловлювання з попереднім контекстом. Рема – ядро висловлювання, нова інформація, що повідомляється мовцем про відправний пункт висловлювання; це змістовий відрізок із максимальним комунікативним навантаженням, що виражає ту інформацію, заради якої здійснюється висловлювання. Саме завдяки ремі і відбувається розгортання повідомлення. Найчастіше рема попереднього висловлювання стає темою наступного, тобто відповідно до розгортання повідомлення спостерігається так звана тематична прогресія [105, с. 104]. Із вищесказаного очевидно, що тематичне скріплення мовлення об'єднує між собою висловлювання, а нова, рематична інформація сприяє досягненню мети комунікації.

Теорія актуального членування розвивається вже протягом багатьох десятиліть. Це вчення увібрало в себе основні положення психологічної концепції, розробленої представниками младограматичної школи, наприклад, Г. Паулем, а також Ф.Ф. Фортунатовим. Психологічний напрям у мовознавстві, що розвинувся як протидія логічному, що уподібнює граматичний лад мови логічному ладу мислення, заперечував таку залежність, не визнавав абсолютизованого впливу логіки на формування, функціонування та розвиток мови. В основу психологічного синтаксису лягла асоціативна теорія І. Гербарта, яка стала результатом узагальнення емпіричних спостережень над мовними фактами [115, с. 57].

Суттєвим і неоціненним є той факт, що В. Матезіус поставив проблему взаємозв'язку будови речення і мислення на лінгвістичний ґрунт і намагався знайти її вирішення, виходячи з комунікативної сутності речення як найважливішої мовної одиниці. Мовознавці, які займаються цією проблемою, дотримуються точки зору, що актуальне членування являє собою бінарний розподіл речення на вихідну частину, що містить те, про що повідомляється в

реченні – тему, і на те, що повідомляється про неї – рему, що містить основний зміст повідомлення, заради якого, власне, і було здійснено висловлювання [100, с. 239].

Актуальне членування речення є засіб включення речення до предметного контексту, на базі якого воно виникає [100, с. 239]. Залежно від екстралінгвістичних умов комунікації, переслідуваної респондентом мети актуалізації мовленнєвого відрізка, за рахунок перебудови тема-рематичної структури одне і те ж речення може набувати різний зміст [80, с. 6].

Слід зазначити, що в мовознавстві існують різні терміни для позначення двох складників актуального членування висловлювання: тема і рема (Є.А. Абдаліна [1], С.В. Кодзасов [81; 82], О.І. Москальська [107; 108], Ю.Д. Апресян [7]), топік і коментар (Ч. Лі, С. Томпсон [97]), топік і фокус (R. Van Valin [304], М.А.К. Halliday [249], J. Peregrin [290]), суб'єкт і предикат (Н.Д. Арутюнова [12]), логічний суб'єкт і логічний предикат (Л. В. Щерба [184; 185]), психологічний суб'єкт і психологічний предикат (О.О. Шахматов [176]), змістовий суб'єкт і змістовий предикат (В.А. Пыш [258]), основа і ядро (В. Матезіус [100]), основа і частина, що предикуються (І.П. Распопов [134]) та інші. Зміст, який вкладають у поняття «тема та рема» різні дослідники, також різний. Це, передусім, пов'язано з тим, що під час опису комунікативної організації речення важливу роль у плані протиставлення тема / рема відіграє така пара суміжних понять як дане / нове. Як зазначає Ю.Д. Апресян, через відсутність чітких визначень теми, реми, даного, нового, мовознавці не однозначні в питанні про те, чи описують ці поняття різні комунікативні осі речення чи це різні назви єдиної осі [7]. Розбіжність думок лінгвістів характерна для всіх вищеназваних понять.

Тема. В. Матезіус вважає, що тема виражає те, що є в даній ситуації відомим або, хоча б, може бути легко зрозумілим та із чого виходить респондент [100]. R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik під темою мали на увазі початок висловлювання [195]. Для академіка В.В. Виноградова

тема – це просто даний, уже відомий зміст [34, с. 415].

Є.А. Абдаліна під темою розуміє таку певним чином акцентно-мелодійно оформлену частину фрази, яка повідомляє щонайменше нової інформації, висловлює щось уже відоме реципієнту з попереднього контексту або життєвої ситуації – те, що респондент вважає сам і хоче, щоб реципієнт сприйняв як найменш важливе у висловлюванні [1]. На думку І.І. Ковтунової, тема представляє собою предмет повідомлення і є вихідною частиною висловлювання, оскільки ця частина містить те, про що повідомляється в реченні [80, с. 7]. Л.А. Черняхівська стверджує, що тема має мінімум семантико-контекстуальної вагомості та містить або тільки стару інформацію, або мінімум нової інформації [174]. Ж. Lyons дає визначення теми як вислів, використане мовцем для виділення того, що він ставить у центр свого висловлювання, це і є тематичний суб'єкт [277, с. 507]. Фр. Травнічек визначає тему як той елемент речення, який безпосередньо співвідноситься з об'єктом мислення, виходить із нього і, отже, відкриває речення [161, с. 269]. Н.А. Слюсарєва під темою розуміє предмет, виражений іменними частинами мови (тобто іменником і його еквівалентами), суб'єктивно обраний респондентом для повідомлення про нього деяких відомостей. Тема являє собою той пункт висловлювання, який визначає ступінь контекстуальної залежності даного висловлювання від попередніх і наступних [150, с. 116].

Оригінальне визначення теми дає М. Steedman [297]. Він розуміє тему як ту частину речення, яка пов'язує його з рештою дискурсу. Отже, тема трактується М. Стідменом не тільки як категорія речення, а й одночасно як категорія зв'язного дискурсу. Тема тут автоматично розуміється як така, що має активований – уведений в передтексті – референт. Таке визначення теми набуває особливого значення в діалогічному мовленні [297].

Наприклад, у діалогічній єдності:

- *Do you like fast cars? - I like sports cars.*

- *Тобі справді подобається цей малюнок? - Це нормальний малюнок.*

згідно з підходом М. Стідмена відповідна репліка повинна трактуватися як тема. Тим часом більшість авторів, що працюють над проблемами комунікативної структури, вважає відповідні репліки в діалозі не темами, а ремами. На такому розумінні відповідних реплік, зокрема, заснований і відомий запитально-відповідний принцип визначення межі між темою і ремою [144]. Під час якого рема розуміється як коротка відповідь на якесь, можливо, гіпотетичне, запитання.

- *Where is it? - It is in Derbyshire.*

- *Дядьки, а ви звідки? - Ми з Одеси.*, где *Derbyshire* и *Одеси* это рема, а компонент *it* и *ми* , соответственно, тема.

Те, що відповідна репліка – тема (за М. Стідменом), а не рема, як слід було б очікувати, потрібно віднести за рахунок особливого розуміння М.Стідменом теми, яке охоплює не тільки теми (топіки) у більш традиційному розумінні, але також і деякі випадки контрастних рем. Дійсно, якщо за М. Стідменом тема – це те, що відповідає за зв'язок із передтекстом, то в цю категорію вписуються не тільки традиційні теми (принаймні тоді, коли вони відомі), але також і будь-які контрастні компоненти, тому що контраст передбачає вибір із множини, відомої мовцю і слухачу. Зауважимо, що М. Стідмен навмисно використовує термін «тема», а не термін «топік», щоб відрізнити тему у своєму власному розумінні від топіка, протипоставленого фокусу в більшості робіт західних авторів. У парадигмі, близькій М. Стідмену, мислять і інші дослідники; наприклад V. Molnar, який теж працює не в термінах комунікативної структури речення, а в термінах активації інформації у свідомості мовця і слухача, визначає контраст як належність інформаційної структури дискурсу [280].

У вітчизняній лінгвістиці, а також у більшості робіт західних авторів традиційно для позначення компонентів комунікативної структури (актуального членування речення) слідом за В. Матезіусом використовуються терміни «тема» і «рема». У цьому – матезіусівському – розумінні знак рівності слід ставити між темою і топіком, а не між темою за

В. Матезіусом і темою за М. Стідменом. Наприклад, автори [246], які теж висловлювалися з приводу розглянутого прикладу, вважають відповідну репліку розчленованою на тему (топік) *It looks* і рему (фокус) *good*. Ми приєднуємося до цієї точки зору і вважаємо, що це речення включає тему і контрастну рему.

Рема. В. Матезіус під ремою розумів те, що респондент повідомляє про тему [100]. R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik позначають ремою кінець, завершення висловлювання [195]. В. В. Виноградов під ремою розуміє нове, що відкривається і висловлюється в мовленні [34, с. 415]. Є.А. Абдаліна визначає рему як нову інформацію, також і модального та емоційного характеру. «Рема, хоча й містить нове, не обмежується ним. Вона може показувати, що респондент вважає найважливішим у своєму висловлюванні (і хоче, щоб реципієнт сприйняв це як найважливіше), вона може передавати ставлення респондента до дійсності, до змісту висловлювання, до ситуації повідомлення, до співрозмовника, його фізичний або душевний стан, вона також може виражати контраст, підкреслювати кількісну чи якісну сторону предмета, уточнювати значення якоїсь думки або виражати почуття» [115, с. 58]. І.І. Ковтунова під ремою розуміє частину висловлювання, в якій міститься те, що повідомляється про тему [80, с. 7]. С.В. Кодзасов розуміє під ремою той компонент змісту, над яким проводиться операція під час здійснення мовленнєвого акту [82, с. 191]. А ось К. Веcker [196] вважав, що за допомогою реми мовець лише вказує на певне протиставлення. А. Вейль, Г. Гебеленц, Г. Пауль уважали, що рема підкреслює те, що ще невідомо реципієнту [48, с. 87]. Л.А. Черняхівська дотримується тієї ж точки зору, стверджуючи що «рема має максимум семантико-контекстуальної вагомості і максимум нової інформації» [174].

Не менш різноманітний серед лінгвістів і спектр думок щодо змісту понять дане / нове.

Дане. Під даним Ю.Д. Апресян розуміє те знання, яке, за припущенням респондента, знаходиться у свідомості реципієнта в момент висловлювання [7].

Також даним вважається те, що відомо реципієнту з контексту або зумовлюється конситуацією. До того ж дане, зумовлене контекстом, може позначати окремі сторони або аспекти того, що названо в попередньому контексті, або логічно впливати зі змісту попереднього [138]. У. Чейф дане визначає як знання, яке за припущенням респондента, знаходиться у свідомості реципієнта в момент виголошення висловлювання [172, с. 281]. S. Naviland і Н. Clark під даним розуміють те, про що реципієнт, мабуть, уже знає [172, с. 282]. І.І. Ковтунова визначає дане як щось, відоме з конситуації, назване у попередньому контексті або ж зумовлене конситуацією [80, с. 7].

Нове. Під новим Ю.Д. Апресян [7] і У. Чейф [172, с. 281] розуміють ту інформацію, яка, за припущенням респондента, вводиться у свідомість реципієнта висловлюванням. S. Naviland і Н. Clark під новим розуміють інформацію, про яку реципієнт ще не знає [172, с. 282].

Слід зазначити, що в мовознавстві існують різні терміни для позначення даного і нового (Ю.Д. Апресян [7]): відоме і невідоме (Є.В. Падучева [117]), стара інформація і нова інформація (У. Чейф [172]) та інші.

Залежно від того, що для дослідника є основним – зміст чи форма висловлювання, - у роботах з лінгвістики виділяють змістовний і формальний підходи до проблеми актуального членування. Це, у свою чергу, як стверджує Т.М. Ніколаєва, є наслідком значних розбіжностей у теоретичному плані. Так прихильники змістовного підходу ставлять перед собою за мету виявити й описати всі засоби реалізації актуального членування речення, яке властиве, на їхню думку, кожне (або майже кожне) висловлювання [110, с. 48].

Для змістовного підходу характерна наявність у мовленні одної з нижчеперелічених умов:

- 1) бінарність речення (поділ на дві частини);
- 2) тернарна структура речення (дві основні частини і перехід між ними);
- 3) певне градуальне посилювання або ослаблення інтенсивності передачі змісту, що має різноманітну форму розподілу в межах висловлювання.

Одним із найбільш відомих представників даної точки зору є J. Firbas,

який виділяє власне тему, залишок теми, власне перехід, залишок переходу, рему і власне рему [239]. Але в подібному випадку, як зазначає Т.М. Ніколаєва посилаючись на роботи D. Bolinger [204], вчення про актуальне членування речення губиться серед інших вчень про змістову організацію висловлювання, що мають мало спільного з актуальним членуванням речення [110, с. 49].

Що ж до прихильників формального підходу, то вони вважають, що актуальне членування наявне виключно в тих реченнях, де воно представлено формально. При формальному підході обов'язковою є наявність одного з двох нижчезазначених феноменів:

1) формальне вираження і теми і реми в одному реченні;

2) формальне вираження або тільки теми або виключно реми в одному реченні [110, с. 49].

У нашій роботі ми дотримуємося думки багатьох мовознавців (наприклад Ю.Д. Апресян [7], І.І. Ковтунова [80] та ін.) про те, що поняття тема / рема і дане / нове не завжди збігаються.

Підбиваючи підсумок вищесказаному, можна зауважити, що темарематичне членування висловлювання виконує комунікативну функцію, - основну функцію мови; у рамках теорії актуального членування поєднуються різні підходи до різноманітних мовних явищ, межі і зміст яких визначаються різними мовознавцями по-різному, відображаючи, таким чином, їхні переконання і погляди на дану проблему.

Зіставлення показників реми і теми показує, що ті ж мовленнєві засоби часто в аналогічних ситуаціях можуть указувати як на рему, так і на тему. Багато речень суцільного тексту неможливо однозначно розділити на тему і рему, оскільки відповідно до розширення правої межі мовленнєвого відрізка, межі такого розділу динамічно змінюються; існують такі висловлювання, які взагалі не підлягають актуальному членуванню.

Серйозною вадою теорії актуального членування речення вважається те, що в ній усі методи аналізу спираються в основному на інтуїцію, тобто на

інтуїтивно визначувані поняття компонентів структури. Навіть в основі найбільш «об'єктивного» методу спеціальних або рематичних питань лежить суб'єктивний вибір одного з компонентів як «нового», цей вибір і визначає порушення питання та визначення його функції як рематичної.

Однак, незважаючи на висновок про те, що актуальне членування речення позбавлене чітких критеріїв, які можна було б покласти в його основу, дана теорія залишається однією з провідних під час дослідження проблем лінійної організації висловлювання в різних мовах, просодики речення та його змісту, що свідчить про її значну пояснювальну силу. Застосування основних положень теорії актуального членування речення до аналізу конкретних текстів різних функціональних стилів і прагматичної спрямованості дозволяє науковцям виявляти і систематизувати найбільш ефективні засоби протиставлення тематичних і рематичних структур та розробляти нові методики побудови текстів із заданими параметрами потрібного впливу на потенційного читача, слухача.

1.2. Лінгвістичні засоби виділення теми та реми

У тема-рематичному структуруванні висловлювання тією чи іншою мірою беруть участь практично всі лінгвістичні засоби: лексичні, граматичні, просодія. Основними засобами тема-рематичного структурування висловлювання, які в достатній мірі висвітлено в сучасній лінгвістичній літературі, є лексико-граматичні засоби реалізації змісту. У значно меншій мірі описано в роботах мовознавців питання просодичного оформлення тема-рематичної структури мовлення

1.2.1. Граматичні засоби виділення теми та реми

Як в англійській, так і в українській мовах на синтаксичному та морфологічному рівнях виділяються засоби, що маркують тематичний і

рематичний складники висловлювання. Найважливішим синтаксичним засобом актуального членування є порядок слів у реченні. Роль порядку слів у висловлюванні комунікативного членування досліджено в літературі досить широко [76; 134; 135; 148; 149; 174; 181; 182; 274]. У сучасному мовознавстві лінійна організація висловлювання вивчається в декількох напрямках: продовжують визначатися роль порядку слів як явища в мові в цілому і його функції в конкретних типах речень; виявляються причини, що зумовлюють ту чи іншу послідовність елементів у словосполученні і в висловлюванні; описується використання моделей взаємного розташування елементів у реченні (поряд із просодикою): як основних засобів тема-рематичного членування висловлювання, як засобів логічного і емоційно-експресивного виділення найбільш важливої інформації.

Вирішуючи проблеми, пов'язані з порядком розташування елементів у висловлюванні, більшість зарубіжних лінгвістів не проводить і чіткого розмежування між морфологічним і синтаксичним рівнями аналізу - між членами речення, частинами мови і окремим лексемами [162; 198; 200; 205; 229; 251; 261; 279]. У вітчизняній лінгвістиці такі проблеми, як правило, розглядаються на рівні синтаксису [18; 44; 51; 284].

У виявленні комунікативного складу (відоме, дане, вихідне для мовця поміщається на початку речення, нове, те, що є основним у повідомленні, відсувається до кінця речення) полягає комунікативна функція порядку слів, що забезпечує разом із тим і вираження ступеня комунікативної значущості фрагментів висловлювання. Порядок слів у реченні виконує цю роль в основному у флективних мовах (зокрема в українській), де саме ця функція є головним чинником, що визначає вибір того чи іншого варіанту порядку слів; в аналітичних мовах із фіксованим порядком слів (зокрема в англійській) ця функція виражена значно менше.

У своєму аналізі «порядку проходження значущих одиниць» в англійській мові Дж. Грінберг акцентує увагу на понятті «домінуючого» порядку, тобто такого, який відрізняється не стільки високою частотністю

зустрічальності у мовленні, скільки відсутністю стилістичної маркованості. З урахуванням такого розуміння домінації, Р. Якобсон переформулює і пояснює правило, сформульоване Дж. Грінбергом: «В оповідних реченнях з іменним суб'єктом і об'єктом єдиним нейтральним (немаркованим) проходженням майже завжди буде таке, в якому суб'єкт передує об'єкту». Фіксований порядок слів в англійській мові зумовлює таку послідовність, під час якої присудок слідує безпосередньо за підметом, надаючи можливість розміщення другорядних членів речення або після себе, або перед підметом залежно від комунікативного завдання висловлювання. Отже, в англійській мові найбільшим ступенем комунікативного динамізму має слово або група слів, розташована в кінці речення. Саме тому синтаксичне членування речення набагато частіше збігається з актуальним членуванням речення в англійській мові, ніж в українській, в якій, хоч природним порядком і вважається «підмет – присудок – доповнення», фіксована послідовність членів речення, все ж, відсутня.

Через зазначені чинники актуальне членування речення розглядається тут як «пристосування граматичної структури речення в результаті включення в ту чи іншу мовну ситуацію до завдань комунікації» [31]. Засобами порядку слів у висловлюванні виражається не тільки його темарематичний розподіл, але й ступінь комунікативної значущості кожного слова. Зміна порядку проходження елементів у висловлюванні в порівнянні зі звичайним, нормативним, характерним для нейтрального мовлення розташуванням слів, спричиняє перерозподіл значущості слів: перенесення на початок або кінець речення сприяють посиленню комунікативної значущості слова в динамічній перспективі висловлювання [149, с. 128]. Н.С. Валгина фіксований порядок слів в англійській мові уточнює: «компоненти тема і рема розташовуються в названому порядку незалежно від того, якими членами речення вони є. Отже, актуальне членування може трансформувати граматичну структуру речення, оскільки функції словоформ як членів речення, за винятком деяких випадків, від перестановки місць не

змінюються. Послідовність «тема - рема» з точки зору комунікативної структури речення є прямий (або об'єктивний) порядок слів. Якщо рема поміщається перед темою, маємо зворотний (або суб'єктивний) порядок слів. В останньому випадку для збереження комунікативної структури речення необхідне особливе виділення реми, яке і підкреслює її незвичайне розташування» [31].

Фактори, що зумовлюють вибір послідовності елементів у реченні, різноманітні; зокрема, використання інверсії в конкретних висловлюваннях зумовлюється бажанням мовця: 1) адекватно передати «перебіг думки» від старого до нового, тобто зберегти природну, типову тема-рематичну будову висловлювання, 2) відразу ж висловити основну, головну думку і лише потім співвіднести її з раніше відомою інформацією. Така тема-рематична структура є емоційною, стилістично маркованою, на відміну від природної, стилістично нейтральної.

Лінійна організація висловлювання, як відомо, виявляється в опозиціях «прогресивності - регресивності», «контактності - дистантності», «свободи - пов'язаності / фіксованості», «об'єктивно / нейтральності - суб'єктивності / емоційності» і розпадається на структурні типи, класифікація яких включає і опозицію «прямий – зворотний / інвертований» [39, с. 388]. Такі характеристики, як «прямий», «об'єктивний / нейтральний», «пов'язаний / фіксований» асоціюються зі звичним становищем елементів у переважній масі оповідних висловлювань у тексті інформативного характеру, позбавленому емоційних забарвлень. Такий порядок слів називають «граматичним». Розмежування «граматичного» порядку слів (тобто такого розташування елементів висловлювання, під час якого найбільш точно передаються логічні зв'язки між окремими словами) і «емоційного» (покликаного виділити те, що мовцю здається найбільш важливим) є однією з головних теоретичних посилок граматики.

Питання про свободу і фіксованість розташування елементів у висловлюванні трактується в лінгвістиці неоднозначно, цілу низку протиріч

пов'язано з поняттями прямого і зворотного порядку слів, нормативністю або ненормативністю для граматичного ладу мови інверсії, яка також визначається неоднозначно і суперечливо. Традиційно порядок елементів, під час якого підмет передує присудку, характерне для більшості оповідальних речень англійської мови, називається прямим і розглядається як нормативне, нормальне, звичайне. Порядок елементів, відмінних від вищеназваного, прийнято називати зворотним, незвичайним, інвертованим.

Характеризуючи порядок слів в англійському реченні, граматисти зазвичай говорять про його відносну твердість, фіксованість [12, с. 19; 74, с. 265; 151, с. 4; 242, с. 357;], на відміну від порядку проходження елементів у реченні мов флективного типу, зокрема української. Одночасно зауважують, що «неможливість вільного порядку слів в англійському реченні зазвичай сильно перебільшується» [49, с. 49-56; 74, с. 210; 258, с. 241-243; 284; 286, с. 63], а обставини, як і в українській мові, є найбільш рухомими елементами речення [151, с. 228]. Позиції визначення в англістиці розглядаються, як правило, на рівні словосполучення відносно означуваного слова. Якщо його позиції розглядати на рівні речення, то вони також будуть відрізнятися значною різноманітністю, оскільки обумовленими словами є члени речення, що займають різні позиції залежно від тема-рематичної структури. В українській мові взаємопов'язаність того, що означає і про те, що ідеться також важлива, але на їх відносну позицію в лінійній структурі висловлювання значно не впливає: наявність флексій дозволяє і під час значної віддаленості означуваного від означуючого однозначно виявити їх зв'язок.

До недавнього часу вважалося, що порядок слів в українській мові вільний і виконує тільки стилістичні функції. Проте останнім часом було показано, що «порядок слів в українській мові не вільний, але достатньо гнучкий і різний у прозовому і поетичному, письмовому та розмовному мовленні» [148, с. 132]. «Порядок слів визначається комунікативним завданням (актуальним членуванням речення), може змінюватись, але при

цьому він не вільний: при різному порядку слів зміст речення, його комунікативне завдання виявляються різними».

Граматисти єдині в думці про те, що порядок слів створює граматично правильне речення: дає синтаксичну характеристику членам речення, маркує граматичні зв'язки між членами речення, «відображає ієрархічність відносин між елементами речення» [273]. Якщо прагнення досягти певних комунікативних цілей спричиняє зміни в граматичному порядку слів (наприклад експресивне виділення частини висловлювання), то зачіпається синтаксична організація висловлювання. Тому для збереження нейтральності стилю викладення мовець повинен керуватися правилом: «не хочеш виділяти – дотримуйся граматичних норм розташування; пам'ятай, що контактне розташування слів викличе їх об'єднання» [148].

Взаємне розташування елементів у лінійній структурі висловлювання показує і комунікативний тип речення; наприклад, в англійській мові, де для утворення питального речення нормативно потрібно перенести допоміжне, зв'язкове або модальне дієслово в позицію перед підметом - інвертувати присудок.

Поряд із розробленням загальної теорії порядку слів, у лінгвістиці значна увага приділяється дослідженню інверсії. Більшість авторів вважає інверсію препозицією всього присудка або його частини по відношенню до підмета [51, с. 13; 229; 260, с. 86; 300, с. 13-18; 307, с. 10]. Тобто інверсія трактується не в рамках речення в цілому, а обмежується рамками предикативного словосполучення. Відповідно до іншої точки зору, інверсія є перенесення будь-якого члена речення в «незвичайну» для нього позицію, при цьому одні автори пов'язують таке перенесення зі зміною позиції присудка щодо підмета (наприклад [1; 212, с. 218-220]), інші ж, розглядають такі перенесення безвідносно до взаємного розташування підмета і присудка (наприклад, [300, с. 3-27]).

В англійській мові в питальних і деяких інших типах речень інверсія є нормативною, що виконує граматичну функцію; в реченнях ж оповідних

вона трактується як відступ від граматичної норми. Уживання інверсії під час побудови питального речення в англійській мові є обов'язковим і пояснюється особливостями граматичної будови самої мови та традицією. Тоді питальні речення без інверсії в англійській мові виявляються стилістично маркованими. Наприклад:

- ***You** are allowed to wee in the policeman's hat?*

- *Absolutely, if you're pregnant.*

Відсутність нормативно необхідної інверсії використовується тут у запитаннях-припущеннях ствердного характеру.

Багато дослідників роблять висновок про недоцільність виділення звичайного і незвичайного в мові [51; 56, с. 21-37; 80; 306]. Про те, що «інверсія не є винятком із норми англійської мови, а виступає як прояв тієї ж норми, якої дотримується весь порядок слів англійської мови» пишуть М.Г. Горкун, О.М. Дмитрієв та інші граматисти [44, с. 23; 51, с. 70]. На різноманітність інвертованих оповідних речень, їх відносно високу частотність в англійськомовному художньому тексті вказує, наприклад, [51, с. 132]; необов'язковість інверсії в питальних реченнях підкреслюють Н.А. Кобрина, В.Є. Шевякова, R. Quirk, M. Swan та їх співавтори [46, с. 12; 182, с. 229; 195, с. 138-159; 314].

Крім розглянутої вище граматичної (функція утворення питального речення з оповідного – для Ая), інверсія виконує й інші функції: сполучну (єднальну), комунікативну – з одного боку, - і експресивну, семантичну, стилістично-емоційну, емфатичну – з іншого. При цьому необхідно підкреслити, що стилістична інверсія відрізняється від граматичної і сполучної тим, що під час стилістичної інверсії не порушується «структурне значення», «зміст» речення, його пропозиція, оскільки інверсія, як і просодика, служить акцентуванню, виділенню елементів висловлювання і пов'язана з прагматикою та емоціями [273]. Сполучна (єднальна) інверсія, викликана прагненням передати актуальне членування речення, сприяти

«природному» «об'єктивному» [99] розташуванню старого і нового (теми і реми), не вважається емпатичною, стилістично маркованою. Навпаки, стилістично маркованою вважається інверсія, за якої на перше місце висувається рема [8, с. 203-204; 75, с. 170]. Функції інверсії в реченнях із рематичним елементом у початковій позиції визначають і як семантичну (логіко-змістове виділення «нового») або стилістично-емоційну (психологічну) - не пов'язану з логічним, змістовим виділенням члена речення (хоча останнє також може мати місце) «на перший план у таких випадках, виступає емоційне вираження або стилістичне забарвлення речення» [29, с. 66-75].

Проведений огляд літератури з проблем порядку слів у реченні наочно свідчить про протиріччя у вирішенні більшості питань. Це викликано, з одного боку, різними підходами до кожного окремого питання, і, з іншого боку, відсутністю «позитивних знань» про закономірності розміщення елементів у висловлюваннях із прямим порядком слів, знань про взаємозв'язки прямого і зворотного порядків розташування елементів. Розгляд проблеми порядку слів у словосполученнях поза зв'язком із реченням не дозволяє виявити системних відносин і закономірностей у лінійній організації висловлювання, залишає нагромаджені факти і спостереження розрізненими, і тому їх теоретичне осмислення страждає суперечливістю.

1.2.2. Лексичні засоби виділення теми та реми

Лексичні засоби виділення теми та реми в англійській та українській мовах мають різноманітний характер.

Серед лексичних одиниць основним маркером тема-рематичної структури висловлювання в англійській та українській мовах є такі засоби, як заперечення, присвійні, вказівні, неозначені і питальні займенники, ввідно-модальні слова й частки, апроксиматори, власні імена та імена загальні, які називають відомий із контексту предмет, особу, факт, ознаку або дію.

Крім того, на відміну від української мови, в англійській наявні ще такі засоби формування тема-рематичної структури висловлювання, як артиклі, підсилювальне дієслово *do*. Завдяки своїй семантиці дані лексичні засоби сприяють диференціації тематичного та рематичного складників висловлювання, залишаючи при цьому саму структуру актуального членування незмінною.

1.2.3. Фонетичні засоби виділення теми та реми

Найменш вивченим аспектом проблеми виокремлення тематичного та рематичного компонентів речення в усному мовленні є сьогодні питання про роль інтонації в цьому процесі. Відомі дослідження в галузі інтонології (Е.А. Бризгунова [26; 27], С.В. Кодзасов [81; 83; 84; 85], R. Quirk [195], Р.К. Потапова [128; 129; 130], D. Crystal [225; 226; 227; 228], D. Fry [241]), розглядаючи проблеми поліфункціональності інтонації в мовленні, майже не розглядають питання про її участь в актуальному членуванні висловлювання.

Лише в останні роки з'явилися теоретичні і практичні розробки, присвячені питанням функціонування просодичних конструкцій у мовленні, що включають як складову частину розгляд просодичного оформлення тема-рематичної структури мовлення (Ю.О. Дубовський [54], Т.М. Корольова [87; 88], О.І. Стеріополо [155]).

Серйозним моментом, що ускладнює вивчення просодії, є поліфункціональність інтонації в мовленні [27; 130; 227; 241]. Із цієї причини одним із найважливіших завдань вивчення інтонації є виявлення її власних змістовних категорій [13; 37; 85; 143; 226; 243; 247; 263; 275; 276; 285; 286]. Найпоширенішою причиною неадекватного співвіднесення інтонаційної одиниці з семантичною, комунікативною, модальною тощо є недостатньо глибокий аналіз системного характеру взаємодії мовних явищ. Нехтування цією вимогою найчастіше призводить до того, що через суттєву варіативність параметрів інтонації часто буває вкрай важко виявити загальні

характеристики просодичної структури мовних реалізацій, семантична близькість яких не викликає сумніву.

Для всебічного вивчення впливу різнопланових мовних та немовних факторів на характер функціонування в мовленні інтонаційних засобів виділення тематичного і рематичного складників висловлювання в роботі застосовано комплексний підхід, під час якого аналіз включає два етапи: аналіз формальних засобів (план вираження) і функціонально-семантичний аналіз (план змісту).

На стадії інвентарно-таксономічного аналізу формальних засобів інтонації розглядаються основні компоненти просодичного оформлення тема-рематичної структури висловлювання, вивчається питання про структурні одиниці інтонації. Аналіз ґрунтується на дослідженні матеріальної суті інтонаційних одиниць, диференціацію яких забезпечують не тільки мелодійний компонент, але також і гучність, темп мовлення (включаючи паузи), тембр голосу, а також інтегральна просодична характеристика – фразовий наголос. Більшість фонетистів дотримується саме такого визначення обсягу інтонаційних параметрів [9; 10; 11; 23; 26; 27; 59; 94; 308]. Слід визнати, що існує вагома причина, у силу якої багато дослідників висувають на перший план за ступенем важливості в інтонаційному оформленні мовлення мелодичний компонент [269; 289]. Саме мелодичний компонент інтонації найбільш чітко сприймається на слух, найчастіше фіксується і має максимальну функціональну навантаженість [289].

Усі сегменти синтагми (передшкала, шкала, ядро і заядерна частина) відрізняються специфікою оформлення висотного компонента, тип ядерного тону, простого (низхідний, висхідний, рівний) або складного (низхідно-висхідний, висхідно-низхідний і т. ін.) [124; 250; 287], є основною просодичною характеристикою синтагми. Тип шкали (вона зазвичай підрозділяється на висхідну, низхідну й рівну - відповідно до напрямку руху основного тону, і на ступінчасту, ковзаючу і скандентну - залежно від рівня і

взаємного розташування наголошених і ненаголошених складів) також відіграє суттєву роль у передачі комунікативних відносин під час мовного спілкування. Передшкала менше за інших сегментів виділяється мелодичним оформленням, однак у порівнянні з ненаголошеними складами шкали вона більш інформативна і точніше відтворюється носіями мови. Післянаголошені склади зазвичай продовжують рух основного тону в ядрі, не вносячи в нього жодних змін. Однак за певних комунікативних умов посилення акценту на післянаголошених складах може збільшити їх значущість (вагомість) в інтонаційному оформленні фрази (особливо в українській мові).

В оформленні тема-рематичної структури фрази певну роль відіграє діапазон тональної зміни (широкий, нормальний, вузький). Поряд із тональною зміною протягом усієї синтагми важливими компонентами просодії часто виступають тональні перепади в межах окремих її сегментів і на межах між ними, що зветься інтервалами. Більше того, роль тональних модифікаторів змісту можуть виконувати не тільки абсолютні значення зміни висотного компонента, але й швидкість цієї зміни, градуальний засіб сприйняття якої підтверджено в багатьох експериментально-фонетичних дослідженнях [283].

Слід підкреслити, що смислорозрізнявальні можливості мелодичного компонента інтонації реалізуються найчастіше не тільки за рахунок особливостей просодичного оформлення того чи іншого сегмента синтагми, а в результаті взаємодії інтонаційних конструкцій передшкали, шкали і ядра, функціонально пов'язаних у мовленнєвому акті. Виявлення характеру цієї взаємодії під час реалізації інтонацією функції актуального членування склало одне із завдань даного дослідження (розділ 3).

Певний внесок у диференціацію теми і реми фрази робить динамічний компонент інтонації; досягнута за рахунок посилення інтенсивності мовленнєвого сигналу виділеність слова логічним наголосом має найчастіше вирішальне значення не тільки для інтерпретації логіко-змістової структури речення, маркування зв'язку між його членами, а й для виділення

тематичного та рематичного компонентів речення.

Темпоральний компонент також є одним із засобів інтонаційного вираження різних аспектів змістовного плану. Закономірності темпоральних змін [296], які характерні для всіх мовців даною мовою та які є релевантними в плані передачі тих чи інших логіко-змістових і модальних значень у процесі комунікації, значною мірою спотворюються через суттєву варіативність ритміко-темпових характеристик мовлення індивідуумів. Крім зазначеної причини на зміну темпорального компонента інтонації безпосередній вплив справляють: довжина синтагми (чим довший мовленнєвий відрізок, тим більша кількість складів вимовляється за одиницю часу), гучність мовлення (чим тихіше мовлення, тим воно повільніше), стиль мовлення (офіційний і ораторський стилі відрізняються уповільненим темпом реалізації, неофіційне мовлення – прискореним) [234; 236].

До аналізованих темпоральних характеристик включаються як показники тривалості різних звучних відрізків мовленнєвого потоку, так і тривалість перерв у звучанні (міжсинтагменних і внутрісинтагменних пауз фізичного і психологічного типу) [220].

Важливими ремоідентифікаторами також є паузи. Вони розчленовують мовленнєвий потік на речення та синтагми, виражають характер зв'язку між частинами речення, є засобом змістового та емоційного виділення слів або синтагм [101, с. 72]. Пауза органічно пов'язана з текстом, є його невід'ємною частиною. Вона не тільки відіграє певну роль у членуванні мовлення на змістові відрізки, але багато в чому визначає ритмічну структуру тексту, а також впливає на характер темпу. Періодичне чергування пауз і фонаційних відрізків мовлення, а також часове урівноваження між ними (тривалі паузи часто слідує за коротким висловлюванням і навпаки) - один з елементів ритму публічного виступу [6, с. 105].

Фразовий наголос також відіграє важливу роль під час передачі темарематичної структури висловлювання. Фразовий наголос – це інтегральний параметр просодії, складний і в плані виявлення його основних просодичних

корелятив, і в плані ідентифікації його функціонально-семантичних характеристик, оскільки фразовий наголос найтіснішим чином пов'язаний з іншими аспектами мовлення і визначається ситуацією спілкування. Різновидами фразового наголосу є синтагматичний, логічний та емпатичний наголоси. М.В. Дорохова визначає фразовий наголос як сукупність наголошених складів у висловлюванні, яка реалізується в мовленні через контрасти за ступенем виділення, а також через позиційні і комбінаторні властивості наголошених складів, що лежать в основі організації акцентної структури фрази [195, с. 7]. А.М. Антипова стверджує, що фразовий наголос організовує висловлювання, служить основою ритмічної структури фрази, виділяє змістовий центр речення [6, с. 63]. Розподіл наголосу у фразі в першу чергу визначається комунікативним чинником. [6, с. 61]. Саме тому фразовий наголос відіграє визначальну роль у формуванні тема-рематичної структури висловлювання.

Особлива роль у передачі індивідуального ставлення мовця належить тембральним характеристикам мовлення. Це зумовлено тим, що зміна тембру не бере участі в реалізації основних комунікативних функцій інтонації і виявляється лише у вираженні певних модальних або емоційних значень [186]. Тембр зазвичай визначається як «забарвлення» голосу, що дозволяє розрізнити психофізіологічний стан мовця, його ставлення до об'єкта мовлення і ситуації. Різні підходи до вивчення тембру, а також відсутність єдиної термінології під час опису результатів досліджень у цій галузі призводять до додаткових складнощів. Так прихильники акустико-артикуляційного підходу під час вивчення тембру описують його особливості, використовуючи терміни типу «дзвінкий, хрипкий, низький, високий, відкритий, закритий, назальний» тощо, а прихильники дослідження тембру з погляду його семантичної навантаженості вдаються до таких характеристик, як «радісний, веселий, грубий, дружній, ніжний, ворожий» і т. ін. Основними акустичними корелятами тембральних характеристик мовленнєвого сигналу є виділені під час спектрографічного

аналізу параметри високочастотних ділянок посилення звукової енергії (тобто друга, третя і четверта форманти спектру голосних і широкосмугових «шумів» спектрограм приголосних звуків).

На підставі аналізу праць, присвячених дослідженню інтонаційних засобів мовлення, можна з усією визначеністю констатувати наявність суттєвих відмінностей ступеня інформативності мелодики, гучності, темпу і тембру в плані передачі значень та комплексний характер їх реалізації в мовленні. Тому важливу проблему становить не тільки вивчення ролі кожного із цих компонентів під час реалізації комунікативної функції інтонації, але й установлення їх ієрархії, взаємозв'язку і взаємозалежності.

Функціональний аналіз інтонації насамперед спрямовано на конкретизацію самого принципу класифікації функціональних навантажень інтонаційних конструкцій. Підлягає вивченню питання про відносну автономність різних функцій, характер їх взаємодії. У науковій літературі відображено вкрай суперечливі думки з питання про конкретний зміст функцій інтонації. Діапазон висловлюваних точок зору поширюється від твердження про повну відсутність мовних функцій в інтонації до закріплення за нею чітко окресленого списку функцій, що не перетинаються. Серед численних підходів до питання про функціональне різноманіття інтонації, безсумнівно, виділяється обґрунтований Л.Р. Зіндером принцип класифікації функцій інтонації, відрізняється внутрішньою логікою і системним характером. Відповідно до цієї класифікації перелік функцій інтонації може бути обмежений таким набором: інтелектуально-логічна функція (членування на синтагми, зв'язок між синтагмами, актуальне членування, акцентне виділення елементів синтагм), функція розрізнення комунікативних типів (ситуацій), функція вираження емоційного стану і відносини, функція передачі модальних відносин [62; 111; 142; 160]. Автори деяких робіт під час аналізу конкретних мовних явищ розглядають дві перші функції спільно, об'єднуючи їх під загальною назвою логіко-комунікативна функція. Системний характер зазначеної класифікації функцій інтонації, їх відносна

незалежність і взаємозв'язок виявляються, по-перше, за їх здатністю формувати особливі одиниці, по-друге, за інвентарем і кількісним вираженням тих фонетичних засобів, які переважно використовуються під час реалізації тієї чи іншої функціонального навантаження інтонації.

Найважливішою функцією, що здійснюється інтонаційними засобами в мовленні, є логіко-комунікативна, одним із найбільш поширених компонентів якої є функція організації тема-рематичної структури. Останнім часом значно зріс інтерес мовознавців до вивчення усного мовлення в процесі його сприйняття. Серед проблем, що викликають особливий інтерес, розглядаються мовленнєві явища, пов'язані з використанням просодії для виокремлення найбільш значимої в комунікативному плані інформації.

Вивченням питань інтонаційного оформлення мовлення, також і особливостей фразової акцентуації, займалися такі вчені, як А.М. Антипова [5; 6], Т.М. Корольова [86; 87; 88], Т.М. Ніколаєва [111; 112], І.Г. Торсуєва [160], І. Фужерон [168], D. Bolinger [199; 200; 202; 207], М.А.К. Halliday [248] та ін.

Одержані ними результати свідчать про те, що на рівні просодії актуальне членування висловлювань реалізується в мовленні головним чином за допомогою використання тональних і, почасти, динамічних засобів інтонації (акцент часто пов'язаний із силовими компонентами інтонації – гучністю та енергетичною складовою): при цьому важливим для ідентифікації змісту є місце розташування акценту у висловлюванні, а також деякі особливості його реалізації [82:181].

Стосовно відносної ролі різних лінгвістичних засобів у диференціації тематичного та рематичного складників висловлювання можна стверджувати, що зазначену функцію виконують:

- переважно інтонація та її компоненти – в експресивному і стилістично маркованому мовленні;
- порядок слів – у стилістично нейтральних висловлюваннях, в яких актуальне членування речення збігається із синтаксичним;

- однаково порядок слів та інтонація – у стилістично нейтральних висловлюваннях, в яких актуальне членування речення суперечить його синтаксичній будові.

Висновки до розділу 1

Актуальне членування речення є засобом його включення до предметного контексту, на базі якого воно виникає. Залежно від екстралінгвістичних умов комунікації, переслідуваної респондентом мети актуалізації мовленнєвого відрізка, за рахунок перебудови тема-рематичної структури одне і те ж речення може набувати різний зміст. Тема-рематичне членування висловлювання виконує комунікативну функцію – основну функцію мови; у рамках теорії актуального членування поєднуються різні підходи до різноманітних мовних явищ, межі і зміст яких визначаються різними мовознавцями по-різному, відображаючи, таким чином, їх переконання і погляди на дану проблему. Ці відмінності виявляються не тільки в термінах, які вживаються для позначення кожного з двох складників актуального членування висловлювання - теми і реми, - але й у змісті, який вкладають у поняття «тема і рема» різні дослідники. Це, передусім, пов'язано з тим, що під час опису комунікативної організації речення важливу роль у плані протиставлення теми і реми відіграє їх співвідношення із суміжними поняттями «дане» і «нове». Через відсутність чітких визначень теми, реми, даного, нового мовознавці не однозначні в питанні про те, чи описують ці поняття різні комунікативні осі речення чи це різні назви єдиної осі. У рамках теорії актуального членування поєднуються різні підходи до різноманітних мовних явищ, межі і зміст яких визначаються різними мовознавцями по-різному, відображаючи, таким чином, їх переконання і погляди на дану проблему.

Зіставлення показників реми і теми показує, що ті самі мовні засоби часто в аналогічних ситуаціях можуть указувати як на рему, так і на тему.

Багато речень суцільного тексту неможливо однозначно розділити на тему і рему, існують навіть такі висловлювання, які взагалі не підлягають актуальному членуванню. Серйозною вадою теорії актуального членування речення вважається те, що в ній усі методи аналізу спираються в основному на інтуїцію, тобто на інтуїтивно визначувані поняття компонентів структури.

Однак, незважаючи на висновок про те, що актуальне членування речення позбавлене чітких критеріїв, які можна було б покласти в його основу, дана теорія залишається однією з провідних під час дослідження проблем лінійної організації висловлювання в різних мовах, просодики речення та його змісту, що свідчить про її значну пояснювальну силу.

У тема-рематичному структуруванні висловлювання тією чи іншою мірою беруть участь практично всі лінгвістичні засоби: лексичні, граматичні, просодія. Як показують результати аналізу сучасної наукової літератури, граматичні, лексичні та фонетичні засоби маркування реми дозволяють комунікантам безпомилково визначати, яка саме інформація у висловлюванні є новою а, отже, особливо комунікативно важливою.

Найважливішим синтаксичним засобом актуального членування є порядок слів у реченні. Фактори, що зумовлюють вибір послідовності елементів у реченні, різноманітні; зокрема, використання інверсії в конкретних висловлюваннях зумовлюється бажанням мовця: 1) адекватно передати «перебіг думки» від старого до нового, або 2) відразу ж висловити основну, головну думку і лише потім співвіднести її з раніше відомою інформацією.

Проведений огляд літератури з інверсії переконливо свідчить про існуючі в лінгвістиці протиріччя у вирішенні більшості питань про порядок слів у реченні.

Роль інтонації в оформленні тема-рематичної структури висловлювання є однією з найменш вивчених проблем у сучасному мовознавстві. Лінгвісти вважають, що смислорозрізнавальні властивості інтонації, зумовлені притаманною їй комунікативною функцією, дозволяють їй виступати в ролі

одного з головних засобів передачі тема-рематичної структури висловлювання. Разом із тим не визначено в повному обсязі, за рахунок яких засобів інтонації досягається маркованість реми, що дозволяє реципієнту під час сприйняття повідомлення безпомилково ідентифікувати комунікативно важливу інформацію.

Проте можна цілком виразно констатувати, що в стилістично нейтральних висловлюваннях, в яких актуальне членування речення збігається із синтаксичним, основну смислорозрізнявальну роль у плані актуального членування відіграє порядок слів. У стилістично нейтральних висловлюваннях, в яких актуальне членування речення суперечить його синтаксичній будові, смислорозрізнявальними засобами є однаково порядок слів та інтонація. А в експресивному і стилістично маркованому мовленні інтонація є семантично найбільш вагомою серед засобів диференціації тематичного та рематичного компонентів висловлювання.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСОДИЧНИХ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ ТЕМА-РЕМАТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ВИСЛОВЛЮВАННЯ

2.1. Методика проведення дослідження

Експериментально-фонетичне дослідження просодичних засобів формування тема-рематичної структури висловлювань у процесі комунікації в англійській та українській мовах проводилося відповідно до розроблених у вітчизняній лінгвістиці методів (В.О. Артемов [9; 10; 11], А.Й. Багмут [13; 14; 15; 68], Т.О. Бровченко [24; 25], М.П. Дворжецька [50], Ю.О. Дубовський [54; 55], Л.В. Златоустова [308], А.А. Калита [71], Т.М. Корольова [87, 88], О.І. Стеріополо [155], Л.К. Цеплітіс [170]) і складалося з трьох етапів. Метою першого етапу експерименту був підбір матеріалу й формування корпусу мовних даних. Відбір експериментального матеріалу здійснювався методом суцільної вибірки з використанням розроблених у корпусній лінгвістиці принципів формування експериментального корпусу.

Другий етап – проведення інвентарно-таксономічного аналізу експериментального матеріалу – включає три стадії. Слуховий та аудиторський аналіз експериментального матеріалу проводився з метою виявлення особливостей тема-рематичної структури висловлювань із використанням методів суб'єктивної оцінки якісних характеристик актуалізації об'єкта дослідження на рівні аудитивного сприйняття та інтерпретації просодичних параметрів мовлення. Мета інструментального аналізу полягала у визначенні фізичних показників релевантних просодичних характеристик мовлення, що мало підтвердити об'єктивність висновків, отриманих за допомогою попередніх суб'єктивних методів.

На третьому етапі відбувалась лінгвістична інтерпретація даних, одержаних у результаті експериментального дослідження.

2.1.1. Методика формування експериментального корпусу дослідження та проведення його експертного аналізу

Під час планування експерименту першочергове значення мають питання, пов'язані з обсягом і структурною організацією експериментального матеріалу, які в повній мірі спроможні відобразити особливості досліджуваного матеріалу та забезпечити реалізацію цілей, що висувуються на кожному етапі дослідження. Ще одною важливою умовою була вимога максимальної еквівалентності експериментального матеріалу у порівнюваних мовах за лексичним складом, синтаксичною будовою, семантичною структурою та комунікативною спрямованістю.

Попереднє ознайомлення з передбачуваним матеріалом дослідження показало, що достатньо повною мірою цим вимогам задовольняє матеріал, що міститься в популярних телепередачах англійською та українською мовами «Тор Gear» і «Перший тест» та «Модельний ряд».

Наприклад, «Тор Gear» - популярна англійська телепередача з гумором і фірмовими тестами, присвячена автомобілям. У цій програмі глядача не втягують у детальне поглиблення в те, що і як робиться. У ній зібрано найбільш цікаві відомості про останні дороги і швидкі автомобілі, які дивують, захоплюють глядачів і стають машинами їхньої мрії. Передачу ведуть Джеремі Кларксон, Річард Хаммонд, Джеймс Мей і суперсекретний водій-випробувач на прізвисько Стіг. Аудиторія програм у країнах офіційної трансляції становить близько 350 мільйонів осіб.

На сьогодні ЗМІ, представлені різними видами і формами (телебачення, радіо, преса, інтернет), поширюючись по всьому світу, набувають дедалі більше впливу. Під масовою комунікацією розуміють «виключно обширну за сферою поширення мовну комунікацію, яка розгортається при цьому

синхронно, маючи своїм змістом найрізноманітніші сфери життя мас. Знарядями такої комунікації слугують преса, радіомовлення, звукове кіно, телебачення» [136].

У формуванні і розвитку теорії масової комунікації протягом багатьох десятиліть брала участь велика кількість фахівців із різних галузей знань, що пропонують різні підходи, висловлюють свої позиції і проводять дослідження для вирішення нагальних проблем у сфері ЗМІ. До них належать представники таких галузей знань як: філософія (Арістотель, Т. Гоббс, Д. Локк та ін.), соціологія і психологія (Т. Адорно, Л.С. Виготський, Ю. Габермас, П. Лазарсфельд, Г. Лассауелл, Г. Лебон, Г. Маркузе, А. Менегетті, Р. Мертон, С. Московичи, Г. Тард, М. Хоркхаймер та ін.), кібернетика (С. Бір, Н. Вінер, К. Шеннон та ін.), культурологія та естетика (М. Бахтін, Ю. Лотман, О. Моль та ін.), лінгводидактика (В. Г. Костомаров, Д.Е. Розенталь, Г.Я. Солганнік, Д.Н. Шмелев), медіалінгвістика (М.Н. Володіна, Т.Г. Добросклонська, А.В. Федоров та ін.), когнітивна лінгвістика (Е.І. Голованова, В.З. Демянков, О.А. Зяблова, В.І. Карасік, А.В. Кравченко, Е.С. Кубрякова, В.Ф. Новодранова, Е.М. Позняков та ін.) та ін.

Зміст будь-якого твору, також і у сфері мас-медіа, укладається в певні форми. Найбільш формалізовані ознаки телетворів служать основою для їх віднесення до того чи іншого жанру. Під жанром розуміється «історично визначений тип відображення реальної дійсності, що володіє набором відносно стійких ознак» [78]. Жанровий поділ телетворів здійснюється на основі ідентифікації способу відображення реальної дійсності, функціональних особливостей тих чи інших передач, їх частин, тематичною своєрідністю, технічними умовами створення телепередачі. Звідси випливає, що всі телетвори можуть бути класифіковані за низкою формальних ознак. З позицій функціональної диференціації можуть бути виділені три основні групи жанрів ЗМІ: інформаційна, аналітична і документально-художня. Обрана нами як матеріал дослідження серія телепередач належить до інформаційного жанру. Його головними особливостями є стислість і ясність

викладення інформації. До даного жанру можна віднести два типи телетворів - замітку і відеосюжет. Під заміткою розуміється коротке повідомлення, що містить яку-небудь інформацію. Це може бути як усне повідомлення, так і відеозаписка. Записка є основною складовою новин. Існує кілька різновидів заміток: хроніка (складається не більше ніж із двох фраз, не маючи самостійного заголовка), коротка записка (дає деякі подробиці події, має заголовок) і розширена записка (містить деталі події, подробиці, думку компетентних осіб, не виключена наявність міні-висновку) [158].

Так у шоу «Top Gear» та «Бережись автомобіля» записка задіяна на самому початку передачі. За її допомогою здійснюється анонс того, що відбуватиметься протягом всього шоу. Під загальним заголовком «Сьогодні» наводяться кілька речень, кожне з яких анонсує певний сюжет у програмі. Вербальна інформація супроводжується відеорядом. Наприклад:

Сьогодні ми будемо шукати виключно особу слабкої статі, для того, щоб засунути її в нашу розвалюшку і зробити її життя незносним.

Tonight: We cut some cars in half with saws. Hugh Grant stars in our reasonably-priced car.

Що стосується відеосюжетів, то їх умовно можна розділити на два види. Перший вид можна охарактеризувати як повідомлення про офіційну, традиційну за формою подію. Складається він із відеоряду із закадровим текстом. Другий вид називають сценарним або авторським відеосюжетом. Відрізняється він від першого більшою креативністю, і являє собою міні-репортаж. Закадровий текст тут має бути лаконічним, але не дублювати відеоряд [158].

Так, в одному з сюжетів української передачі "Перший тест", закадровий текст супроводжує відеоряд, що демонструє процес розробки автомобілю.

«Розробляючи свій перший кросовер, Мерседес за великим рахунком сильно ризикував. Хто знав, як зустрине ринок новачка? Роботи над зсувом фактично розпочалися іще до злиття Крайслера та Дайлер у 1993 році. ...».

В англійській передачі «Top Gear» відеоряд присвячено показу засекреченого треку Фольксвагена і супроводжується таким закадровим текстом:

«... This is Ehra-Lessien. Volkswagon's maximum security test track in Germany. When it was built during the cold war it was deliberately sited in a no fly zone near the east German border. In order to stop prying eyes from seeing secret prototypes. It has over 16 miles of private track. But the bit we are interested in is the main straight, which is a whopping 5.5 miles long. ...» .

У телешоу інформаційного жанру використовуються два методи, за допомогою яких респондент може донести до реципієнта різного роду інформацію. Перший з них – виступ або, як його ще називають, монолог у кадрі. Під виступом розуміється будь-яке звернення ведучого до глядачів із телеекрану, за умови, що ведучий є основним (найчастіше єдиним) об'єктом показу. Головну роль у виступі відіграє, безпосередньо, сам монолог респондента, що прагне донести до реципієнта (телеглядачів) як конкретну інформацію, так і своє ставлення до неї. Так само нерідко застосовується показ кінокадрів, фотографій, графічних матеріалів, документів або ж навколишнього оточення, ландшафту, якщо дія розгортається за межами студії. В основі виступу лежить ідея, думка, що розкривається за допомогою суворо відібраних і розташованих відповідним чином фактів, аргументів [158].

В англійській й українській програмах широко поширені епізоди, де ведучий здійснює свій монолог перед камерою, із демонстрацією документів, кадрів із камер відеоспостереження і реальних подій. Ведучий висловлює свою точку зору і доводить свою правоту, застосовуючи переконливі доводи:

«It's a commonly held believe that younger drivers are the ones who cause more Britain's car accidents. Tearing about on drugs with their hats on back to front. But the truth is that elderly people are 3 times more likely to have a crash than their grandchildren. Think about it. When was the last time you heard of a young person driving the wrong way down a motorway. Never. It's always an old

person in their 80s. And how often do you heard about a teenager plying their car into the sea. Again, never. It's always an old lady in a Fiesta. But now it seems Briton's old people have found a new way to get their kicks. Terrifyingly, they are jumping the lights of level crossings ...».

Слід зазначити, що діалогічна природа телепередач накладає свій відбиток на телевізійний виступ, передбачаючи своєрідний умовний, уявний діалог між ведучим і аудиторією, коли сам виступаючий, намагається припустити, які питання можуть виникнути у глядачів, і відповідає на ці питання, відповідним чином вибудовуючи свою промову. Так, наприклад, в передачі «Перший тест» чимало епізодів, коли під час монологу, супроводжуваного показом автомобіля, про який іде мова, ведучий ставить запитання і сам же на них відповідає, ділиться своєю думкою з глядачами:

«... Знаєте, що мене найбільше зачаровує в цьому автомобілі? Це його першокласні крісла. Я розумію, що за ці крісла треба буде додатково доплатити. Це опція. Коштує трошки більше тисячі доларів. Але вони того варті, тому що це шедевр не тільки з точки зору...».

З іншого боку, оскільки комунікативний процес являє собою одну з основ телебачення як соціально орієнтованої системи, прямо відповідаючи природі екрану, то жанри телевізійної публіцистики, в яких основним зображально-виражальним засобом виступає слово, жива людська мова, особливе значення для телебачення має діалог. Найбільшою мірою яскраві риси діалогічного мовлення розкривається в інтерв'ю. Інтерв'ю – це жанр публіцистики, що представляє собою бесіду журналіста із соціально значущою особистістю з актуальних питань. Саме телевізійне інтерв'ю збагатило даний жанр видовищністю, унаслідок чого, він набув значного поширення в телепрограмах. Джерелом інформації тут є не тільки мовлення, включаючи її інтонацію і емоційне забарвлення, а й міміка, жести і навіть ситуаційна обстановка, в якій протікає спілкування комуні кантів [158].

З одного боку, інтерв'ю – це спосіб отримання через спілкування інформації від людини, яка нею володіє, а з іншого боку – публіцистичний

жанр у формі бесіди, діалогу, в якому журналіст на екрані за допомогою системи запитань допомагає співбесіднику логічно послідовно якомога повніше, розкрити задану тему в процесі телевізійної передачі [158].

Формування експериментального корпусу проводилося за методикою контент-аналізу тексту, який визначається як “техніка дослідження, що дозволяє одержувати об’єктивну й систематичну кількісну оцінку якісного змісту комунікативних одиниць» [128, с. 13]. Сутність контент-аналізу полягає в тому, щоб за лінгвістичними кількісними параметрами з урахуванням лексичного рівня (тобто рівня слів і словосполучень) сформулювати припущення: а) щодо семантичної спрямованості змісту тексту (текстів); б) щодо цільової установки автора тексту, його ціннісної орієнтації.

Експериментальне дослідження проводилося на матеріалі аудіо- й відеозаписів випусків телешоу сучасних автентичних британських та українських популярних телепередач «Top Gear», «Перший тест» та «Бережись автомобіля» англійською та українською мовами. Специфіка матеріалу дослідження (тексти інформаційних телепередач) зумовила пасивний характер експерименту. Тобто добір матеріалу дослідження здійснювався методом суцільної вибірки з використанням розроблених у корпусній лінгвістиці принципів формування експериментального корпусу.

Фрази, взяті у якості експериментального матеріалу, відбиралися з 80 випусків англійської і 79 випусків українських програм. Загальний час звучання досліджуваного матеріалу становить 301 хвилину 6 секунд, обсяг експериментального матеріалу – більше 3000 висловлювань.

Усі ведучі англійськомовних передач є британцями у віці 25-50 років, одного соціального статусу, що володіють орфоепічною нормою англійської мови – *Received Pronunciation*. Усі ведучі українськомовних передач є українцями у віці до 50 років, одного соціального статусу, що володіють орфоепічною нормою української мови.

Експериментальний матеріал репрезентує як мовлення ведучого, так і його співрозмовників. Матеріал дослідження характеризується як автентичне спонтанне діалогічне і монологічне мовлення в реалізації носіїв стандартного британського варіанту англійської мови та сучасної української літературної мови.

Матеріал у даному експериментально-фонетичному дослідженні є однорідним у двох порівнюваних мовах: англійській та українській, тобто за синтаксичною будовою та комунікативною спрямованістю висловлювання в англійському та українському варіантах експериментального корпусу повністю еквівалентні.

У науковій літературі існує думка, що аналіз просодичних засобів організації будь-якого мовленнєвого відрізка можливий лише за умови врахування таких факторів, як лексичний склад висловлювання, його граматична форма і мовна ситуація [88]. Відповідно до цього в експериментальний корпус включалися фрази двох типів. Критерієм відбору реплік першого типу послужили такі їх характеристики, як відсутність у фразі специфічних граматичних конструкцій, що вказують на тема-рема-тичну побудову висловлювань. Фрази другого типу, навпаки, містять лексико-граматичні актуалізатори досліджуваних особливостей тема-рема-тичної структури висловлювань.

2.1.2. Характеристика інвентарно-таксономічного аналізу інтонації

Специфіка експериментально-фонетичного дослідження, спрямованого на вивчення просодичних особливостей актуалізації тема-рема-тичної структури висловлювань у двох мовах, що вивчаються, зумовила необхідність урахування основних положень інвентарно-таксономічного аналізу інтонації як важливого аспекту системного аналізу інтонаційних засобів мови [72; 87; 201; 210; 214; 215; 257].

Усі сегменти інтонаційної групи (відповідно до іншої термінології, синтагми) – передшкала, шкала, ядро й заядерна частина (відповідно до іншої термінології, хвіст) – розрізняються специфікою оформлення висотного компонента (напрямок руху основного тону, висота основного тону), причому найбільш різко за ступенем виокремлення висотним компонентом протипоставлені шкала і ядро.

Тип ядерного тону (низхідний, висхідний, рівний, низхідно-висхідний, висхідно-низхідний, низхідно-висхідно-низхідний, висхідно-низхідно-висхідний) є основною просодичною характеристикою інтонаційної групи. Тип шкали (висхідна, низхідна або рівна відповідно до напрямку руху основного тону, регулярна, східчаста, змінна й скандентна – залежно від рівня обопільного розташування наголошених і ненаголошених складів) також відіграє суттєву роль під час аналізу мелодичних характеристик мовлення [240].

Передшкала менше за інші сегменти виділяється мелодичним оформленням, однак у порівнянні з ненаголошеними складами шкали вона більш інформативна й точніше відтворюється носіями мови. Заядерні склади (хвіст) зазвичай продовжують рух основного тону в ядрі, не вносячи у нього, як правило, ніяких змін. Однак слід зазначити, що посилення наголосу на заядерних складах може збільшити їх вагомість в інтонаційному оформленні фрази.

Важливу роль під час просодичного оформлення звучного мовлення відіграє діапазон тональної зміни (широкий, нормальний, вузький). Під час аналізу діапазону необхідно враховувати його залежність від фізіологічних особливостей мовленнєвого апарату людини-мовця, оскільки діапазон голосу індивідуума визначає верхню й нижню межі тональних одиниць, використовуваних нею у мовленні. Поряд із тональною зміною протягом усієї синтагми важливими корелятами одиниць плану вираження часто виступають тональні перепади в межах окремих її сегментів і на межах між ними, названі інтервалами.

Багато лінгвістів сходяться на думці, що смислорозрізнавальні можливості мелодичного компонента інтонації реалізуються найчастіше не за рахунок особливостей просодичного оформлення того чи іншого сегмента інтонаційної групи, а в результаті взаємодії інтонаційних конструкцій передшкали, шкали і ядра, функціонально пов'язаних у мовленнєвому акті (А.Й. Багмут [14], Т.О. Бровченко [68], В.В. Виноградов [34], А.А. Каліта [71], Т.М. Корольова [87], І.В. Корунець [89], М.П. Дворжецька [50], Л.Р. Зіндер [62], О.І. Стеріополо [155], Л.О. Штакіна [183], D. Bolinger [201], В.М. Charleston [219], D. Crystal [226], M. Davenport [232], K. Johnson [262], R. Kingdon [265], D. Ladd [271]).

Певний внесок у диференціацію переданих засобами просодії змістових значень роблять динамічний або силовий, а також темпоральний і тембральний компоненти інтонації.

Динамічний компонент інтонації аналізується головним чином із позицій словесного та фразового наголосу. Логічне або емпатичне наголошення слова за рахунок посилення інтенсивності мовленнєвого сигналу найчастіше має вирішальне значення не тільки для інтерпретації логіко-змістової структури висловлювання, маркірування зв'язку між його окремими частинами, але також для оформлення акцентно-ритмічної структури та тема-рематичної конструкції фрази. Аналіз динамічної структури фраз здійснювався на основі дослідження таких ключових показників, як форма і напрямок руху огинаючої інтенсивності та місце локалізації максимумів інтенсивності.

До релевантних темпоральних характеристик увійшли, зокрема, показники тривалості фрази та окремих сегментів та середньоскладової тривалості, що визначалась як відношення тривалості фрази до кількості складів у фразі. Іноді як темпоральна характеристика використовувалася обернена величина – темп мовлення. Достатньо важливою темпоральною характеристикою є тривалість міжсинтагмених пауз [179; 220; 244].

Ритмічна структура мовлення дикторів під час актуалізації тема-рематичної структури висловлювань в англо- й українськомовних фразах досліджувалася з урахуванням принципових розходжень у темпо-ритмічному оформленні мовлення у мовах, що зіставляються (наголошеність усіх слів в українському зв'язному мовленні, тотожність часових інтервалів між наголошеними складами в англійському мовленні, специфіка членування висловлювань на ритмогрупи) [14; 15; 36; 87; 89; 118; 147; 214; 215; 228; 232].

Слід зазначити, що аналіз просодичного оформлення тема-рематичної структури мовлення дикторів здійснювався з урахуванням впливу на інтонаційні характеристики звучного мовлення певних дискурсивних факторів (ситуації комунікації, позиції адресанта щодо реципієнта, просторової й часової близькості адресанта до висвітлюваних подій, компетентності адресанта, особистої зацікавленості адресанта, характеру ставлення адресанта до реципієнта, очікування адресантом певних реакцій від реципієнта, комунікативного наміру адресанта та обраної ним стратегії комунікативної організації висловлювання) [222; 235].

Комплексний характер реалізації засобів просодичного оформлення теми та реми висловлювань в плані передачі комунікативної спрямованості та емоційно-модальної забарвленості мовлення зумовив потребу в детальному аналізі як окремих компонентів просодії, так і цілого комплексу просодичних характеристик, що вступають один з одним у відносини взаємокомпенсації та кореляції.

Після проведення відбору експериментальних фраз для аналізу тема-рематичної структури висловлювань основними задачами проведення фонетичного експерименту були такі:

- 1) проведення слухового аналізу;
- 2) проведення аудиторського аналізу експериментального корпусу;
- 3) проведення акустичного аналізу

4) зіставлення даних слухового аналізу з результатами аудиторського та акустичного аналізу з метою виявлення конкретно-мовних та спільних у двох досліджуваних мовах просодичних характеристик тема-рематичної структури висловлювань.

2.1.2.1. Методика проведення слухового аналізу

На початковій стадії за допомогою слухового аналізу проводився первинний відбір фраз, який мав інтроспективний характер, тобто проводилося оцінювання матеріалу з точки зору власних суб'єктивних вражень експериментатора, з урахуванням знань особливостей просодичних систем української та англійської мов. При цьому ми керувалися відомостями, які були висвітлені в різних роботах, присвячених як загальним проблемам просодичного оформлення висловлювань, так і проблемам більш конкретного характеру, зокрема проблемам оформлення тема-рематичної структури висловлювань у дослідженнях окремих мов [73; 94; 125; 163] та ін.

Метою проведеного експериментатором слухового аналізу перцептивних характеристик експериментальних фраз стало виявлення певних закономірностей у просодичному оформленні тема-рематичної структури висловлювань за такими аспектами: мелодичні характеристики, динамічні характеристики, темпоральні й тембральні характеристики. Вищезазначене зумовило постановку перед експериментатором таких завдань:

1) щодо визначення комунікативної спрямованості фрази і її просодичних характеристик в аспекті побудови тема-рематичної структури:

- а) охарактеризувати комунікативний тип експериментальних фраз;
- б) визначити позицію теми й реми у висловлюванні;

2) щодо особливостей членування фрази на синтагми й ритмогрупи у співвідношенні до тема-рематичної структури фраз:

а) визначити кількість синтагм в експериментальних фразах та їх співвідношення з тема-рематичною побудовою фраз;

б) охарактеризувати співвідношення одно-, дво-, трисинтагмених і чотири- п'ятисинтагмених фраз у матеріалі з тема-рематичною структурою висловлювань, що досліджується;

3) щодо характеристики мелодики й тонального контуру тема-рематичної структури висловлювань:

а) охарактеризувати тип сегментів (передшкали, шкали, ядра, хвоста) відповідно до вживання у мовленні рівня мелодичного компонента інтонації як низького, середнього, високого;

б) охарактеризувати тип сегмента (передшкали, шкали, ядра, хвоста) відповідно до напрямку руху основного тону як низхідного, висхідного, низхідно-висхідного, висхідно-низхідного або рівного;

в) охарактеризувати тип шкали за характером взаємного розташування наголошених і ненаголошених складів (регулярна, східчаста, змінна, скандентна);

г) охарактеризувати інтервал тональної зміни в межах сегментів як широкий, нормальний, вузький;

д) охарактеризувати діапазон тональної зміни в межах інтонаційної групи як широкий або вузький;

4) щодо характеристики динамічного компонента інтонації й акцентної структури інтонаційних груп відповідно до тема-рематичної структури висловлювань:

а) визначити кількість наголошених складів в інтонаційних групах і розбити їх на акцентні групи (ритмогрупи);

б) охарактеризувати гучність вимовляння кожного сегмента інтонаційної групи як підвищену або знижену;

в) виявити зміни гучності мовного сигналу в інтонаційній групі, охарактеризувати гучність як високу або низьку;

г) визначити позицію семантичного центру у фразах;

д) визначити позицію фразового, логічного й емоційного наголосу в інтонаційній групі;

5) щодо темпоральних характеристик тема-рематичної структури мовлення:

5.1) охарактеризувати зміни у швидкості вимовляння:

а) охарактеризувати темп як високий, середній, низький;

б) визначити наявність коливань темпу (високий-низький, низький-високий) або їхню відсутність (рівний темп);

5.2) охарактеризувати дистрибуцію різних типів пауз:

а) визначити позицію і тип пауз (внутрісинтагменна, міжсинтагменна або міжфразова);

б) проаналізувати тривалість міжсинтагменних і міжфразових пауз (коротка, середня, тривала);

в) охарактеризувати дистрибуцію різних типів пауз міжсинтагменних і міжфразових – логічної, синтаксичної, хезитаційної заповненої й незаповненої;

г) визначити позицію внутрісинтагменних пауз в експериментальних фразах;

б) щодо тембральних характеристик мовлення: охарактеризувати тембр ведучого як хриплий, дзвінкий, м'який, бархатистий.

2.1.2.2. Методика проведення аудиторського аналізу

Мета аудиторського аналізу експериментального матеріалу полягала у виявленні спільності й розбіжностей у просодичному оформленні тема-рематичної структури англо- та українськомовних висловлювань. У ході аудиторського аналізу матеріал дослідження у вигляді окремих висловлювань був представлений на прослуховування аудиторам для виконання таких завдань:

- 1) перевірки його автентичності й визначення приналежності озвучених фрагментів до розмовної мови;
- 2) визначення комунікативного типу експериментальних фраз;
- 3) встановлення ступеню завершеності/незавершеності окремих мовленнєвих фрагментів;
- 4) виявлення слів, які виділені маркованим фразовим наголосом (логічним або емоційним);
- 5) пошук наявності емоційно-модальної забарвленості експериментальних фраз;
- 6) характеристика просодичних засобів актуалізації тема-рематичної структури висловлювання

Відповідно до методики експериментального дослідження аудиторський аналіз проводився у два етапи трьома групами аудиторів. На першому етапі експериментальний матеріал давався на прослуховування групі аудиторів-інформантів у складі трьох носіїв британської англійської мови (*London Standard English*). Аудитори-інформанти виконували завдання 1, 2, 3 та 4.

На другому етапі англійськомовний матеріал прослуховувався філологами-фонетистами, викладачами кафедри перекладу та теоретичної і прикладної лінгвістики Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського, а україномовні мовленнєві реалізації прослуховувалися викладачами української мови кафедри української мови того ж університету. Аудитори-фонетисти виконували завдання 2, 3, 4, 5 і 6.

Подання матеріалу здійснювалося відповідно до встановленої методики за допомогою методу стохастичного подання й методу мінімальних пар. Під час стохастичного подання експериментальні фрази надавалися для прослуховування в стихійному порядку, під час подання матеріалу методом мінімальних пар фрази групувалися у двочленні опозиції з однією диференціальною ознакою різним засобом, залежно від поставленого завдання.

Аудиторський аналіз проводився відповідно до вимог, що висуваються до фонетичних експериментів. Обов'язковою умовою проведення аудиторського аналізу була наявність фірмової апаратури, яка дозволяє чітко, без шумів і перешкод відтворювати експериментальний матеріал. У нашому випадку експериментатор використовував переносний комп'ютер із сучасними параметрами звукової плати, а також високоякісну акустичну систему «Creative». Звукові файли програвалися в режимі «mono» без вмикання будь-яких додаткових ефектів або системи шумопониження, що необхідно для збереження звучання, наближеного до якості природного людського голосу.

Першим завданням для аудиторів була оцінка природності звучання експериментальних фраз у цілому та, зокрема, природності вираження тема-рематичної структури висловлювань засобами просодії. При цьому слід мати на увазі, що звичні засоби актуалізації як тема-рематичних особливостей, так і конотативних значень у мовленні представників певної культури визначаються цими індивідуумами як природні, а незвичні, «чужі» інтонаційні форми передачі тих чи інших значень в усному мовленні сприймаються як неприродні.

Три наступні завдання: визначення комунікативного типу експериментальних фраз, встановлення ступеню завершеності / незавершеності окремих мовленнєвих фрагментів та виявлення слів, які виділені маркованим фразовим наголосом (логічним або емпатичним) не потребували додаткових роз'яснень і коректно виконувалися аудитором.

Наступним завданням, яке виконувалося аудитором під час прослуховування експериментального матеріалу, було визначення ступеня прояву того чи іншого суб'єктивно-модального значення в звучанні поданих фраз-реплік. Дана характеристика також є важливою для виявлення умов адекватності розуміння семантики висловленого засобами просодії, у даному випадку – семантики тема-рематичної структури висловлювання, оскільки представники різних мов і культур можуть тим не менше розходитися в

оцінці ступеня інтенсивності модальних проявів. Це може негативно впливати на адекватність розуміння інформації, що повідомляється комунікантами в певних ситуаціях міжкультурного спілкування.

На відміну від першого завдання – віднесення мовленнєвого стимулу до одного з базових значень досліджуваної сфери тема-рематичної структури висловлювань – вибір найменувань індивідуальних компонентів семантичного поля модальності «заохочення» вимагає більш точного обґрунтування. Це зумовлено не тільки міркуваннями методологічного плану, а й цілеспрямованістю роботи: для адекватної інтерпретації експериментального матеріалу аудиторами чіткість термінології є неодмінною умовою. Проте чітка реалізація цієї умови принципово можлива лише на основі ідеографічних одиниць, створення словника яких перспективне, але надзвичайно трудомістке завдання. Під час проектування реальних одиниць плану вираження (лексичних, граматичних, просодичних) на змістовий каркас «жорсткої» структури ідеографічної класифікації неминуче виникає переплетення, взаємопроникнення, дублювання і тому подібні відхилення семантики мовних одиниць від ідеальної схеми.

Безпосереднє виконання зазначеного завдання співвіднесення семіологічних одиниць модальної сфери з лексичними не може бути здійснене через відсутність загальноприйнятого словника семіологічних одиниць. Це призвело до необхідності попереднього обговорення питання про відносну цінність термінів, що використовуються як найменування різних аспектів модальних відносин.

Викладені причини послужили підставою для розроблення спеціальної методики узгодження використовуваних як терміни лексем-найменувань компонентів функціонально-семантичних полів модальності з метою виключення впливу семантичної невизначеності зазначених лексем під час ідентифікації модально забарвлених фраз аудиторами. Сутність цієї методики полягала в такому:

1) складаються словникові статті для визначення основних понять модальної сфери;

2) за тлумачними словниками, словниками синонімів і антонімів та ін. знаходяться слова, які найбільш повно передають семантику даних одиниць;

3) випробуванням пропонується оцінити, використовуючи спеціальну систему балів, ступінь повноти передачі необхідного змісту кожної із запропонованих лексем,

4) за методом експертних оцінок проводиться вибір найменувань для всіх досліджуваних модально-семантичних полів і їх компонентів.

Проведена робота крім виконання основного завдання (класифікація модальних значень) дозволила з'ясувати ступінь інформативності, тобто відносної цінності тих чи інших лексем як дистинкторів модальних одиниць.

Основними причинами невключення тих чи інших лексем до списку назв модальних значень є такі:

1) розпливчастість їх модальної семантики;

2) можливість передачі значення даної лексеми поєднанням інших лексем, включених до списку.

Дійсно, будь-яка класифікація є суб'єктивне тлумачення взаємозв'язків реальних структур, а об'єктивна реальність, зокрема мовлення, складна, багатогранна, елементи її взаємодіють, інтерферують, компенсують і маскують один одного. Максимальне зниження цих ефектів складає основне завдання під час розроблення системи класифікації, націленої на побудову ідеалізованих моделей.

Фактично друге завдання спрямовано на вибір назв модальних значень, що передаються в експериментальних висловлюваннях. Вибір найменувань модальних значень відбувається шляхом аналізу сприйнятих на слух просодичних конструкцій, тобто шляхом закріплення за певним слуховим образом лексичної одиниці, що втілює в собі конкретну суб'єктивну оцінку конотативного значення.

Для полегшення виконання поставленого завдання учасниками експерименту необхідно подати список вивчених модальних значень з указуванням ступеня градуальної зміни ознаки в межах функціонально-семантичного поля конкретного модального значення. Неоднозначність лексем, що використовуються із цією метою, вимагає чіткого закріплення відповідних сенсорних відчуттів за тим чи іншим вербальним образом. Складність цього завдання для аудиторів може бути певною мірою елімінована шляхом обмеження кількості модальних значень функціонально-семантичного поля «заохочення», включених у запропонований для аудіювання список. Природно, що під час такого підходу за межами перцептивного аналізу залишається ціла низка, сполучених з модальністю конотативних значень, що вивчаються. Існуюча тут небезпека отримання неповної інформації не є серйозною перешкодою для чистоти проведення експерименту, оскільки слуховий образ у будь-якому випадку пов'язується аудитором із певним найменуванням, записаним у поданому переліку. Таким чином ще на стадії планування експерименту виключається хибне співвіднесення слухового образу з некоректною лексемою.

Ще одною перевагою такого підходу під час проведення даного етапу аудиторського аналізу є можливість одноразового подання аналізованої фрази, тоді як під час надання розширеного списку епістемічних модальних значень [87] необхідно багаторазове подання експериментального висловлювання, що значною мірою ускладнює аудиторський аналіз.

Мета завдання на визначення суб'єктивно-модального значення в мовленнєвому відрізку мовця за допомогою вибору точного його найменування також передбачала підбір усіх модально-емоційних оцінок, що співвідносить із даними просодичним контуром, які зберігаються в лінгвокультурній пам'яті представників певної національності.

У випадках, коли розбіжності в оцінках аудиторів із присвоєння найменування певній просодичній структурі становила більше 50%, такі відмінності вважалися принциповими.

Слід підкреслити, що слова-оцінки емоційно-модальних значень не мають повної відповідності в різних мовах. Це пов'язано з тим, що змістовна сторона кожного слова в конкретній лінгвокультурі відображає історичні особливості розвитку даного поняття в певному національно-культурному середовищі. Отже, семантична варіативність найменувань модальних значень в англійській та українській мовах зробила необхідним конкретизацію змісту кожної лексеми-найменування та узгодження обсягу даної лексичної одиниці з учасниками експерименту.

Метою останнього – основного етапу проведеного аудиторського аналізу перцептивних характеристик експериментальних фраз стало підтвердження факту наявності виявлених експериментатором закономірностей у просодичному оформленні тема-рематичної структури англо- та україномовних висловлювань дикторів за такими положеннями: мелодичні характеристики (дослідження мелодичного компонента інтонації), динамічні характеристики, темпоральні й тембральні характеристики. Це зумовило постановку перед аудиторами-фонетистами таких завдань:

1) щодо визначення комунікативної спрямованості фрази і її характеристик в аспекті побудови тема-рематичної конструкції:

- а) охарактеризувати комунікативний тип експериментальних фраз;
- б) визначити тему й рему висловлювання;

2) щодо особливостей членування фрази на синтагми й ритмогрупи та їхнього співвідношення з темою та ремою висловлювання:

а) визначити кількість синтагм в експериментальних фразах та їх співвідношення з темою та ремою висловлювань;

б) визначити кількість ритмогруп в інтоногрупах з урахуванням їх зв'язку з тема-рематичною побудовою фраз;

3) щодо характеристики мелодики й тонального контуру в мовленні різних дикторів та їх співвідношення з темою та ремою висловлювань:

а) охарактеризувати тип сегмента (передшкали, шкали, ядра, хвоста) відповідно до висоти основного тону (низький, середній, високий) в темі та ремі фрази;

б) охарактеризувати тип сегмента в межах теми та реми висловлювання (передшкали, шкали, ядра, хвоста) відповідно до напрямку руху мелодики як низхідного, висхідного, низхідно-висхідного, висхідно-низхідного або рівного;

в) охарактеризувати тип шкали за характером взаємного розташування наголошених і ненаголошених складів (регулярна, східчаста, змінна, скандентна) в темі та ремі фраз;

г) охарактеризувати діапазон тональної зміни в межах інтонаційної групи тематичної і рематичної групи як широкий або вузький;

4) щодо характеристики акцентної структури інтонаційних груп і динамічного компонента інтонації в тема-рематичній структурі мовлення різних дикторів:

а) проаналізувати експериментальні фрази на предмет наявності логічного й емоційного наголосу в темі та ремі висловлювань;

б) визначити позицію семантичного центру в інтонаційній групі з визначенням належності до теми або реми фраз;

в) охарактеризувати гучність вимовляння кожного сегмента інтонаційної групи як підвищену або знижену;

5) щодо темпоральних характеристик теми та реми в мовленні різних дикторів:

5.1) охарактеризувати зміни у швидкості вимовляння дикторів:

а) охарактеризувати темп взагалі як високий, середній, низький;

б) визначити наявність коливань темпу (високий-низький, низький-високий) або їх відсутність (рівний темп) під час актуалізації теми та реми висловлювань;

5.2) охарактеризувати дистрибуцію різних типів пауз у тема-рематичній структурі фраз:

- а) визначити позицію пауз в експериментальних фразах;
- б) проаналізувати тривалість міжсинтагменних і міжфразових пауз (коротка, середня, тривала);
- в) визначити позицію внутрісинтагменних пауз в експериментальних фразах;
- г) охарактеризувати дистрибуцію різних типів пауз – логічної, синтаксичної, хезитаційної заповненої й незаповненої;
- б) щодо тембральних характеристик актуалізації теми та реми в мовленні різних дикторів: охарактеризувати тембр голосу диктора як хриплий, дзвінкий, м'який, бархатистий тощо.

Перед кожною серією експериментів з аудиторами проводилася співбесіда-інструктаж. Метою інструктажу було ознайомлення випробуваних із порядком виконання завдань, а також обговорення змісту структурою поданих в анкеті найменувань модальних значень. Відтак аудитори виконували пробний аналіз декількох фраз, не включених в експериментальний корпус. Це сприяло подоланню можливих труднощів під час виконання завдань у процесі подальшої роботи аудиторів.

Перед відтворенням чергової експериментальної репліки увага аудиторів зверталася на контекст, в якому було виголошено кожен розглянуту фразу. Зміст контексту повідомлявся аудиторам за допомогою його короткого опису, що передувало завданням на визначення тема-рематичної структури висловлювання та його модального забарвлення. Правильна ідентифікація тема-рематичної характеристики мовленнєвого стимулу може бути забезпечена тільки в умовах, коли реципієнту відома реальна ситуація комунікації, контекст, в якому були виголошені аналізовані фрази. Просодичні одиниці як один із компонентів плану вираження, «вміщені в лінгвістичний і екстралінгвальний контекст набувають конкретного значення». Тому врахування вказаних критеріїв надзвичайно важливе для адекватної інтерпретації тема-рематичної побудови реплік за їх просодичним оформленням.

В умовах безконтекстного сприйняття виловлювання слухачеві доводиться домислювати ситуацію, в якій, на його думку, могла бути реалізована почута ним репліка. Тому, щоб відповіді аудиторів не визначалися значною мірою його суб'єктивною уявою, необхідно ознайомити його з реальною ситуацією комунікації. З іншого боку, маючи докладний контекст, що характеризує ставлення мовців, і опис подій, що мають місце перед вимовлянням аналізованої фрази, випробуваний може свідомо, а найчастіше несвідомо охарактеризувати репліку-стимул не на підставі просодичного оформлення, а керуючись виключно логічними факторами – аналізом ситуації й оцінюванням характеру взаємодії мовців (т. зв. «привласнення ролі»).

З метою усунення цієї суперечності ми вважали за необхідне обмежитися в поданому контексті лише вказівкою на соціальні ролі співбесідників, характер їх знайомства (колеги, знайомі, подружжя, незнайомці) та обстановку, в якій протікає спілкування (офіційна / побутова, звична / незвична).

Ідентифікація тема-рематичної структури в репліках, які звучать, має бути співвіднесена з виявленням психічного стану індивіда, який не може бути повним без опису всієї широти спектру пережитих індивідом емоцій. Тому для вичерпної характеристики просодичного оформлення експериментальних фраз, що передають різні аспекти тема-рематичної структури висловлювань, перед аудитором ставилися завдання не тільки зробити вибір особливостей тема-рематичної побудови висловлювання, але також зробити оцінку репліки, що звучить, з точки зору природності просодичного оформлення фраз. Слід зазначити, що відповідно до оцінки аудиторів експериментальні фрази відповідають типовому стилю телевізійного ток-шоу в англійській та українській мовах.

Ідентифіковані аудитором характеристики актуалізації тема-рематичної структури експериментальних фраз зіставлялися зі значеннями, визначеними експериментатором на початковому етапі – під час слухового

аналізу. До подальшого інструментального аналізу підлягали фрази, які отримали більше 80% загальних оцінок під час встановлення тема-рематичної структури висловлювань.

2.1.2.3. Методика проведення інструментального аналізу

На заключному етапі проведення експерименту, відповідно до даних слухового та аудиторського аналізів, матеріал дослідження був підданий інструментальному аналізу, що мав підтвердити об'єктивність лінгвістичних висновків, отриманих за допомогою суб'єктивних методів дослідження (слуховий й аудиторський аналіз), результатам точних фізичних вимірів.

Мета інструментального аналізу експериментального матеріалу полягала у визначенні фізичних показників релевантних просодичних характеристик актуалізації тема-рематичної структури висловлювань дикторів у складі вузького корпусу матеріалу. У завдання дослідження на даному етапі входив комплексний аналіз тональних, динамічних і темпоральних акустичних характеристик, що включав визначення абсолютних значень акустичних параметрів та обчислення їх відносних величин.

Методологічний апарат ґрунтувався на методах інтонографічного аналізу, за допомогою застосування якого експериментатором була встановлена об'єктивна картина, що характеризує роль у просодичному оформленні тема-рематичної структури таких основних компонентів інтонації, як ЧОТ, тривалість та інтенсивність у мовленні англійських та українських дикторів.

Інструментальний аналіз проводився експериментатором на базі вузького корпусу експериментального матеріалу, у складі 1360 інтонаційних груп, загальною тривалістю звучання близько 60 хвилин, методами інтонографічного й спектрографічного аналізу за допомогою програмного

забезпечення, застосованого для проведення аналізу й розпізнавання мовлення – програм *Praat*, *Winccil*, *WaveSurfer*, *WaveLab*.

Стосовно загальноприйнятої методики визнано доцільним дослідження методами інструментального аналізу таких просодичних параметрів під час актуалізації тема-рематичної структури висловлювань:

- щодо тональних характеристик:

форма й напрямок руху огинаючої кривої частоти основного тону (ЧОТ) в інтонаційній групі та її сегментах, місце локалізації частотного максимуму в інтонаційній групі, значення частотного максимуму й мінімуму в окремих сегментах і в інтоногрупі в цілому, рівень ЧОТ в окремих сегментах і в інтоногрупі в цілому, частотний діапазон інтоногрупи й частотні інтервали її сегментів;

- щодо динамічних характеристик:

форма й напрямок руху огинаючої кривої інтенсивності, місце локалізації максимумів інтенсивності в інтонаційній групі, значення максимуму й мінімуму інтенсивності в окремих сегментах і в інтоногрупі в цілому, рівень інтенсивності в окремих сегментах і в інтоногрупі в цілому;

- щодо темпоральних характеристик:

а) тривалість складу, що обчислювалася як відношення загальної тривалості даного сегмента або інтоногрупи до кількості складів у даному сегменті або інтоногрупі в цілому;

б) тривалість переривання фонації – показники тривалості нефінальних міжсинтагменних і внутрісинтагменних пауз різних видів – запланованих синтаксичних пауз, локалізація яких визначається загальною синтаксичною структурою фрази; логічних, що виступають як важливий виражальний засіб під час передачі основного змісту висловлювання; пауз фізичного типу, викликаних природною потребою мовця в перериванні фонації; емпатичних пауз, що виступають як важливий виражальний засіб під час передачі ставлення мовця до змісту висловлювання; пауз психологічного типу; заповнених і незаповнених хезитаційних пауз, що маркують перерви у

звучанні, зумовлені заміщенням мовця, відсутністю в нього готовності до продовження повідомлення.

Одиницями вимірювання вищезазначених акустичних просодичних параметрів є такі: ЧОТ (вимірювана в Гц), інтенсивність (вимірювана в Дб.), темп (вимірюваний в мсек).

Інструментальна обробка звучного матеріалу проводилася в декілька етапів.

На першому етапі проводився аналіз усного мовлення дикторів, що описано в попередніх розділах: а саме для зручності проведення аналізу особливостей актуалізації тема-рематичної структури фраз було здійснено сегментування матеріалу на інтонаційні групи, з наступним вичленовуванням окремих сегментів (передшкала, шкала, ядро й заядро (хвіст) і ритмогруп, утворених наголошеним складом у сукупності з наступними за ним ненаголошеними складами.

Спочатку по кожному із чотирьох сегментів кожної інтонаційної групи, співвіднесеною з актуалізацією теми та реми висловлювання, було визначено абсолютні значення таких ключових акустичних характеристик: показник ЧОТ (частоти основного тону) у даній точці огинаючої кривої руху основного тону, значення інтенсивності в даній точці огинаючої кривої інтенсивності (на підставі знятих інтонограм) і тривалості звучання. Обробка інтонограм огинаючої кривої ЧОТ та інтенсивності здійснювалася й інтерпретувалася відповідно до відомих рекомендацій і методик, з використанням джерел, присвячених проблемам аналізу інтонації мовлення. Отримані в результаті вимірювань цифрові дані абсолютних значень кожної з трьох просодичних характеристик (ЧОТ, інтенсивності й тривалості) фіксувалися в робочих протоколах.

У передшкالی й хвості абсолютні показники зазначених акустичних характеристик визначалися у двох точках – на початку й наприкінці звучання сегмента в місці локалізації голосних і сонорних звуків, під час визначення значень ЧОТ та інтенсивності в ядрі й у першій ритмогрупі шкали знімалися

показання в трьох точках – на початку фонації наголошеного складу, у середині звучання наголошеного (у ядрі), наголошеного/ ненаголошеного складу (у ритмогрупі шкали) і наприкінці фонації наголошеного складу (у ядрі), наголошеного/ ненаголошеного складу (у ритмогрупі шкали). У наступних за першою ритмогрупах шкали значення ЧОТ й інтенсивності визначалися у двох точках – на початку наголошеного складу й наприкінці звучання наголошеного/ ненаголошеного складу ритмогрупи. Потім на підставі спеціально розробленої процедури обчислювалися максимальні й мінімальні значення ЧОТ й інтенсивності у кожному сегменті, а потім у кожній інтонаційній групі. На підставі характеру змін значення ЧОТ у сегменті визначався тип сегмента – під час зміни значень ЧОТ від меншого до більшого сегмент характеризувався як висхідний, під час зміни значень ЧОТ від більшого до меншого – як низхідний, відповідно під час зміни значень ЧОТ від меншого до більшого й від більшого до меншого – як висхідно-низхідний, під час зміни значень ЧОТ від більшого до меншого й від меншого до більшого – як низхідно-висхідний, під час відсутності істотних змін значень ЧОТ – як рівний.

Під час аналізу просодичного оформлення тема-рематичної структури мовлення дикторів на підставі зареєстрованих абсолютних значень акустичних характеристик обчислювалися усереднені акустичні характеристики по кожному ведучому за такими параметрами: рівень ЧОТ, діапазон ЧОТ, інтенсивність, середньоскладова тривалість, тривалість міжсинтагменних пауз. Ці відомості дозволили поряд з абсолютними значеннями параметрів просодії, що є індикатором індивідуальних особливостей мовлення дикторів, обчислювати й відносні величини, що нівелюють риси індивідуального мовлення, акцентують увагу на загальних закономірностях і, як наслідок, дозволяють одержати найбільш точні дані.

Слід зазначити, що особлива увага під час зіставлення матеріалу у двох мовах приділялася особливостям просодії реалізації складів, маркованих фразовим наголосом. Оскільки механізм взаємодії всіх акустичних

параметрів просодії під час передачі тема-рематичної структури висловлювань у мовленні характеризується різним ступенем значущості кожної з досліджуваних характеристик, то питанню їх взаємодії під час актуалізації теми та реми висловлювань приділялася особлива увага.

2.2. Загальна характеристика результатів дослідження

Як показано у попередньому розділі, на першій стадії аналізу було виконано розбиття експериментальних фраз на тематичний і рематичний компоненти. В більшості випадків тема у висловлюванні збігається з даним:

Воно (T=дане) добре тримає дорогу (P=нове).

Eventually the fires (T=дане) were put out (P=нове).

Але з іншого боку темою висловлювання також може бути і нова, невідома для реципієнта інформація [80, с. 42]. Так, трапляється, що новим буває початок висловлювання, його тематичний компонент, з якого починається розповідь:

Прикладом може бути початок сюжету, присвяченого запуску ракет з телепередачі:

Приливи клаустрофобії (T=нове) забезпечує чорна стеля (P=нове).

The launch site (T=нове) was a military base (P=нове).

Не виключені варіанти, коли все речення містить лише дане. Це відбувається при комунікативній необхідності підтвердження або спростування вже відомої інформації. Наприклад:

Тим часом мої переговори у нього нічого не дали. У мене (T) нічого не виходить (P)., де T і P = дане.

The Buick Le Sabre was rubbish when it was new. And it (T)'s rubbish now (P). де T і P = дане.

Коли в реченні йдеться про тотожність двох осіб або речей, які відомі з контексту, рема може цілком означати дане. Таким чином, все речення буде виражати дане. Ось приклад:

Тим часом ми з другом взяли за серйозні справи. А другом моїм (T) був Сергій (P)., де T і P = дане.

And that of course means handing it over to our tame racing driver. All we know (T) is he's called the Stig (P)., де T і P = дане.

Слід зазначити, що віднесення того чи іншого фрагмента відомої інформації до теми або до реми залежить від розташування компонентів цього фрагмента в синтаксичній структурі речення. Таким чином, в реченні, в якому актуальне членування речення збігається з синтаксичним іноді елементи даного можуть бути частиною реми (яка, загалом, репрезентує нове) без впливу на тема-рематичну структуру висловлювання [80, с. 74]:

Порш дев'ятсот одинадцять Турбо (T) стане вам у пригоді у будь якій ситуації (P).

The Super Power (T) spent billions trying to get their hardware up amongst the stars (P).

У висловлюваннях, в яких актуальне членування речення не співпадає із синтаксичним, актант, що стоїть на початку речення, є акцентоносієм теми і маркується збільшенням тону. В цьому реченні, підмет може бути ще одною темою, а присудок - ремою [80, с. 74]:

Матір його (T₁) я (T₂) знаю (P).

A lot of time, spend (T₁) we (T₂) helping him (P).

В українській мові під час узгодження присудока з підметом, що виражений кількісною групою, речення поділяється на тему і рему у дуже цікавий засіб [7]. Так, порівняємо два речення:

У перегонах (T=данное) взяло участь два гоночних автомобілі (P=новое).

У перегонах (T=данное) взяли участь два гоночних автомобілі (P=данное).

У першому з них дієслово має форму однини середнього роду. І весь рематичний компонент призначений виключно для введення нової інформації. У другому реченні, дієслово стоїть в множині, так що в ремі

мова йде саме про ті два активки, які вже згадувалися раніше в контексті. Тема – рематична структура обох речень залишається незмінною.

Якщо основними засобами маркування теми і реми визнаються інтонація і порядок слів, то для позначення даного та нового використовуються лексичні засоби. [80, с. 46]. Ці функції виконують особові, указівні та неозначені займенники, артиклі, імена, що називають відому з контексту особу, ознаку або дію:

You can use this car (дане) on a school run (нове).

Це все (дане) правда (нове).

Таким чином, зі всього вищесказаного можна зробити висновок, що тема часто співпадає з даним, а рема – з новим. Але це буває не завжди: тема може містити компоненти нового і навпаки, компоненти даного можуть міститися в ремі

2.2.1. Граматичні та лексичні засоби виділення теми та реми

На наступному етапі досліджувався арсенал лінгвістичних засобів актуалізації тема-рематичної структури експериментальних фраз. Оскільки основною метою дослідження є аналіз просодичних засобів формування актуального членування, то решта лінгвістичних засобів розглядалася тільки з погляду їх впливу на просодичну організацію теми і реми.

Під час системного аналізу об'єкта дослідження – просодії актуального членування висловлювання - важливу роль відіграє фактор середовища. Передусім до таких факторів, здатних вплинути на просодичну структуру тематичного та рематичного компонентів висловлювання, належать граматичні та лексичні засоби плану вираження. Результати, отримані на попередніх стадіях аналізу експериментального матеріалу, дозволяють виконати якісну характеристику і кількісну оцінку цих факторів.

2.2.1.1. Синтаксичні засоби

Аналіз мовлення в телевізійному шоу інформаційного жанру показав, що в ньому використовуються два типи мовленнєвої реалізації, за допомогою яких ведучий забезпечує передачу слухачеві необхідної інформації. Перший з них – монолог у кадрі, у процесі якого ведучий розвиває певну ідею, розкриваючи її за допомогою суворо відібраних і розташованих відповідним чином фактів, висловлює свою точку зору і доводить свою правоту, застосовуючи переконливі доводи. З іншого боку, особливе значення для телешоу має діалог, що прямо відповідає природі екрану. Джерелом інформації в інтерв'ю, що найбільшою мірою розкриває яскраві риси діалогічного мовлення, є не тільки мовлення журналіста і його співрозмовника, але і ситуаційна обстановка, в якій протікає спілкування комунікантів. Крім того сам виступаючий намагається передбачити, які запитання можуть виникнути у глядачів, ставить їх собі сам і відповідає на них, імітуючи своєрідний умовний, уявний діалог між ведучим і аудиторією.

Це зумовлює різноманітність форм актуального членування висловлювань, що вимагає введення спеціального розмежування досліджуваних структурних особливостей мовного матеріалу. Як показано далі, особливо суттєвий вплив надає тип мовної реалізації на частотність вживання інвертованих синтаксичних моделей реплік реципієнта, що у свою чергу, призводить до необхідності трансформації просодичного оформлення їх тема-рематичної структури.

В українській і в англійській вибірках переважають репліки, вимовлені в режимі монологу (94,3% і 88,6% відповідно). Найменшим числом діалогічних єдностей представлений в українській (0,8%) та англійській (1,7%) вибірках уявний діалог.

Таблиця 2.1.

**Частота вживання монологічних і діалогічних реплік в
експериментальному корпусі, %**

Мова	Тип мовлення	Монолог	Уявний діалог	Діалог
	Українська		94,3	0,8
Англійська		88,6	1,7	9,7

Одним із найбільш важливих параметрів синтаксичної структури, що впливають на актуальне членування, є комунікативний тип речення. Відповідно до завдань даної роботи в корпус експериментально-фонетичного дослідження окрім оповідних, включені також питальні і спонукальні речення, оскільки без них не можливо скласти досить повну характеристику всього спектру мовних реалізацій в телевізійному автошоу. Дані про частотність зазначених комунікативних типів речень наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Частота вживання різних комунікативних типів висловлювань, %

Комунікативний тип речення	Українська мова			Англійська мова		
	Монолог	Діалог	Всього	Монолог	Діалог	Всього
Оповідні	92,6	2,6	95,2	86,3	5,4	91,7
Спонукальні	1,7	0,3	2,0	2,3	0,5	2,8
Запитальні	0	2,8	2,8	0	5,5	5,5
Разом	94,3	5,7	100	88,6	11,4	100

Як видно з таблиці, як в українській вибірці, так і в англійській, розповідні пропозиції переважають над запитальними і спонукальними, складаючи в них, відповідно 95,2 % і 91,7 %

Тема-рематична структура висловлювань змінюється залежно від ступеня складності побудови комунікативної одиниці, також і від кількості головних і другорядних членів речення. Даний фактор є одним із найбільш важливих під час аналізу структури актуального членування висловлювання, особливо під час вирішення проблеми вибору акцентоносія в комунікативній складовій. Тому наступним етапом експериментально-фонетичного дослідження було встановлення якісної та кількісної характеристики досліджуваного матеріалу з точки зору його синтаксичної будови. Відповідні дані подано в таблиці 2.3.

Таблиця № 2.3.

**Характеристика синтаксичної структури речень
експериментального корпусу, %**

Синтаксична структура речення	Українська мова	Англійська мова
Двоскладні поширені	72,3	80,1
Двоскладні непоширені	8,0	14,6
Односкладні дієслівні	5,3	1,0
Односкладні субстантивні	9,1	1,6
Еліптичні	5,3	2,7
Разом	100	100

Як видно з таблиці, серед різноманітних синтаксичних структур речень англійською та українською мовами найбільш частотними є двоскладні (72,3% в українській мові і 80,1% в англійській) речення. При цьому в українській мові досить велика також і частка односкладних речень - 14,4% (з яких 9,1% - субстантивні структури і 5,3% - дієслівні структури), що

істотно перевищує частотність їх використання в англійській мові (2,6 %). Що стосується еліптичних форм, то в англійській мові вони використовувалися удвічі рідше, ніж у українській (2,7% і 5,3%, відповідно).

Звертає на себе увагу також відносно невисока частка в експериментальному матеріалі української мови двоскладних непоширених речень. Усі вищевказані деталі можна пояснити особливостями граматичної системи зіставлених мов, а саме аналітичною структурою англійської та синтетичною – української мови. Ця особливість і зумовлює не тільки вживання різного порядку слів у комунікативному акті, але й відмінності в граматичному ладі мов. Кількісна характеристика експериментальних фраз з точки зору їх синтаксичної будови в різних комунікативних типах речень наводиться в таблиці 2.4 .

Таблиця № 2.4.

Характеристика експериментальних фраз з точки зору їх синтаксичної будови в різних комунікативних типах речень, %

Комунікативний тип	Українська мова			Англійська мова		
	Опов.	Спон.	Запит .	Опов.	Спон.	Запит .
Синтаксична структура						
Двоскладні поширені	74,8	61,4	58,4	81,3	73,1	70,3
Двоскладні непоширені	8,7	7,7	13,5	15,5	13,7	20,6
Односкладні дієслівні	4,1	10,5	8,7	0,4	3,4	2,2
Односкладні субстантивні	8,6	14,2	15,1	1,3	6,3	4,8
Еліптичні	3,8	6,2	4,3	1,5	3,5	2,1
Разом	100	100	100	100	100	100

У різних комунікативних типах речень співвідношення між синтаксичними структурами істотно змінюється: так, наприклад, якщо в

оповідних висловлюваннях найбільш уживаними синтаксичними типами речень в українській та англійській вибірках безумовно можна назвати поширені двоскладні, а до найменш уживаних в українській мові можна віднести дієслівні односкладні і еліптичні, а в англійській – односкладні й еліптичні, то в спонукальних фразах істотно зростає частка односкладних і еліптичних речень, а в запитальних - непоширених та односкладних.

Аналіз літератури з теми дослідження показав, що важливу роль у формуванні тема-рематичної структури відіграє порядок слів у висловлюванні. У таблиці 2.5 наведено процентне співвідношення кількості експериментальних фраз із прямим і зворотним порядком слів.

Таблиця 2.5.

**Частотність вживань основних варіантів прямого і зворотного
порядків слів, %**

Порядок слів \ Мова	Українська	Англійська
Прямий порядок слів	44,4	94,5
З інверсією, в тому числі:	15,6	5,5
З повною інверсією	5,4	2,0
Із частковою інверсією	10,2	3,5

Дані таблиці свідчать, що частотність вживання варіантів інвертованих побудов в українській та англійській мовах істотно різниться. Частотність уживання всіх варіантів інверсії в українській вибірці (15,6%) суттєво вище, ніж в англійській (5,5%). Інверсія в українській мові в основному здійснюється: 1) за рахунок широкого використання варіантів з ініціальною позицією другорядних членів в реченнях із повною або частковою інверсією, наприклад:

*Never in my life **have I heard** of him.*

Найкомфортнішим у класі завжди був ML.

2) за рахунок вживання синтаксичної структури з дієсловом на початку речення під час повної інверсії, наприклад:

*So there **was** only one **choice**.*

Виглядає зараз краще Саната.

В українській мові, саме особливий - інвертований - порядок слів у реченнях, поряд з іншими мовними засобами, надає телепрограмі ефект довірливості, задушевності.

Проведений порівняльний аналіз моделей лінійної побудови фраз в українській та англійській мовах на матеріалі телешоу дає підстави для таких висновків:

Велика свобода розташуванні слів у висловлюванні в українській мові порівняно з англійським забезпечується:

- широким уживанням різноманітних типів висловлювання - складних, еліптованих і односкладних, зокрема, безособових речень;
- набагато більш частотним уживанням інвертованих структур,
- розміщенням додатку в позиції між підметом і присудком, що неприпустимо в англійській мові.

Як зазначалося в першому розділі, розрізняють 3 види інверсії: граматичну, сполучну і емпатичну. Частотність реалізації зазначених функціональних типів інвертованих структур відображено в таблиці.

Найбільш численними в обох досліджених вибірках є фрази з емпатичною інверсією. В українській вибірці вони складають 54,1% від загального обсягу інвертованих структур, а в англійській – 67,5%. Емпатична, стилістично маркована інверсія на перше місце висуває рему, що вимагає її спеціального інтонаційного виділення.

Таблиця 2.6.

Частотність уживання функціональних типів інвертованих структур, %

Мова Тип інверсії	Українська	Англійська
Граматична	8,3	25,4
Сполучна	37,6	7,1
Емфатична	54,1	67,5
Всього	100	100

Сполучна інверсія, що забезпечує «природне» розташування теми і реми, не є емфатичною або стилістично маркованою і тому не викликає трансформації просодичної моделі структури актуального членування. Слід підкреслити, що цей тип інверсії в українській мові зустрічається майже втричі частіше, ніж в англійській.

Граматична інверсія, навпаки, більш притамана англійській мові, де з її допомогою утворюються, зокрема, питальні речення.

Ураховуючи кількісний склад і якісне різноманіття інвертованих структур у мові, можна констатувати, що фактор порядку слів у висловлюванні відіграє, поряд з інтонацією, провідну роль у формуванні тема-рематичної структури речення.

Розглянемо ряд інших синтаксичних засобів передачі тема-рематичної структури у двох досліджуваних мовах. Як в англійській, так і в українській мовах для виділення реми у висловлюванні використовуються як просто повтори, так і повтори в парі з частками, визначенням. Крім того, повтори можуть бути замінені синонімами. Повтори є важливими логічними підсилювачами елементів висловлювання. Наприклад, у нижченаведених

фразях, завдяки повтору, під логічний наголос потрапляє визначальне слово з визначенням, де останнє має найбільшої ступенем комунікативного динамізму.

It's a brilliant, brilliant, brilliant find.

Все пройшло дуже, дуже добре.

Діалогічному мовленню також притаманні неповні речення, які представлені в обох мовах. Такі речення складаються з реми, а тема може міститися в попередніх висловлюваннях.

- How much murdering happens here?

- A lot.

- Тут часто вони бувають?

- Дуже часто.

Особливе місце під час вивчення засобів виділення тема-рематичної структури висловлювання в англійській мові відводиться, відсутнім в українській, реченням із попередніми *it* і *there*. Необхідно зауважити, що тема-рематична організація таких речень є досить складною. Наведемо приклад:

It's built primarily to be fast.

У цьому висловлюванні, попереднє *it* є вагомим у змістовому плані, і виражає тему по відношенню до реми *is built primarily*, яка стає разом з *it* темою по відношенню до другої реми - *to be fast*.

Під час розташування обставини на початку висловлювання порядок проходження теми і реми в англійській мові в реченнях із ввідним *there* прямий, як і в українській мові під час їх перекладу.

At the end of the track (T), there is a river (P).

Наприкінці треку (T) – галявина (P).

А от при кінцевому положенні обставини в англійському реченні у цьому випадку порядок проходження теми і реми зворотний (рема-тема), а в українській мові він має бути прямим (тема-рема), що у свою чергу під час

перекладу призводить до перестановки в порядку слів для збереження адекватності:

There's method (P) in my madness (T).

За моїм божевіллям (T) криється певна методика (P).

Висловлювання зі складовим підметом і попереднім *there* в англійській мові являють дещо іншу тема-рематичну структуру висловлювання. Розглянемо приклад:

There was a bit of breeze.

У цьому висловлюванні ремою є *was a bit of breeze*, а тема вважається відсутньою, тому що попереднє *There* в даному прикладі визначається як антитема (передтема), що служить основою розгортання повідомлення.

Також у функції антитеми може виступати обставина, що стоїть у препозиції. Як бачимо з прикладу, тема в даному випадку виражена підметом *things*, яке явно скріплює даний вислів із попереднім контекстом, а ремою буде *were moving along nicely*:

Still, overall, things were moving along nicely.

В українській мові ми можемо простежити таку ж ситуацію:

Та загалом, ми добре працювалися.,

де *Та загалом* є антитемою, *ми* - темою, а словосполучення *добре працювали* висловлює рему висловлювання.

Слід відзначити, що ввідне поєднання *in fact* в англійській мові так само може трактуватися як антитема. З даного висловлювання, наведеного як приклад, можна побачити, що антитемою буде вступне поєднання *in fact, the JCB GTI* (назва моделі трактора) *was so fast* буде виражено темою, а ремою відповідно буде *that even the Stig had trouble coping*:

In fact, the JCB GTI was so fast that even the Stig had trouble coping.

У деяких конструкціях англійської мови антитема відіграє велику роль у розгортанні повідомлення, ніж у тих випадках, коли в її функції виступають обставинні слова. Антитема може представляти собою подобу теми

подальшого оповідання як показано в даному прикладі, де антитемою послужить іменник *The Alfa Romeo*:

The Alfa Romeo, we'd be happy to show that car in this gallery.

Інший тип антитеми можна простежити в конструкціях, що вводяться поєднанням *As for ...*, де подібні початкові конструкції, що не входять в предикативну структуру, служать основою розгортання повідомлення. До того ж, у зв'язку з тим, що антитема висловлює досить обширну в семантичному плані інформацію, а тема конкретизує цю інформацію до висловлювання, вираженого підметово-присудковою конструкцією, вони є, таким чином, прикладом встановлення межі між антитемою і темою:

As for James, he prefers an Alfa to an Audi,

де *As for James* є антитемою, *he* - темою, а *prefers an Alfa to an Audi* відповідно відображає рему висловлювання.

Певний інтерес становлять також речення з початковим *it + to be + N*, які часто розглядаються як такі, що характеризуються предикативною темою. Будь-яке висловлювання даного типу, наприклад

It was rubbish when it was new.,

має складну тема-рематичну структуру: конструкція *It was rubbish* є ремою стосовно другої частини, тому що несе в собі основну інформацію, заради якої все висловлювання вимовляється; в межах самої першої частини *rubbish* знову є ремою, а попереднє *it*, яке співвідносяться з попереднім висловлюванням, в якому йдеться про машину, виступає у вигляді теми, чому сприяє займенниковий характер *it*, що оречевлює те, до чого воно стосується. Таким чином *it*, згідно з даними цього дослідження, є вагомим у змістовому відношенні.

Англійські речення з нефінітними формами дієслова є вельми цікавими для дослідників з точки зору тема-рематичного аналізу. У конструкції:

The guys also like the willingness of the bosses to muck in.

сполучені дві тема-рематичні повні структури зі своїми темами і ремами, де темами виступають *The guys (T1) i of the bosses (T2)*, а ремами - *also like the willingness (R1) i to muck in (R2)*.

А ось в конструкції *The guys also like the willingness to muck in.*, уже представлена одна тема *The guys (T1)* і подвійна рема *also like the willingness (R11), to muck in (R21)*, де два дієслівні елементи співвідносяться з однією темою так, що другий елемент нерозривно пов'язаний з першим, представляючи собою його заповнення, але в той же час має самостійний зв'язок із темою.

Слід зауважити, що в англійській мові дієслівна конструкція з подвійною ремою вельми поширена. Перша зі складових якої може бути представлена іменною або ад'єктивною групою, а друга - інфінітивом (можливо, із заповненням).

Одним з яскравих представників подвійної реми в англійській мові є пасивний зворот. У подібних випадках у центрі уваги опиняється прийменникове доповнення і присудок, а не підмет. В українській же мові, пасивна конструкція використовується досить рідко. У зв'язку з чим переклад з англійської мови українською може здійснюватися шляхом зміни порядку слів і перефразування висловлювання, використання підсилюючих слів, а також уживання дієслова, вираженого ремою:

*Eventually **the leads were found** and Hammond positioned himself for the jump start.*

*Та ми **знайшли дроти** і Олег приготувався запустити двигун.*

Особливий випадок подвійної реми представляють собою з'єднання з модальними дієсловами:

I can't believe it!,

де *I (T)* є темою висловлювання, а *can't (R1) i believe it (R2)* - ремами.

Прислівникові, герундіальні і інфінітивні звороти самі по собі містять тема-рематичні відносини, оскільки дієслово є ремоутворюючим елементом:

With maneuverability being the key to every aspect of this challenge, James was feeling confident.

З даного висловлювання видно з'єднання двох самостійних тема-рематичних структур, з яких друга структура *James was feeling confident* суміщена з підметово-присудковою, а перша *With maneuverability being the key to every aspect of this challenge* - постає, так би мовити, у чистому вигляді.

Треба зауважити, що інфінітив і герундій можуть виступати не тільки в позиції реми, а й у позиції теми. Здійснення цієї можливості визначається іменними властивостями даних дієслівних форм, у зв'язку з тим, що позиція теми – це позиція імені, а також особливостями англійської морфології, яка зумовлює рівне приєднання визначальних слів, як до іменної, так і до особистої форми дієслова:

Proof that style (T) does not have to be slow (P).

Для англійської мови в розмовній мові характерне вживання подвійної теми. Це відбувається, коли в одному оповідному реченні два рази використовується і той же предмет. До того ж, у такому разі, присудок стосується відразу двох номінацій, одну з яких буде виражено займенником.

This speed, it's made my eyes water.

Також подвійна рема може бути представлена й у звертаннях:

James, I'm with you.

Слід зауважити, що в відокремлених один від одного висловлюваннях, одне з яких є односкладним номінативним висловлюванням, яке представляє лише тему, а інше - повною тема-рематичною конструкцією, можна також спостерігати подвійну тему:

It (T) is lovely (P), really very lovely (T).

І в англійській і в українській мовах актуальне членування речення може оформлятися спеціальними граматичними конструкціями. Прикладами таких конструкцій в англійській мові,

призначених для маркування реми, є: *it is ... that, it is ... which, it is ... who, sooner ... than, scarcely ... when, hardly ... when, nothing ... more than* та ін. В українській мовою до таких конструкцій можна віднести: *що стосується ... то, що... то, хто... так це, тільки і... що* та ін.

It's a commonly held believe that younger drivers are the ones (P) who cause more Britain's car accidents (T).

Хто сміється в обличчя смерті (T), так це Кузьма (P).

Відповідно до результатів проведеного аналізу синтаксичних засобів актуалізації тема-рематичної структури висловлювань на матеріалі англійської та української мов виявлено як спільні засоби реалізації теми і реми в англійськомовному і україномовному середовищі, так і специфічні засоби презентації об'єкта дослідження, зумовлені культурологічними та історичними умовами розвитку даних мов.

2.2.1.2. Морфологічні засоби

Наступним етапом нашого дослідження було встановлення кількісних даних, що характеризують участь морфологічних засобів у виділенні теми і реми. Здійснювалося це шляхом обробки експериментального матеріалу, що включає в себе 20872 лексичні одиниці - 10388 одиниць в українській мові (- у тематичному компоненті, - у рематичному) і 10484 - в англійській мові (- в тематичному компоненті, - у рематичному), до яких входять як повнозначні, так і службові слова. У таблиці 2.7 подано дані про процентне співвідношення різних частин мови, що актуалізують тему у двох зіставляваних мовах.

Таблиця 2.7.

**Кількісна характеристика морфологічного складу тематичного
складника висловлювань, (%)**

Частина мови		Українська мова		Англійська мова	
		Усього в темі	В акцентоносії	Усього в темі	В акцентоносії
Іменники		34,8	84,9	31,8	86,9
Дієслівні форми	Особові	7,5	3,4	11,8	4,7
	Модальні	0,3	0	0,4	0,1
	Герундій	0	0	0,2	0
	Дієприкметники	1,1	0,3	5,6	1,4
	Дієприслівники	3,6	0,4	0	0
	Інфінітиви	0	0	0,8	0,2
Прикметники		12,7	3,2	8,9	3,6
Прислівники		4,8	0,3	3,0	0,3
Займенники	Особові	15,0	4,4	13,4	1,3
	Указівні	3,0	0,9	3,5	0,4
	Присвійні	2,5	0,8	1,5	0,4
	Означальні	1,5	0,5	0,9	0,3
	Неозначені	0,2	0,1	0,5	0,1
Числівники		1,7	0,5	1,5	0,3
Вигуки		0	0	0	0
Частки		1,5	0	0,1	0
Заперечення		0,4	0	0,1	0
Прийменники		7,3	0,2	6,5	0
Сполучники		2,1	0,1	1,4	0
Визначений артикль		0	0	7,4	0
Невизначений артикль		0	0	0,7	0
Разом		100	100	100	100

Як можна побачити з таблиці 2.7, в українській вибірці, повнозначні частини мови складають в темі 88,7%, а службові (прийменники, сполучники, частки тощо) – 11,3%. В англійській вибірці повнозначні частини мови складають 85,8%, а слова, що належать до службових частин мови - 16,2%. В експериментальному матеріалі в українській вибірці тему представили такі частини мови як: прикметники: *максимальна, базова* і т. ін., іменники: *щеплення, швидкість, тяга, крові, справи, роль, авто, думка,*

модель і т. ін., дієслова: *справив, їздити, коштує, підходить, ковзати, працюємо* і т. ін., прислівники: *ззаду, загалом, ідеально, справді, навіть, швидко, так* і т. ін., частки: *просто, ще, це, та* і т. ін., займенники: *вона, він, воно, наш, це, усе, мені, все, їхнє, ним* і т. ін., сполучники: *і, яка* і т. ін., числівники: *один мільйон сімсот тисяч, дев'ятсот Одинадцять, двома*, прийменники: *в, у, з, на, за* і т.ін. В англійській же вибірці такими словами виявилися прикметники: *some, old, good*, іменники: *procedures, things, wipes, model, genius* і т.ін., дієслова: *gives, deserve, say, have, pass, runs, sounds* і т. ін., прислівники: *pretty, shortly, afterwards, instead* і т.д., займенники: *it, you, this, my, he, that, we* і т.ін., сполучники: *and, but, but then, than*, числівники: *sixteen hundred* і т.ін., прийменники: *over, from, in, for, by* і т.д., артиклі: *a, the*, модальні дієслова: *would*, дієприслівники I: *getting*, дієприслівники II: *persuaded, called*, інфінітив: *to be called*.

Таблиця 2.8.

Кількісна характеристика морфологічного складу рематичного складника висловлювань, (%)

Частина мови		Українська мова		Англійська мова	
		Усього в ремі	В акценто- носії	Усього в ремі	В акценто- носії
Іменники		27,5	78,2	30,3	80,1
Дієслівні форми	Особові	16,1	6,9	16,5	7,2
	Модальні	0,6	0,3	0,5	0,2
	Герундій	0	0	1,0	0,1
	Дієприкметники	3,0	1,6	7,7	4,8
	Дієприслівник	2,6	0	0	0
	Інфінітив	1,4	0,4	1,0	0,3
Прикметники		21,0	6,7	15,3	5,1
Прислівник		6,8	1,9	4,5	0,9
Займенники	Особові	1,7	1,3	0,4	0
	Указівні	1,1	0,3	0,2	0
	Присвійні	1,2	0,5	1,3	0,2
	Означальні	0,6	0,2	1,1	0,4
	Неозначені	0,6	0	0	0

Продовження таблиці 2.8.

Числівники	2,3	1,1	2,8	0,4
Вигуки	0,2	0	0,5	0
Частки	2,5	0	0,2	0
Заперечення	2,8	0,3	2,0	0,1
Прийменники	6,3	0,3	4,7	0
Сполучники	1,7	0	2,4	0
Визначений артикль	0	0	2,3	0,2
Невизначений артикль	0	0	5,3	0
Разом	100	100	100	100

Що до слів, що належать до реми висловлювання, то як можна бачити з таблиці 2.8, в експериментальному матеріалі української мови службові частини мови (прийменники, сполучники, частки), становлять 13,5%; у вибірці ж англійської мови слова, що належать до службових частин мови, займають 17,4% . Слід зауважити, що слова, відмічені як рема, належать до різних частин мови і висловлюють головну думку висловлювання. Так, наприклад, в експериментальному матеріалі української вибірки виявилися такі частини мови, як прикметники: *гарна, прекрасне, комфортабельніший, кращий, фантастична, неймовірне, хороший, найбільший, глибший, грубіший, крута, приємне, чудова, гордий, шляхетний* і т. ін., іменники: *враження, сидіння, навігатор, інтер'єр, вигляд, стиль, колеса* і т. ін., дієслова: *перемагає, ковзати, досягти, заперечуватиму, розжене, працювалися* і т. ін., прислівники: *добре, веселіше, менше, щодня, ідеально, набагато, особливо, досить, чудово, приємно* тощо, частки: *тільки, навіть, же, просто, ось* та ін., займенники: *будь-якій, на ньому, ніхто, я* та ін, сполучники: *і, та, як* та ін., числівники: *четверо, двадцять п'ять, дев'ятсот одинадцятий, два* і т. ін., прийменники: *для, за, в, до, на, у* і т. ін., дієприслівники: *обладнане, втілене, сповнений* та ін.

В англійській вибірці такими словами виявилися прикметники: *good, pointy, confident, right, smooth, perfect, happy, the best, better, great, beautiful, funnier, cheaper* і т.д., іменники: *teeth, find, breaks, speed, driver, fish, feel, chassis* і т.д., дієслова: *bought, put, harm, performed, break* і т.д., прислівники:

absolutely, more, shortly, afterwards, very, much, either, really, rather, well і т.д., частки: *just, even, not, no* та *in*, займенники: *mine*, сполучники: *and, what, than* та *in*, числівники: *one, two, five, sixteen hundred, two thousand* і т.д., прийменники: *like, of, for, in, with* і т.д., артиклі: *a, the*, модальні дієслова: *can*, герундій: *looking*, дієприслівник II: *unconjoined, tossed, impressed*, інфінітив: *to show, to start, to comprehend*, вигук: *wow*.

Розглянемо ряд морфологічних засобів передачі тема-рематичної структури висловлювання у двох досліджуваних мовах. І в українській і в англійській мовах підсилювально-видільні частки, акцентуючи в реченні тему і рему, відіграють важливу роль у комунікативно-синтаксичній організації висловлювання.

Такі модальні частки в українській мові, як *а, ну, же, ж, й, та* і тощо, здебільшого, виділяють тему висловлювання, а частки *навіть, тільки, лише, саме, власне, майже* і т. ін. в українській мові і *only, even, alone, just, right, exactly, precisely* та ін. в англійській, є найчастіше сигналізаторами реми, оскільки у висловлюванні вони завжди супроводжують якусь нову, додаткову інформацію. Як показали результати дослідження, частки можуть виділяти як реми різні члени речення. Отже, можна констатувати, що частки належать до граматичних засобів виділення рематичної складової висловлювання, що дозволяють побудувати комунікативно релевантне висловлювання. Слід зауважити, що під час виявлення ролі часток в актуальному членуванні необхідно враховувати весь комплекс факторів, що впливає на актуалізацію: синтаксичну позицію частки, її семантику, контекстне оточення, прагматичні завдання і стилістичну роль:

*Але ж **RX-8** (T) на чотири тисячі дешевше за два інші авто (P).*

*Тільки **Кузьма** (P) не відчував спеки (T).*

*It's about doing things that people said (T) just **were not possible** (P).*

В українській мові такі прислівники як *рідко, нечасто, близько, нескоро, далеко, пізно, рано, одного разу* і т. ін. за допомогою фразового наголосу виділяють найбільш важливі для респондента слова у висловлюванні,

розташовуючись, переважно, у кінці речення. Під час розташування на початку висловлювання вони також виділяються інтонаційно. Експресивні варіанти утворюються реченнями, в яких прислівник емоційно характеризує дію або стан:

Ми (T) далеко від наших родин (P).

В англійській же мові, виділяючи найбільш важливі для респондента слова у висловлюванні, носіями реми є такі прислівники як *actually, now, today, seldom, next moment, really, probably, just, rather, always, only* і т.п.:

It (T)'s always an old lady in a Fiesta (P).

Такі прислівники в українській мові як *тут, часто, часом, звичайно, далі, колись, раз, вдруг, раптом* звичайно є сигналізаторами теми і розташовуються на початку висловлювання, не потрапляючи при цьому під фразовий наголос:

Раптом вони(T) почали сміятися (P).

До маркерів теми в англійській мові відносять прислівники місця *here* і *there*.

А ось такі прислівники української мови як *зрідка, часто, скоро, далі, несподівано* залежно від комунікативних потреб мовця можуть приймати позицію як теми, так і реми:

Але це (T) часто трапляється з маленькими дітьми(P).

Дуже часто люди похилого віку (T) припускаються помилок на шосе (P).

І в українській і в англійській мовах, вказівні займенники підкреслюють тему:

I quite like this one (T) to work (P).

Цим автомобілем (T) можна, навіть, дітей у школу відвозити (P).

Невизначені ж і зворотні займенники, втрачають своє самостійне значення, переміщаючи наголос із себе на іменник, комунікативне значення якого вони посилюють, тим самим рематизуючи іменник:

Зараз я назву (T) деякі цифри (P).

The rocket men did (T) some calculations on the back of a laptop (P).

The orbiter (T) itself will detach from the main body (P).

Тому я вирішив захистити (T) себе бронєю (P).

У розпорядженні англійської мови, на морфологічному рівні, є засіб, відсутній в українській – артиклі. Саме в маркуванні реми полягає найважливіша функція англійського невизначеного артикля (або нульового артикля в тих випадках, коли граматики не допускає застосування невизначеного, тобто перед абстрактними або речовими іменниками або перед іменниками у множині). Зрозуміло, вказівка на рему за допомогою артикля не може бути застосовна у разі, якщо рема виражена ім'ям власним, іменником з обмежувальним визначенням або взагалі не іменником. Основним же завданням визначеного артикля є його пряма вказівка на наступну за ним тему. Нерідко трапляються і ситуації, коли з тих чи інших комунікативних або навіть формально-граматичних причин обидві частини висловлювання - і тема, і рема - мають однакові артиклі, визначені або невизначені. У таких випадках респондент повинен знайти засоби так побудувати висловлювання, щоб виділити рему іншими засобами, а реципієнт буде орієнтуватися на новизну / неновизну інформації по відношенню до попереднього вербального або невербального контексту, або ж на інтонаційне виділення:

The idea of this is that we will send it up to (T) a few thousand feet (P).

В кожній з двох експериментальних виборок зустрічається своєрідний засіб передачі особливих відносин градації, тобто посилення, наростання, або, навпаки, ослаблення значущості одного компонента речення порівняно з іншим. Такі значення властиві сполучникам: *: не лише... а й, не тільки... а й, не те щоб... але, хоча й ...але, не стільки... скільки...* та ін. в українській мові і *either ... or, neither ... nor, not only ... but* та ін. - в англійській. Подібні сполучники завжди подвійні. Розчленованість сполучника, розташування його компонентів у різних частинах речення тісно пов'язує ці частини в єдине ціле, здійснюючи при цьому розподіл інформації на тему і рему:

And that not only makes the car lighter (T), but also improves weight distribution (P).

Це не лише робить авто легшим (T), а й забезпечує кращий розподіл ваги (P).

Сполучникова конструкція з вторинним сполучниковим зв'язком (на основі підпорядкування словоформ) також показує актуальне членування: сполучник виділяє приєднаний компонент як другу рему.

Він (T) обов'язково зателефонує (P₁), і дуже скоро (P₂).

It (T)'s just so much cooler than Los Angeles (P₁) and even New York (P₂).

Сполучник as ... as в англійській мові і сполучник такий ... як відповідно в українській, використовується для ремагізації таких членів речення як визначення та обставини порівняння:

This lady was cross. But not as cross as the garage's owner (P).

Це авто було гарне. Але не take гарне як твій седан (P).

Одним із важливих питань актуального членування в мові є проблема вибору акцентоносія теми і реми, а також лінійне розташування акцентоносія у реченні. Існує багато робіт, в яких так чи інакше обговорюється ця проблема [80; 81; 82; 83; 84; 111, с. 9; 138; 142, с. 190-191; 166; 167; 208; 209]. Однак вирішення задачі вибору акцентоносія ще далеке від повного завершення.

У деяких роботах стверджується, що наголосом виділяється найважливіше, найістотніше слово в синтагмі. Однак багато дослідників переконливо доводять, що акцентоносії тем і рем визначаються суто формально, виходячи із синтаксичної структури комунікативної складової, чинника активації та інших ознак. В основі базового принципу вибору акцентоносія лежать дві основні ієрархії. Відповідно до першої ієрархії з іменних і дієслівних груп у реченні обирається пріоритетна, яка включає слово-акцентоносій (або екстенціонально збігається з ним). Ця ієрархія схематично може бути відображена наступною схемою:

Предикат (Р) - сірконстанти (С) - актанти (у порядку, заданому актантною структурою предиката - А1, А2, А3,)

Елементи цієї ієрархії розташовуються в порядку зростання їх права на роль акцентоносія в комунікативному компоненті, який має синтаксичну структуру цілого речення або синтагми. Ієрархія І фіксує пріоритет останніх актантів над першими, актантів над сірконстантами, аргументів над предикатами.

Далі, якщо пріоритетна іменна група має свою внутрішню структуру, тобто є атрибутивною або складеною групою, то акцентоносію обирається із її компонентів відповідно до другої ієрархії - локальної ієрархії означальних і сурядних груп: **неузгоджене визначення, синтаксична вершина, узгоджене визначення.**

Таким чином, відповідно до ієрархії II, неузгоджене визначення має пріоритет перед обумовленою групою, а обумовлена група - перед узгодженим визначенням, не мають залежних членів речення. Під час зміни порядку слів акцентоносію, природно, зберігається.

Цей – базовий – принцип використовується в оповідних реченнях, запитаннях і імперативах. У сфері його дії необхідне додаткове врахування чинника активації словоформ – претендентів на роль акцентоносія в комунікативній групі. Активованим вважається матеріал, відомий з попереднього тексту чи очевидний в даній ситуації, а також новий для слухача, але поданий мовцем як відомий.

Вплив фактора активації слова на вибір його як акцентоносія для теми і для реми істотно розрізняється. Для реми, покликаних доносити до слухача нову інформацію, синтаксичні групи, що мають активований референт, у принципі, не характерні. Але якщо вони наявні в складі реми, то вони виключаються із претендентів на роль акцентоносія реми. Темі ж, як вихідній точці мовленнєвого акту, навпаки, цілком природно відображати активовану інформацію, у ній взагалі можуть бути відсутні неактивовані компоненти змісту, які візьмуть на себе роль акцентоносія. Основна відмінність тем від

рем в плані вибору акцентоносія полягає в тому, що активовані компоненти в складі теми можуть не виключатися з множини претендентів, як це відбувається в ремах.

Принцип вибору акцентоносія відповідно до вказаних синтаксичних ієрархій і фактора активації референтів іменних і дієслівних груп в українській мові є основним, але не єдиним. Як показано далі (див. розділ 3) у фокалізованих висловлюваннях акцентоносієм може бути будь-яка словоформа, маркована логічним або емпатичним фразовим наголосом.

Аналіз цих ієрархій дозволяє прогнозувати, що в немаркованих фразах як правило у якості акцентоносія виступає іменник. Відхилення від цього правила може бути пов'язано з трьома обставинами:

- дефіцитом у комунікативному компоненті (темі або рема) іменників, які можуть претендувати на роль акцентоносія;
- виділенням у фокалізованому висловлюванні логічним або емпатичним наголосом словоформи, що не є іменником;
- впливом деяких специфічних принципів (лінійного, ілокутивного [188, с. 42]), які змінюють вибір акцентоносія в порівнянні з базовим принципом.

Кількісний аналіз експериментального матеріалу в обох досліджуваних мовах цілком підтвердив це припущення: дійсно, як видно з таблиць 2.7 та 2.8, при тому, що в українській вибірці іменники в загальному складі тематичного компонента висловлювань займають 34,8%, їх частка у складі акцентоносіїв досягає 84,9%. У ремі ці показники становлять, відповідно, 27,5% і 78,2%. В англійській вибірці в загальному складі тематичного компонента висловлювань на частку іменників доводиться 31,8%, а в складі акцентоносіїв досягає 86,9%. У ремі ці показники становлять, відповідно, 30,3 % і 80,1%.

2.2.1.3. Лексичні засоби виділення теми та реми

Лексичні одиниці, що використовуються для реалізації тема-рематичної структури висловлювання в англійській та українській мовах, мають різноманітний характер.

Досить поширеним лексичним засобом створення тема-рематичної структури висловлювання є заперечення. В англійській мові воно може бути виражене за допомогою частки *not*, негативних префіксів *un-*, *dis-*, *in-*, *non-*, *il-*, *im-*, *ir-*, негативного займенники *no* і негативних займенників-іменників *nobody*, *nothing*, *none*. В англійській мові наголос падає безпосередньо на негативну частку *not*, виділяючи при цьому не тільки просте, але і складене присудок: *You (T) 're not allowed to retune a radio (P)*.

Слід зазначити, що під час використання частки *not*, заперечення набагато сильніше, ніж під час використання у реченні негативних приставок, та як частка *not* дає повне заперечення дії, а приставка - часткове. Займенники-іменники *nobody*, *nothing*, *none* завдяки своєму негативному значенню завжди знаходяться під логічним наголосом, тобто є акцентоносієм реми висловлювання.

It (T)'s no wonder Micheal Schumacher retired (P).

Nobody's gonna beat (P) it (T).

The feel (T)'s just unbelievable (P).

В українській мові заперечення виражається за допомогою часток *не*, *ні*, *ані*, займенників *ніхто*, *ніщо*, *ніякий*, *нічий*, *ніскільки*, *нікотрий* і негативних приставок *не-*, *ні-*, *без-*, *ані-*, *зне-*, *обез-*, *недо-*, *а-* (*ан-*), *анти-*, *дис-*, *де-* (*дез-*), *ін-* (*ім-*, *іл-*, *ір*), *над-*, *поза-*. Вони служать для заперечення змісту всього висловлювання або окремої його частини. В українській мові під наголосом стоїть все дієслово, яке заперечується, у зв'язку з чим найбільш виділеним членом речення і, відповідно, ремою висловлювання є присудок.

Я (T) не чиститиму (P).

Я(T) не дав нікому опустити руки (P).

Цей знак (T) неправильний (P).

Як в англійській мові, так і в українській, спеціальне запитання містить запит, спрямований на отримання інформації цілком конкретної, предметної властивості. Необхідна інформація пов'язана не з модально-предикативним планом речення, як у випадку загального запитання, а з його лексико-семантичним змістом. Оскільки лексико-семантичний зміст дуже різноманітний, настільки ж різноманітними бувають сигнали запиту інформації, що орієнтують реципієнта на характер необхідної інформації. Роль таких сигналів виконують питальні займенникові слова: *what, which, when, how* і т. ін. - в англійській мові і *хто, Котре, коли, як* і т. ін. - в українській. Вони зазвичай займають у спеціальних питаннях початкове розташування в реченні і тим самим відразу орієнтують реципієнта щодо характеру запитуваної інформації. Указуючи на те, якими саме "деталлями" події цікавиться респондент, питальні слова виділяють рему висловлювання.

How quick was (P) that (T)?

Хто навчив (P) тебе (T)?

Такі лексеми як *можливо, напевно, здається нібито, неначе, мабуть* в українській мові і *certainly, apparently, presumably, of course, in fact, indeed* та інші в англійській мові є ввідно-модальними словами, основна функція яких - надавати висловлюванням різні додаткові суб'єктивно-модальні значення. При всіх відмінностях у їх морфологічному та синтаксичному оформленні вони мають спільні ознаки: спільністю синтаксичної функції (передають різні відтінки ставлення респондента до того, про що повідомляється, виражаючи категорію суб'єктивної модальності) і спільністю інтонаційного оформлення (вимовляються в прискореному темпі, з пониженням основного тону).

У сучасних філологічних дослідженнях відзначається зв'язок ввідно-модальних слів і актуального членування речення, на що звертали увагу Є.М.Піменов [123], В.І. Бухарін [30]. Про ввідно-модальні слова як додатковий засіб оформлення актуального членування речення пишуть Л.В.Анісімова [4, с. 14], Е.А. Фенова [164, с. 83], М.М. Прокопович [133, с.

227] та багато інших. Висловлювання П. Адаманеца «чим менше індивідуалізований, більш загальний той чи інший компонент, тим більше його здатність об'єднуватися в комплексне ядро» [2, с. 38] як не можна краще підходить до ввідних слів. Адже втрачаючи семантичний зв'язок із вихідним значенням лексеми, ввідне слово граматикалізується і під час актуального членування речення завжди маркує "ядро", тобто рему висловлювання.

My heart (T) is certainly beating faster (P).

У цьому авто почувася так (T), ніби сидиш у міланському еспресо барі (P).

Досить часто як в англійській, так і в українській мовах використовуються апроксиматори - група одиниць приблизної номінації, які допомагають респонденту уникати точного іменування об'єкта, ознаки, відносини, а також факторів, що сприяють однозначно ідентифікувати мету комунікації. Апроксиматори є показниками реми, оскільки вони пом'якшують кількісну і якісну характеристику слова, до якого належать, тим самим акцентуючи увагу на цьому слові, виділяючи його як рему висловлювання. До апроксиматорів в українській мові віднесемо такі слова як: *майже, мало, багато, як правило, приблизно, біля, близько* та ін. В англійській мові: *about, many, much, as a rule, near* та ін.

It (T) turns a great many heads (P) as you drive along (T).

Тепер у нас (T) не так і багато шансів довести справу до посадки (P).

Поряд із лексичними засобами актуального членування висловлювання, типологічно спільними для двох зіставляваних мов, в англійській мові існують деякі специфічні маркери комунікативних складників.

Досить поширеним лексичним засобом формування тема-рематичної структури висловлювання в англійській мові можна вважати підсилювальне дієслово *do*. Розташовуючись перед присудком, підсилювальне дієслово *do* реалізує на ньому логічний наголос, тим самим виділяючи його як рематичний центр. В українській мові еквівалента підсилювальному дієслову *do* немає.

I (T) did want to talk about the renaissance and the meaning of truth (P).

В англійській мові ефективним засобом, що диференціює тематичний і рематичний компоненти речення є артиклі. Відповідно до свого функціонального призначення визначений артикль здатний ідентифікувати тему, а невизначений - рему.

Підводячи підсумок аналізу найбільш часто використовуваних лексичних одиниць реалізації тема-рема-тичної структури висловлювання в англійській та українській мовах, можна зробити висновок:

1. Як в англійській, так і в українській мовах для виділення тема-рема-тичної структури висловлювання використовуються такі лексичні засоби як заперечення, запитально займенникові слова, ввідно-модальні слова й частки, апроксиматори.

2. На відміну від української мови, в англійській наявні ще такі засоби формування тема-рема-тичної структури висловлювання як визначений і невизначений артиклі, підсилювальне дієслово *do*.

Завдяки своїм змістовим навантаженням дані лексичні засоби сприяють оформленню тема-рема-тичної структури висловлювання, залишаючи при цьому змістовну сторону висловлювання незмінною.

Виконаний аналіз лексико-граматичних засобів на матеріалі української та англійської мов дозволив під час виконання основних завдань експериментально-фонетичного дослідження повною мірою врахувати вплив усіх лінгвістичних засобів на формування просодичної структури тематичного та рематичного компонентів висловлювання.

2.2.2. Фонетичні засоби виділення теми та реми

Відповідно до завдань дослідження під час аналізу просодичного оформлення тема-рема-тичної структури в англійській та українській мовах, здійснювалося зіставлення значень просодичних параметрів тематичного та рематичного складників у досліджуваних висловлюваннях на перцептивному

(мелодика, гучність, темп) і акустичному (частота основного тону, інтенсивність і тривалість) рівнях. Метою такого зіставлення було виявлення релевантних параметрів, що забезпечують просодичну диференціацію теми і реми в англійській та українській мовах. При цьому крім глобального аналізу всього експериментального матеріалу проводився детальний розгляд впливу особливостей граматичної та акцентної структур фрази на просодичне оформлення тема-рематичної організації висловлювання в англійській та українській мовах.

Як вже згадувалося раніше, на думку багатьох дослідників (Т.М. Корольова, Ф. Палмер, П. Роуч та ін.), за рахунок взаємодії інтонаційних конструкцій передшкали, шкали і ядра, функціонально пов'язаних у мовленнєвому акті, мелодика є найбільш важливим компонентом в інтонаційному оформленні мовлення в цілому і, зокрема, у формуванні тема-рематичної структури висловлювання. Зокрема аудитори зазначають, що мелодійний рівень акцентоносіїв теми помітно перевищує відповідні параметри реми. Акустичний аналіз підтверджує цей феномен: як видно з таблиці 2.9, рівень ЧОТ акцентованого мовлення в темі в середньому майже на 30% перевищує значення ЧОТ в ремі.

Це, на перший погляд, дає підставу висловити припущення про те, що рівень ЧОТ акцентованого мовлення дає змогу диференціювати тематичний і рематичний компоненти висловлювання. Однак більш ретельний аналіз показав, що цю ознаку не можна віднести до релевантних показників, що диференціюють тему і рему. Насправді більш високий тональний рівень тем зумовлений переважно ініціальною позицією тематичного компонента у фразі, який завжди реалізується на більш високому тональному рівні. Дійсно, можна побачити, що, коли тема розташовується не в ініціальній, а в термінальній позиції у фразі, то вона оформлюється нижчими тональним рівнем.

Отже, проаналізувавши ці дані, можна зробити висновок, що усереднене значення ЧОТ ядерного складу не є релевантним показником для

диференціювання теми і реми як в англійській, так і в українській мовах. Установлено також, що акцентна структура фрази не впливає на роль частотного рівня ядра під час розрізнення теми і реми у висловлюванні як в англійській, так і в українській мовах. Подібного роду висновок можна зробити і про вплив синтаксичної структури висловлювання на ступінь релевантності ЧОТ ядра теми і реми висловлювань.

Таблиця 2.9.

**Частотні характеристики акцентованого складу
в темі і ремі, відн. од.**

Мова		Українська		Англійська	
		Тема	Рема	Тема	Рема
Просодичні характеристики					
Рівень ЧОТ, відн.од.		1,21	0,92	1,17	0,88
Частотний інтервал, відн.од.		1,03	0,98	0,96	0,98
Напрямок руху основного тону, %	Рівний	0,6	0,4	0,5	0,2
	Низхідний	24,0	79,8	13,0	82,2
	Висхідний	71,1	14,8	74,4	12,8
	Висхідно-низхідний	0,9	3,6	3,7	2,1
	Низхідно-висхідний	3,4	1,4	10,5	1,1
	Висхідно-низ-хідно-висхідний	0	0	0,9	1,6

Ще однією важливою складовою просодичного оформлення висловлювання є характер його тонального контуру на наголошеному складі

акцентносія кожного комунікативного складника. Аудиторський аналіз показав, що цей параметр справляє вирішальний вплив на розрізнення теми від реми у висловлюванні. Аналіз на акустичному рівні підтвердив дане твердження.

Як свідчать дані таблиці 2.9, для головнонаголошеного складу теми найбільш характерний висхідний тон: в англійській вибірці ним оформлено 74,4%, а в українській - 71,1% тематичних компонентів висловлювань. У ремі ж переважає низхідний тон, який охоплює 82,2% реалізацій в англійській вибірці і 79,8% - в українській.

З вищесказаного випливає, що в українській та англійській мовах відмінності в характері руху основного тону слід віднести до найбільш важливих дистингтивних ознак теми і реми. У той самий час наявність великої кількості випадків відступу від зазначеного правила робить необхідним проведення ретельного лінгвістичного аналізу цього явища. Розгляду результатів цього аналізу присвячено третій розділ цього дослідження.

Наступним важливим параметром мелодики, який розглядався в ході аудиторського та акустичного аналізу, був частотний інтервал інтонаційно-семантичних центрів теми і реми висловлювань. З таблиці 2.9 видно, що в обох досліджуваних мовах не зафіксовано якогось помітного розходження між темою і ремою за величиною частотних інтервалів їх головнонаголошених складів.

Проведений аналіз дозволив переконатися, що, будучи ефективним маркером фокалізації висловлювання, величина частотного інтервалу головнонаголошених складів фактично не робить суттєвого безпосереднього впливу на формування тема-рематичної структури висловлювання. Характер же непрямого впливу цього параметра на тема-рематичну структуру висловлювання розглянуто в третьому розділі.

Додатковий аналіз дозволив констатувати, що акцентна структура висловлювання, також як і граматична, не справляє значного впливу на

диференціацію частотних інтервалів ядерних складів теми і реми у двох зіставлюваних мовах.

Аналогічним чином у процесі аудиторського та акустичного аналізу було розглянуто силові й темпоральні компоненти інтонації, у результаті чого отримано переконливі висновки про те, що ці характеристики нерелевантні під час диференціації тематичного та рематичного складників висловлювання. Роль цих компонентів у модифікації просодичної структури проаналізовано в розділі 3.

Висновки до розділу 2

Експериментально-фонетичне дослідження проводилося відповідно до розроблених у вітчизняній лінгвістиці методів і складалося з трьох етапів: відбір матеріалу методом суцільної вибірки з використанням розроблених у корпусній лінгвістиці принципів формування експериментального корпусу; проведення інвентарно-таксономічного аналізу експериментального матеріалу, який включає в себе використання методів суб'єктивної оцінки якісних характеристик актуалізації об'єкта дослідження (слуховий та аудиторський аналіз), та інструментального аналізу, який дозволяє визначити фізичні показники релевантних просодичних характеристик мовлення, що зумовило об'єктивність отриманих висновків.

Матеріал дослідження - фрагменти відеозаписів сучасних британських та українських популярних телешоу (загальний час звучання- 301 хвилин 6 секунд) - репрезентує автентичну монологічну та діалогічну форми мовлення ведучого та його співрозмовників в телешоу інформаційного жанру (головні прийоми - це монолог в кадрі та інтерв'ю). Експериментальний корпус матеріалу дослідження є гомогенним у двох мовах, що вивчаються.

Чітке та ретельне планування етапів проведення експериментального дослідження дозволило вже на стадії проведення слухового та аудиторського аналізу отримати надійні висновки щодо участі різнопланових лінгвістичних

параметрів в актуалізації тема-рематичної структури в англійському та українському мовленні. Інструментальна обробка експериментального матеріалу надала можливість встановити об'єктивну картину, яка характеризує роль таких основних компонентів інтонації, як ЧОТ, тривалість та інтенсивність у просодичному оформленні тема-рематичної структури висловлювань в англійському та українському мовленні. Слід зазначити, що данні аудиторського аналізу були повністю підтверджені результатами фізичних вимірів.

Аналіз результатів дослідження засобів формування тема-рематичної структури висловлювання переконливо показав, що:

1) в актуальному структуруванні висловлювання так чи інакше беруть участь практично усі лінгвістичні засоби: лексичні, граматичні, просодичні.

а) У стилістично нейтральних висловлюваннях, в яких актуальне членування речення співпадає з синтаксичним, основну смислорозрізнявальну роль в плані актуального членування відіграє порядок слів у реченні.

б) У стилістично нейтральних висловлюваннях, в яких актуальне членування пропозиції не збігається з синтаксичним, смислорозрізнявальними засобами є рівною мірою порядок слів та інтонація.

в) А в експресивному і стилістично маркованому мовленні інтонація є семантично найбільш вагомою серед засобів диференціації тематичного та рематичного компонентів висловлювання.

2). стосовно дистинктивності акустичних характеристик актуалізації тема-рематичної структури висловлювань можна зробити такі висновки:

щодо мелодійного параметра просодії

а) напрямок руху основного тону може слугувати ознакою диференціації теми і реми;

б) показники ЧОТ в темі значно нижче, ніж у ремі у тому випадку, коли тема локалізується в ініціальной частині речення. Ці показники теми в

англійській мові перевищують значення мелодійного рівня теми українською мовою;

в) частотний діапазон не є дистинктивною рисою розрізнення теми та реми висловлювання;

г) локалізація частотного максимуму є дистинктивною ознакою, що відрізняє тему від реми в висловлюванні;

д) швидкість зміни ЧОТ в ядерній частині висловлювання має дистинктивну природу. При цьому крутизна ядерного тону в ремі в англійській мові в 3,6 рази, а в українській в 2,9 рази більші ніж у темі;

е) акцентна побудова фрази не є релевантною відносно диференціації частотних характеристик теми і реми

щодо динамічного параметра просодії

а). однією з важливих ознак, які розрізняють тему і рему є більш низький рівень інтенсивності в темі;

щодо темпорального параметра просодії

а) одною з суттєвих ознак, що розрізняють тему і рему є прискорений темп в темі;

б) темпоральний компонент виконує важливу синтаксичну функцію в інтонаційному оформленні мовлення, але при цьому він не виконує функції розрізнявальної ознаки теми і реми;

в) кількість і тривалість пауз є релевантною характеристикою під час диференціації теми і реми. У ремі кількість пауз та їх тривалість значно перевищують ці показники в темі.

РОЗДІЛ 3
ЛІНГВІСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСОДИЧНИХ
ХАРАКТЕРИСТИК ТЕМА-РЕМАТИЧНОЇ СТРУКТУРИ
ВИСЛОВЛЮВАННЯ

За результатами експериментального дослідження (див. розділ 2), можна зі впевненістю стверджувати, що універсальних просодичних корелятивів, які забезпечують однозначне протиставлення тематичного і рематичного компонентів висловлювання не існує: безлічі варіантів комунікативної організації тексту і його сегментів для актуалізації однієї і тієї самої інформації можуть відповідати різні засоби формування інтонаційної структури. Проте в досліджуваному матеріалі цілком виразно простежується зв'язок напрямку тону з характером актуального членування речення: тема оформляється висхідним тоном, а рема – низхідним. Така фонетична структура характерна для немаркованого відрізка мовлення [91]; очевидно, вона може вважатися прототиповим засобом подання тема-рематичної взаємодії, що відображає певні реальні зв'язки.

Тональна схема /=\ сприймається зазвичай як еталон просодичного оформлення комунікативної організації оповідного речення:

And /that's really \good.

Він насп/равді уні\кальний.

Однак у реальному дискурсі такий зв'язок часто порушується, він типовий лише для наративних текстів, у яких актуальне членування задає «маршрут» проходження ситуації [7]. У висловлюваннях ненаративного типу рема за допомогою інтонації передає інформацію, безпосередньо пов'язану з поведінковими і когнітивними структурами, що дозволяє формувати систему знань або перебудувати програму відповідних дій реципієнта. При цьому інтонаційними засобами маркуються різні групи змістових категорій:

- ілокутивні смисли. У неоповідних текстах, особливо в діалогічному мовленні, просодичне оформлення фрази і, зокрема, її рематичного компонента, зумовлені насамперед ілокутивною спрямованістю висловлювання (різноманітні типи запитань, спонукань, повідомлень). Оскільки при цьому рема здатна займати в реченні будь-яку позицію, то тональні конфігурації фрази можуть набувати найрізноманітніших форм;

- логіко-комунікативні смисли. До них належать емфаза – виділення найбільш важливого, що утворює центр смислової орієнтації в даній конситуації, фокус синтагматичною порівняння і парадигматичного протиставлення, контраст;

- модальні установки (епістемічні, аксіологічні та інші види суб'єктивно-модальної оцінки повідомлення);

- крім того, інтонація виконує в мовленні і структурні функції: маркує фази зв'язного тексту, указує місце мовленнєвого відрізка у фразі і надфразовій єдності, забезпечує семантико-граматичне об'єднання текстових одиниць.

Крім перерахованих вище факторів ілокутивної, логіко-комунікативної, модальної природи та закономірностей структурної побудови компонентів тексту на розподіл акцентів можуть впливати і риторичні фактори. Зокрема, певна неоднослівна складова (іноді ціла фраза) може зазнати послівного акцентування, що відображає її високий інформаційний ранг в очах мовця чи служить засобом риторичного впливу на слухача:

Під \кузовом - абсо\лютно но\ва \техніка.

It was \going \really \rather \well.

Різноманітність функцій інтонації зумовлює аж ніяк не тривіальний характер механізму їх взаємодії. Формування результуючого інтонаційного контуру потенційно може бути досить складним, причому окремі його компоненти вступають у різні поєднання, утворюючи ту чи іншу комбінаторну модель. Тому в загальному випадку навряд чи можна визнати перспективною спробу інтонаційного опису висловлювання, ґрунтуючись на

обмеженому інвентарі з декількох стандартних конструкцій. Альтернативним є підхід [81; 86], який виходить із визнання функціональної мотивованості просодії і вважає, що багатство інтонаційних форм висловлювань відображає численність висловлюваних ними значень і різноманітність їх комбінацій.

Ураховуючи ці фактори, подальша лінгвістична інтерпретація отриманих результатів експериментального дослідження просодичних характеристик тема-рематичної структури висловлювання проводилася в три етапи: спочатку розглядалися умови, за яких реалізується прототипова модель формування просодичної структури тема-рематичного членування речення, потім по черзі аналізувався вплив кожного з перерахованих факторів, що призводять до трансформації просодичної структури, і, нарешті, оцінювався характер ускладнення просодичної структури під час одночасного впливу декількох факторів.

3.1. Прототипова модель просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання

Тема. Для обох обстежених мов прототиповим засобом виділення теми може бути акцент, у якого на наголошеному складі спостерігається підняття, а на післянаголошених складах, якщо вони є, - падіння:

The /Robin was a \good place to start.

Ця ма/шина стала виглядати значно гар\ніше.

В українській і в англійській мовах фонетичним варіантом такого підйому в швидкому мовленні слід визнати підйом акцентоносія теми, який реалізується на наголошеному складі, і далі після якого падіння на післянаголошені не спостерігається, причому відсутність падіння на післянаголошені не служить фонологічно релевантною ознакою теми:

Ну що ж, в са\лоні не \гірше.

∕You're ∕excellent!

Нарівні з використанням підйому на наголошеному складі акцентоносія в англійській мові для маркування теми використовується низхідно-висхідний тон із підйомом на післянаголошеному складі (якщо такий є), якому передує падіння на наголошеному складі. За відсутності післянаголошених складів, низхідно-висхідний напрям руху тону захоплює останній або єдиний склад акцентоносія і реалізується у великих діапазонах частот.

You cannot even begin to comprehend the bound of my forthcoming genius.

В українській мові такий засіб маркування теми теж трапляється, але дуже рідко.

Незважаючи на те, що в нестандартних ситуаціях тема відрізняється суттєвою різноманітністю тональних акцентів як у межах однієї мови, так і під час порівняльного аналізу різних мов, не можна, однак, не визнати, що навіть в акторському виконанні тональна конструкція, при якій на наголошеному складі спостерігається підйом, а на післянаголошеному (якщо вони є) - падіння, трапляється незрівнянно частіше, ніж усі інші.

Якщо речення містить дві теми, то кожна з них у стандартній ситуації оформляється висхідним тоном:

By /tea time Richard's /car was in half.

У даному прикладі зафіксовано підйом на наголошених складах *tea* і *car*.

Тому через /це, я цю ма/шину просто обожаю.

Тут зафіксовано підвищення на наголошеному складі *ма* і післянаголошене падіння на *шину*. Наявність післянаголошеного складу відрізняє другий акцентоносій – словоформу *машину* від акцентоносія іншої теми *це*, у якого післянаголошених складів немає.

З точки зору характеру просодичного оформлення тематичного компонента комунікативної структури висловлювання як особливий випадок можна назвати атонічну тему. Дане поняття було запроваджено [188, с. 73-80] для опису компонента комунікативної структури, який у плані змісту характеризується тим, що передає відому і мало важливу інформацію. У

плані вираження така тема вимовляється рівним тоном, у прискореному темпі і не виділяється паузами. Цей компонент розташовується не на початку висловлювання, а в післянаголошеній атонічній комунікативній ніші, займаючи позицію в середині або в кінці речення після акцентованого рематичного компонента:

It's like \new under there.

І ме\ні подобається як він перемикається.

Раніше Н. В. Черемисина для позначення атонічних тем використовувала термін «тіньові синтагми» [173, с. 138], підкреслюючи той факт, що цей тематичний компонент не є носієм якого-небудь комунікативно релевантного акценту.

Рема. Результати експериментального дослідження показують, що просодичні засоби вираження рем у стандартній ситуації не відрізняються різноманітністю: в обох досліджених мовах інтонаційним показником реми, акцентоносій якої знаходиться у фінальній частині речення, служить слабонизхідний низький тон.

У нестандартних комунікативних ситуаціях у ремі трансформуються лише ті інтонаційні характеристики, які зумовлені ілокутивними і модальними компонентами змісту, оскільки ці семантичні аспекти реалізуються на рематичній складовій.

Множинний акцент у складових реми. У синтаксично складних ремах, які не приводяться до єдиної синтаксичної складової, виділяються дві і більше синтаксичні складові, кожна з яких акцентується. Такий стан виникає в різних ситуаціях: при наявності в ремі однорідних актантів, у разі диз'юнкції рематичних актантів, коли предикат реми є багатомісним, якщо одна частина реми відокремлена від іншої тематичним компонентом висловлювання.

Подвійна акцентуація однорідних актантів, що містяться в ремі, може бути пояснена як результат сурядного скорочення двох глибинних дієслівних груп:

Я просто обоєннюю цей агрегат і цю машину. (Маються на увазі два різні пристрої)

Somebody's bought Richard's Alfa and my Camaro. (Мається на увазі, що ці машини купили різні люди)

Тут поверхневі форми «обоєннюю цей агрегат і цю машину» и «*bought Richard's Alfa and my Camaro*» сходять до глибинної структури «обоєннюю цей агрегат і обоєннюю цю машину» та «*bought Richard's Alfa and bought my Camaro*».

Якщо ж агрегат і машина утворюють одне поняття, а Alfa і Camaro купує одна і та ж особа сурядного скорочення немає і акцент один:

Я просто обоєннюю цей агрегат і цю машину.

Somebody's bought Richard's Alfa and my Camaro.

Схожий механізм подвійної акцентуації спостерігається у разі диз'юнкції рематичних актантів:

Який автомобіль обрати?) \Повнопривідний чи \задньопривідний?

(How many doors does it have?) \Four or \two?

При неповній диз'юнкції рематичних актантів подвійної акцентуації не відбувається:

(Вони випускаються тільки у двох варіантах?) З коробкою автомат або механічною КПП?

(Why did you like it?) Was it more beautiful or more aggressive?

Під час «дислокації» частини реми акцент отримує також і відокремлений фрагмент:

Мені подобається бампер. І бампер мені подобається.

It's a brilliant find. And the find is brilliant.

Множинна акцентуація рематичних актантів може мати місце також у випадку, якщо дієслово є багатомісним:

Дунаміка уповільнення вражає.

The Robin was a good place to start.

Для пояснення причини множинної акцентуації в даному випадку

природно ґрунтуватися на розгляді багатомісного предиката як результату трансформації двох глибинних предикації [118]:

Ди\наміка вражає. The \Robin was a place to start.

Упо\вільнення вражає. A \good place to start.

Кожна з елементарних предикацій набуває рематичний акцент, який поміщається на актанті. Тому акцентом марковані всі актанти, що входять до рематичного компонента речення.

У всіх розглянутих випадках застосовується прототипове тональне оформлення кожного з двох рематичних акцентів – низхідний тон низького рівня.

Інакше формується просодична структура рематичного компонента висловлювання, коли множинна акцентуація зумовлена тим, що в одному і тому ж реченні за допомогою одного з актантів новий об'єкт вводиться в розгляд, а за допомогою іншого актанта щодо цього об'єкта повідомляється певна нова інформація. Отже, мовленнєвий акт тут будується за принципом: два повідомлення в одному мовленнєвому акті:

Новій Тойоті \Кемрі вдалося із легкістю отримати п'ять зірок на краш-тестах Євроен\кану.

It's got \gills down here like a \fish.

Наголошені склади словоформ-акцентоносіїв у цих реченнях – склад -кем- словоформи *Кемрі* і склад *ка* - словоформи *Євроенкану*, а також складу *gills* і *fish* словоформ *gills* і *fish* відповідно, отримують низхідні акценти.

При цьому акцентоносій реми з буттєвим значенням (або значенням введення в розгляд) отримує низхідний тон широкого інтервалу, реалізується з підвищеною гучністю і розміщується на початку речення. Акцентоносій реми з характеризуючим значенням оформляється низьким низхідним тоном вузького інтервалу під час помірної гучності і розташовується в термінальній частині речення. Нейтральний засіб відобразити інформацію, яка міститься в розглянутому реченні, може бути поданий парою речень:

Вийшла нова Тойота \Кемрі. Їй вдалося із легкістю отримати п'ять

зірок на краш-тестах Євроен\кану.

It's got \gills down here. They are like a \fish,

у кожному з яких рематичний акцент оформлено немаркованим (низьким низхідним) тоном.

Отже, можна стверджувати, що для прототипової просодичної моделі єдиною релевантною характеристикою, що диференціює тему і рему, є напрям руху головного тону на їх ядерних складах. При цьому прототиповим засобом маркування теми може вважатися акцент, при якому на наголошеному складі спостерігається підйом, а на післянаголошених (якщо вони є) – падіння; інтонаційним показником реми служить слабонизхідний низький тон у випадку, якщо її акцентоносій знаходиться у фінальній частині речення.

3.2. Трансформація моделі просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання

Немаркована (прототипова) тема-рематична структура відрізка мовлення, як показано вище, має вигляд / = \; очевидно, її слід розглядати як прототиповий засіб тонального оформлення комунікативної схеми речення: висхідний тон маркує тему, а низхідний – рему. Проте висловлюванням у реальному дискурсі подібна схема часто не відповідає, вона характерна в першу чергу для оповідних текстів.

Зазвичай у роботах з інтонації, де обговорюється проблема зв'язку форми і значення, інтонація насамперед пов'язується з вираженням ілокутивних цілей мовця, таких як зробити повідомлення, поставити запитання, виконати спонукальний акт. Однак детальний аналіз тональних конструкцій показує неможливість передбачити тон тільки на основі протиставлення основних комунікативних типів висловлювань: оповідних, запитальних і спонукальних. Релевантними для тональної організації речення

(а для тема-рематичного членування найважливішим є напрям руху тону) виявляються чотири характеристики змістовного плану:

а) основна ілокутивна мета: повідомлення / запитання / спонукання;

б) фаза фрагмента дискурсу: синтагми (завершена / незавершена) або діалогічної єдності (ініціююча репліка / реактивна репліка);

в) логічна або емпатична виокремленість компонента висловлювання – його фокалізація;

г) суб'єктивно-модальна оцінка інформації, що вводиться.

Вони, як показав виконаний аналіз експериментального матеріалу, здатні суттєво модифікувати тональний рух аж до кардинальної його зміни і, крім того, можуть суттєво трансформувати інші параметри просодичної структури. До них належать практично всі мелодійні, силові й темпоральні характеристики мовного сигналу.

Крім зазначених чинників важливим джерелом просодичного варіювання є тембральні характеристики мовлення, пов'язані не з основним тоном, а з якістю фонації, зміною позиції артикуляційних органів. На жаль, акустичні кореляти цих ознак (вони виражаються в першу чергу спектральними змінами) вивчені слабко, так що в основному тут доводиться ґрунтуватися на інтроспективних оцінках і суб'єктивних характеристиках аудиторського аналізу.

І, нарешті, важливим фактором варіативності просодії є той факт, що всі ці значення здатні сполучатися один з одним з утворенням двох-, трьох-, чотирьох- і п'ятикомпонентних композицій, кожна з яких формує свою інтонаційну структуру. У результаті в межах одного комунікативного компонента за рахунок просодії може бути виражено безліч типів значень, наприклад, рема, плюс спонукання, плюс контраст, плюс незавершеність тексту, плюс емоційно-модальна конотація-благання.

В таблиці 3.1 надано кількісну характеристику експериментального матеріалу в плані.

Таблиця 3.1.

Співвідношення в експериментальному матеріалі прототипових та трансформованих просодичних моделей тема-рематичного членування, %.

Типи просодичних моделей		Українська мова	Англійська мова
Прототипова модель		76,7	75,4
Трансформовані моделі	Комунікативний тип	1,2	2,3
	Незавершеність	0,7	0,3
	Фокалізація	3,6	3,1
	Модальні конотації	12,5	15,1
	Композиція факторів	5,3	3,8
	Разом	23,3	24,6

У наступних розділах на прикладі української та англійської мов ми проаналізуємо, як ілокутивні і модифікуючі значення, що створюють речення як мовленнєві акти певного типу, виражаються тональними характеристиками, а також деякими іншими просодичними ознаками, такими, як інтенсивність, тембральне забарвлення, темп і паузація, та виявимо конкретні відповідності між значеннями і їх композиціями з одного боку і засобами вираження цих значень – з іншого.

3.2.1. Вплив комунікативного типу висловлювання на трансформацію моделі просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання

Повідомлення. До складу повідомлень належать як ініціюючі, так і реактивні репліки. Як уже зазначалося раніше, прототипову модель просодичної структури тема-рематичного членування оповідного речення характеризується висхідним тоном у темі і слабонизхідним тоном у ремі, а зміна типу оповіді не справляє впливу на цю структуру.

Да/вайте зга\даємо!

/Send it to \us!

І тільки поява у складі архісеми оповідної фрази таких компонентів, як модальна оцінка інформації мовцем, логічна або емфатична виокремленість елемента висловлювання (його фокалізація), фазова незавершеність тощо може призвести до трансформації інтонаційної моделі. Ці фактори аналізуються в наступних розділах.

Запитання. Запитання дуже різноманітні за своїми пропозиційними та ілокутивними характеристиками. Спільним для всіх типів запитань є використання спеціального мовного засобу (запитальних конструкцій). Запитальна конструкція може включати лексико-граматичний, лінійний та інтонаційний компоненти. Виділяється три класи запитань, що відрізняються прагматичним змістом: канонічні запитання, запитання-перепит і запитання риторичні.

Канонічне запитання зумовлене прагненням ліквідувати прогалину в знаннях мовця шляхом експліцитного отримання потрібної інформації від співрозмовника. Основними типами канонічних питань є спеціальне запитання і загальне запитання.

До другої групи належать запитання-перепит. Запитання-перепит (запитання з цитацією) зумовлені тією чи іншою неповнотою прийняття мовцем попереднього повідомлення партнера, змушує мовця ставити

співрозмовнику додаткове запитання з метою підтвердити, змінити або уточнити інформацію.

У разі риторичного запитання йдеться про непряме застосування запитальної конструкції: вона не вказує на відсутність у мовця якихось відомостей і не припускає необхідності відповіді партнера.

Розглянемо спочатку, як трансформується тональний контур, що формує тема-рематичну структуру запитальної фрази у випадку, коли запитальна конструкція оформлена у вигляді найбільш поширених типів канонічних запитань.

Спеціальне запитання. Це конструкція, яка використовується зазвичай при намірі мовця отримати інформацію про один (або декілька) семантичний компонент у фреймі певної ситуації. Цей компонент указується елементом запитальної конструкції, який включає одне або кілька запитальних слів (хто, скільки і т. ін.). Запитальна конструкція лише позначає більш-менш широку зону незнання, але не називає конкретного претендента-заповнювача. Завдяки такій структурі в спеціальних запитаннях ілокуція виражається не інтонацією, а лексичними засобами. Різноманітність їхніх тональних контурів (не релевантних до ілокутивної установки) зумовлено характером фокалізації рематичного і, почасти, тематичного компонента висловлювання, його модальною специфікою.

Ремою спеціальних запитань найчастіше є питальний займенник, що знаходиться зазвичай на початку речення, а нова тема поміщається в кінці. Як рема, так і нова тема, несуть у немаркованих спеціальних запитаннях нейтральний низхідний акцент:

(Мені подобається ось цей пластик.) \Чим тобі він по\добається?

(And here if you look, is water.) \Where do you get the \water from then?

Якщо рематична частина виражена словосполученням і в ній є ще один акцент, то спостерігається композиція висхідного і низхідного акцентів:

(The traffic have to move in order to keep the flow rate the same.) /How \fast does the traffic have to move in order to keep the flow rate the \same?

(- Дуже розумна і дуже гарна машина). - /Скільки \коштує вона?

Якщо в українській мові акцентована тема виноситься на початок речення, то відбувається його інтонаційне «розщеплення» - композиційне з'єднання акцентів тут неможливе:

Ти ма\шину ко\ли мив?

Зазначимо, що перший (тематичний) акцент має тут дещо більший інтервал пониження тону, ніж другий.

Особливості інтонаційного оформлення емпатично і модально маркованих спеціальних запитань аналізуються в підрозділах 3.2.3 і 3.2.4.

Загальне запитання. Ця конструкція використовується для пред'явлення слухачеві такого гіпотетичного заповнення не зовсім певної позиції, коли до альтернатив відповіді входять так / ні щодо даної гіпотези.

Загальне запитання найчастіше вказується як прототиповий зразок висловлювання, що має висхідний тон реми:

Is that car ex/pensive?

Воно тобі по\добається?

Дійсно, ілокутивні компоненти такого запитання сприяють вибору висхідного тону: це ініціює репліка, спричинена відсутністю в мовця потрібних відомостей, причому її автор вимушено приймає позицію залежності від адресата. Примітно, що в українській мові використання такої форми усунення інформаційного дефіциту навряд чи можливе у випадку, коли носій знання займає суттєво більш низьку позицію на офіційних ієрархічних сходах. Так в українській мові запит начальника до підлеглого скоріше матиме форму спонукання:

Назвіть ціну автомо \ мобіля!

В англійській же мові, на відміну від української, у подібних випадках відзначається висхідний тон:

Crack now to the /max!

Можливо й інше порушення звичайних ілокутивних умов загального запитання: майже повна епістемічна визначеність ситуації. Такі, наприклад,

запитання на підтвердження:

(Who was the first?) \Richard?

(Який в нього об'єм?) П'ятсот \літрів? Чи не \так?

За тональною огласовкою таке запитання збігається з твердженням, і лише контекст дозволяє правильно проінтерпретувати репліку. Однак такого роду запитання досить рідкісні.

Запитання може стосуватися не тільки термінального члена, але й групи; у такому випадку висхідним тоном оформляється останній наголошений склад складової:

Вони намальовані [спеціально для / «ески»]?

Are you still gonna want to punch me in the face after fifteen /minutes?

Така група вимовляється зливо, у швидкому темпі, усередині неї неможлива паузація, а всі словесні наголоси, окрім кінцевого, ослаблені. Усі ці засоби підкреслюють просодичну нерозчленованість групи.

Загальне запитання може мати акцентовану тему. Однак цей акцент зазвичай не з'єднується з висхідним тоном запитання в єдину фігуру:

Is that \car /brilliant?

Tu \це /чуєш?

Винесення теми в термінальну позицію не змінює тональної огласовки складових:

Is it /brilliant that \car?

Tu /чуєш \це? (тема «це» до цього була відсутня в загальному полі зору)

Зауважимо, що загальне запитання у функції спеціального має звичайне тональне оформлення:

Розумна ма/шина?

Is it cheaper to buy than the /others?

До канонічних запитань крім загальних і спеціальних належить ще цілий ряд запитальних конструкцій різної ілокутивної спрямованості. Кожна з них характеризується специфічною інтонаційною побудовою. Практично в усіх

випадках семантика їх включає не тільки запит інформації, а й інші семи: контраст, суб'єктивно-модальну характеристику і т. ін.

Під час розглядання цих типів канонічних запитань не можна обмежуватися лише ілокутивним (власне питальним) компонентом інтонації, а необхідно розглядати й інші семантичні компоненти: протиставлення (альтернативне запитання), контраст (контрастивне запитання), зіставлення (порівняльне запитання), епістемічну, аксіологічну та інші суб'єктивно-модальні установки мовця (модальні різновиди запитань). Тільки такий підхід дозволяє дати повну інтонаційну характеристику розглянутих речень та вказати інтонаційні варіанти різних типів канонічних запитань. Їх інтонаційну структуру розглянуто далі в підрозділах 3.2.3 і 3.2.4.

Запитання-перепит (повторення запитання співрозмовника) використовується як чисто риторична фігура і має два просодичні компоненти: напружену фонацію, що символізує повтор репліки партнера, і висхідний тон на кінцевому слові групи, який вказує на ілокуцію повторюваної репліки:

(- /=*Де він проходив тест-=*драйв?) - *Де він проходив тест-/*драйв?

(- /=*Where did she =*go?) - *Where did she /*go?

Аналогічним чином оформляється загальне уточнююче запитання, яке «цитуює» опущений елемент попереднього запиту:

(- *В неї автома/тична коробка?*) - *У Ти/ани?*

(-*Are you persu/aded?*) - *By the /Alfa?*

Привертає увагу той факт, що за рівнем базового тону повтори збігаються з попереднім запитанням.

Спонування. Метою спонукального акту можна назвати введення поведінкової інструкції в когнітивну систему реципієнта. Виділяють чимало різновидів спонування, і ця різноманітність переважно спричинена відмінністю в ієрархічній позиції комунікантів. Чим вищий статус респондента щодо реципієнта, тим вище ймовірність низхідної огласовки

спонукання. Так, наприклад, накази практично завжди оголошують низхідним тоном:

Галь \ муйте!

Send it to \ us!

У подібних випадках респондент цілком контролює розвиток ситуації (прийняття реципієнтом інструкції, що передбачає безумовне її виконання).

Подібним чином оформляються заборони – негативні накази:

Чи не галь \ муйте!

Don't send it to \ them!

Водночас прохання, також як і загальні запитання, оголошують висхідним тоном:

Turn / left, please!

По / мий її, будь ласка!

Таким же чином і інші спонукання, в яких респондент залежить від реципієнта, маркуються висхідним тоном. Це відбувається у випадку, якщо той, хто ставить завдання, не впевнений в успішному завершенні цього завдання. До вищесказаного можна віднести пропозиції та поради:

Try to go /faster.

Спробуй увімкнути /задню передачу.

Побажання маркуються як висхідним, так і низхідним тоном, при цьому в обох випадках огласовки риторичні, оскільки ці фатичні акти не передбачають прийняття або неприйняття реципієнтом поведінкової програми:

Бажаю тобі пере/моги! Бажаю тобі пере\моги!

I wish you to /win! I wish you to \win!

У ситуації, коли у формальній обстановці дозволяючий суб'єкт наділено владними повноваженнями, дозвіл маркується низхідним тоном:

(- May I /call you?) - \Yes, you \may.

(- Дозвольте почи/нати?) Почи\найте!

У неформальному спілкуванні дозвіл може бути оформлено і висхідним

тоном – він показує, що реципієнт відмовляється від домінуючої позиції і перекладає рішення на респондента:

(- Can I go there?) - /Go.

(Можна я залишу її собі?) - Зали/шай (,якщо бажаєш).

Як показали результати дослідження експериментального матеріалу, здебільшого акт спонукання супроводжується вираженням мовцем певного модально-емоційного ставлення до висловлюваного. Аналіз просодичного оформлення таких реплік проведено в підрозділі 3.2.4.

3.2.2. Вплив незавершеності висловлювання на трансформацію моделі просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання

Серед факторів, що зумовлюють трансформацію прототипової моделі просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання важливу роль відіграють інтонаційні засоби підтримання зв'язності тексту.

Аналіз цього фактора спрямований, передусім, на виявлення принципів, що відображають сумісність обмежених масштабами висловлювання комунікативних смислів (тема і рема), з дискурсивними маркерами незавершеності тексту. Це дає можливість ідентифікувати тональні засоби відображення даних смислів та їх композицій, таких як поєднання значень «тема» плюс «незавершеність» або «рема» плюс «незавершеність».

О.Ф. Кривнова висунула припущення про те, що інформацію про включеність складових мовленнєвого акту в структуру осяжного тексту передається слухачеві у вигляді «фонетично організованих вербально-змістових квантів, які часто відокремлені фізичними паузами і до того ж забезпечені просодичними показниками, що повідомляють про поточний стан акту висловлювання щодо його кінцевої мети» [90, с. 10].

Відносно автономні групи слів, виділені у синтагми, за необхідності вступають у більш-менш тісні змістові відносини один з одним. Функція

інтонації, що забезпечує таке співвіднесення, може бути названа функцією вираження ступеня взаємодії між одиницями членування.

У випадку найбільш незалежних і семантично завершених окремих висловлювань дана функція інтонації маніфестує слабкий зв'язок між сусідніми синтагмами, кожна з яких розміщується в межах простого речення. Значно різноманітніше стає характер цих зв'язків під час виділення в декілька окремих синтагм семантично самостійних груп слів у простому реченні. Так у реченнях із перерахуваннями зі сполучниковим або безсполучниковим зв'язком уживання однотипних тонів (наприклад висхідних) посилює значення змістової близькості кожного члена ряду, а використання різнотипних тонів (висхідних і низхідних) підкреслює змістову самостійність кожного члена цього ряду.

Не менш широкі можливості цієї функції інтонації виявляються в плані реалізації підрядних типів зв'язку між складовими частинами в складних реченнях, особливо у випадку препозиції головної частини. Тут функція інтонації не зводиться тільки до маркування завершеності / незавершеності частин речення, але й передає значення умови, наслідку, результату, означальних відносин, протиставлення.

Порівняйте: *Вона має ось такі цікаві, | наче бивні у ската, | манти. и Вона має ось таці цікаві, наче бивні у ската, манти.*

You can get it | with a 5 cylinder engine | which is exactly the same one as in the Focus ST. и You can get it with a 5 cylinder engine which is exactly the same one as in the Focus ST.

У перших реченнях інтонаційно підкреслюється змістове навантаження і незалежність синтагм «наче бивні у ската» і «with a 5 cylinder engine», вираженої означальних підрядних речень. У другому випадку ослаблення семантичної самостійності речень «наче бивні у ската» і «with a 5 cylinder engine» виражається застосуванням висхідного тону і відсутністю паузи перед цими мовленнєвими відрізками.

У складносурядних реченнях інтонація, як правило, оформляє сурядний

зв'язок на стику частин речення; можливості зміни інтонації завершеності / незавершеності обмежені в цьому випадку результативно-наслідковими і протиставними відносинами.

Найбільш різноманітними є засоби інтонаційного вираження згаданих відносин (як підрядних, так і сурядних) у безсполучникових поєднаннях, де відсутній основний синтаксичний маркер цих відносин і активізована роль інтонації частин безсполучникового поєднання в передачі цих відносин і їх змістової взаємодії з попереднім текстом.

Базові тональні рухи (висхідний і низхідний), як правило, інтерпретують таким чином: висхідний тон показує незавершеність висловлювання, а низхідний тон указує на завершеність.

Професійні інтонологи дають більш тонке тлумачення фазових функцій тону. Так Е.А. Бризгунова характеризує «очікування продовження» як «архісему» висхідного тону: «... у запитанні це очікування відповіді, в оповідному висловлюванні – це очікування продовження думки мовця, у проханнях він виражає зацікавленість мовця у виконанні дії слухачем, що включає невпевненість, очікування реакції слухача» [26]. Отже, «очікування продовження» слід розглядати не тільки в термінах фазового розгортання тексту, але і з позицій відповідної когнітивної діяльності комунікантів.

Британський інтонолог А. Cruttenden застосовує схожий підхід під час трактування функції висхідного тону, характеризуючи її як абстрактний зміст *open*, що показує на відкритість, незавершеність текстової ситуації, передусім, її розумового плану [224].

Ґрунтуючись на тих відносинах, які існують між темою і ремою, неважко уявити, що тематичний компонент висловлювання укладає містить очікування інформації, яку несе рема, тобто також має вигляд незавершеності, яка маркується висхідним тоном на акцентоносії:

The fuel runs /out in \twelve minutes.

Ди/зайн схожий більше на евро\нейську машину.

В українській мові на основі застосування різноманітних типів висхідних тонів формуються і стратегії маніфестації незавершеності з метою підтримання зв'язності фрагментів тексту, більших, ніж просте речення. До них належить стратегія, заснована на принципі множинних тем: некінцеві фрагменти речення виконують роль тем, кінцевий компонент – реми:

Машина ре/ве, /іде, /стогне, поки ви розга\няєтеся на прямій ділянці.

Приклад демонструє підйоми на наголошених складах акцентоносіїв, а саме *реве, іде, стогне* з подальшим зниженням тону на ненаголошених словах.

У подібних випадках події можуть інтерпретуватися як одночасні або як послідовні, але при цьому внутрішня завершеність думки у кожній із цих подій відсутня. Вони можуть служити як сюжетний фон для іншої, більш значущої події.

Дещо інша семантична структура реалізована в іншому прикладі:

Все виглядає дуже ци/вільно, виглядає дуже /гарно, це справжня баварська ма/шина, але вже без якихось там екстраординарних \рис.

Це висловлювання з лексико-синтаксичною структурою, що включає однорідні групи в ролі теми, реалізовані з підйомом на словоформах *цивільно, гарно, машина*.

Дискурсивна незавершеність у чистому вигляді в даному випадку відсутня, але наявне значення теми, яке межує з незавершеністю, будучи частиною поширеного речення, формує структуру, подібну зв'язаному наративу.

У наведеному вище реченні три теми. Рема останнього висловлювання є заключною ремою цілого фрагмента тексту.

У наративі подібні складні речення-тексти не завжди закінчуються ремами, оскільки респондент, не закінчивши оповідання, переключається на інший сюжет. У подібному випадку незавершеним залишається не тільки розповідь, але і не завершений ремою мовленнєвий акт. Цей тип комплексного вираження локальних і дискурсивних значень, в якому не

спостерігається відмінність між просодичними маркерами теми і незавершеності, називають синтетичним [190], тому що обидві ці категорії мають тут єдиний акцентоносій.

Стратегії, аналогічні українській стратегії множинних тим, є і в англійській мові. Відмінність може полягати в тому, що основний акцент, який обслуговує цю стратегію в українській мові, - це акцент з підйомом на наголошеному складі, а в англійській він маркується низхідно-висхідним тональним акцентом з підйомом на післянаголошених складах:

Close the \road, slap some new \tarmac on it, tell the health and safety people to get \stuffed and get the damn thing open as quickly as \possible.

У цьому прикладі незавершеність маркується акцентом, як і в українській мові, з підйомом тону на другому компоненті останнього або єдиного стилю акцентоносія, тобто в умовах, коли післянаголошені склади відсутні. У двох акцентоносіях із вищенаведеного прикладу словоформ *road* і *stuffed* післянаголошених немає. На них чітко видно характерний низхідно-висхідний напрям руху тону.

Зауважимо також, що в англійській мові початкова тема в реченні може маркуватися як акцентом із підйомом на наголошеному складі, так і підйомом на післянаголошеному, і підйом на наголошених для початкової теми навіть більш характерний. Тим часом як показник незавершеності тексту для англійської більш характерний підйом на післянаголошених.

В українській мові незавершеність із підйомом на післянаголошених має особливу семантику, пов'язану із зіставленням об'єктів або думок, протиставленням об'єктів, розглядом одного об'єкта на тлі інших. В англійській у підйомі на післянаголошених такої семантики немає. У цій мові підйом на післянаголошених служить немаркованим показником текстової незавершеності.

Рема. Як уже зазначалося, прототиповим засобом маркування реми є низький низхідний тон на наголошеному складі акцентоносія, семантика якого не сумісна з «архисемою» висхідного тону, що маркує незавершеність. Тому

в контексті «очікування продовження» просодичне оформлення рематичного компоненту не може бути тривіальним. Як показує аналіз експериментального матеріалу, в українській та англійській мовах можуть реалізовуватися одна з двох стратегій просодичного маркування реми:

- використання одного з варіантів висхідного тону як рематичного маркера;

- використання в рематичному компоненті двох акцентоносіїв: одного – для маркування реми, другого – для просодичної кваліфікації незавершеності.

Перший випадок ілюструє анологічно, як трансформується тональна структура рематичного компонента висловлювання під час оформлення загального запитання; при цьому цей висхідний тон реми в контексті значення незавершеності може реалізовуватися в усіх комунікативних типах висловлювань.

Оповідання. Типовий контекст низхідно-висхідного тону являють собою репліки прощання в ситуації очікування відповіді або швидкої зустрічі:

- *\Good /night! (- Good \night!)*

- *До \скорої /зустрічі! (- До \зустрічі!)*

Тут низхідно-висхідний акцент застосовується для позначення передостаннього висловлювання в процесі комунікації і вказує на передостаннього респондента. Виділяють і інші засоби акцентування передостаннього висловлювання, але в них воно не позначено як передостаннє. (У реальності репліка прощання, що несе низхідно-висхідний акцент, може виявитися не передостанньою, оскільки комуніканти можуть, попрощавшись, знову відновити бесіду.) Але під час останнього прощання низхідно-висхідний акцент недоречний, оскільки подальшого спілкування не передбачається; природним тут буде використання низхідного акценту. При цьому значення очікування відповіді або швидкої зустрічі сходять нанівець:

- *Have a good \ trip!*

До \вечора!

У рематичному компоненті низхідно-висхідний акцент застосовується також як маркер відповіді з викликом:

(- How interest am I in that?) - They only \found his \hand.

(- Яке авто для тебе є взірцем у класі бізнес седанів?) -П'ятірка \БМВ.

У репліці-відповіді використано низький низхідний тон на наголошеному складі словоформ *found* і *БМВ* і підйом на післянаголошеному складі. При такій огласовці відповіді мовець протиставляє себе співрозмовникам, які, на його думку, повинні мислити інакше: «моя відповідь не відповідає вашим припущенням», «що ви на це відповісте?». Респондент чекає заперечень. Протиставлення думок і незавершеність бесіди тут у наявності. Важливо, що в даному використанні активізується не тільки значення незавершеності, але й активне протиставлення думок комунікантів.

Спонування. Крім позначення фаз дискурсу як таких, напрям тону вказує і на процеси, взаємопов'язані з фазами: каузації і очікування фази. Умовна зв'язність фази і тону переважно виявляється у випадку перлокутивних мовленнєвих актів типу послідовності команд: підготовча команда оголошується висхідним тоном, виконавча (запуск дії або її припинення) - низхідним:

/One! /Two! /Three! \Go!

Приго\товилися! Уне\ред!

Запитання.

Під час реалізації в ремі семи запиту інформації одночасно актуалізуються значення незавершеності – очікування відповіді. Тональне оформлення обох сем збігається, тому висхідним тоном акцентується одна словоформа, забезпечуючи при цьому передачу обох значень:

- Are you the /same person that you were before? (- Yes.)

- Вам спо\добалось авто? (- Так)

За різних комунікативних умов під час запиту інформації можуть реалізовуватися різноманітні модифікації висхідного тону. Наприклад,

серійні запитання, як правило, оформляються низхідно-висхідним тоном:

Скільки \кінських /сил? Об'єм двигу\на?

Are you still \shou/ty? Are you still \figh/ty?

У цій ситуації передавальний незавершеність низхідно-висхідний тон маніфестує не тільки очікування відповіді, але й сигналізує про те, що чергове запитання є не кінцевим у серії.

Складне речення. Стратегії маніфестації незавершеності з метою підтримання зв'язності рематичних фрагментів поширеного речення також формуються на основі застосування різноманітних типів висхідних тонів.

Прототиповим акцентом для маніфестації незавершеності в українській мові є підйом на наголошеному складі акцентоносія, що завершується різким падінням на післянаголошених складах, у разі, якщо вони є:

I'd like to say thank you to all of the /nurses, and the /doctors and all the staff in \Leeds.

Тут дуже якісні матері/али, дуже м'який /пластик, зручне кер/мо та великі \кнопки.

У багатьох випадках висхідним тоном оформляються компоненти оповідного дискурсу, пов'язані з фазами описуваних подій. Така, наприклад, тональна огласовка незавершеності тривалої промови, розділеної на впорядковані етапи, кожен з яких оформляється низхідно-висхідним тоном із падінням на наголошеному складі акцентоносія і підйомом на післянаголошених:

You all must have your \boots, your \trousers, \jackets and your \hat on...

Тут з'явилися ось такі металеві \дуги, з'явився ось цей характерний вигін \даху, який переходить у вигін \скла...

Слід зазначити, що незавершеність довгого оповідання допускає різні варіанти висхідного тону на тих же акцентоносіях, але значення при цьому змінюється, оскільки значення оповідання «по порядку» в подібному випадку сходиться нанівець. Під час акценту, оформленому висхідним тоном на наголошеному складі зі збереженням на післянаголошеному рівні частоти,

досягнутої під час початкового підйому, розповідь набуває вигляду розумового процесу: пошуку рішення, спогади, мріяння.

Вони виділили зайві /=складки, а ще відрізали половину сти/=ни і сюди поставили такого гор/=ба...

I write /=music, I can't find anyone to write /=lyrics until I come across this /=girl who sometimes waters my plants/=...

Але якщо застосовується низький низхідний рематичний тон, незавершеність залишається невираженою: кожен етап упорядкованої розповіді розглядається як закінчений, і на те, що далі буде, жодної вказівки немає.

I play this ex-80s pop \star, fallen on hard \times, I get this new contract to write a song for a very famous singer like it might be Britney \Spears.

Один режим називається "стан\дартний", є "ком\фортний" і є "спор\тивний".

Суттєвий інтерес становить розгляд особливостей тональної огласовки незавершеності довгого оповідання, розділеного на впорядковані етапи, у разі коли кінцевою словоформою кожного рематичного компонента є присудок. Нетривіальність просодичного оформлення таких конструкцій в українській мові полягає в наявності двох акцентів у кожному рематичному компоненті. Їх поєднання відображає композицію двох комунікативних значень: реми і незавершеності:

Він \фари про/тер, \бампер підп/равив та залив повний бак бен\зину.

При цьому падіння тону на актанті (додаток *фари*) є показником реми, а підйом на предикаті (дієслові *протер*) – показником того, що текст ще має продовження. У реченнях цього типу спостерігається характерне для української мови аналітичне (роздільне) відображення локальних і дискурсивних показників, під час якого у реми і текстовій незавершеності використовуються різні акцентоносії.

Отже, розглянуту лінійно-акцентну стратегію можна охарактеризувати падінням на актанті - акцентоносії реми (додаток) і підйомом на присудку.

Падіння в лінійному ланцюжку комунікативно релевантних акцентів передуює підйому. Стратегія збереження зв'язності тексту з кінцевим присудком у ролі маркера незавершеності використовується, коли респондент хоче висловити, що кожна подія в ланцюзі подій мислиться як чергова і що опис даної події «просуває» розповідь уперед.

Це специфічна стратегія української мови, проте зрідка вона трапляється і в англійській мові. При цьому в англійській така акцентуація має уточнюючу семантику протиставлення і зумовлена композицією не двох, а трьох значень - реми, незавершеності і контрасту:

(Since Jamie Oliver tonight first came on the \show, he now wields more political power than a \president) - Jamie \Oliver is our \guest - (a national \hero...).

Аналітизм, який можна спостерігати в англійському прикладі, пояснюється наявністю у висловлюванні уточнюючої реми (різновиді контрастних рем). Цілком можна зробити висновок, що контраст збільшує ступінь аналітизму для відображення текстової незавершеності.

Інша ситуація виникає для позначення композиції комунікативних значень «рема» з «незавершеністю» в умовах «браку» акцентоносіїв, тобто в умовах, коли претендент на роль акцентоносія обох значень у рематичній частині речення єдиний, і ним є присудок:

(Кемрі) - прода\ли...

(My Camaro) - has been \broken...

У даних прикладах реми - одиночні словоформи присудки *продали* і *broken*, і на їх долю припадають відразу дві ролі: і роль акцентоносія реми, і роль акцентоносія незавершеності. Інтонаційно така комбінація реалізується як композиція низхідного і висхідного тонів: низхідний низький тон на наголошених складах *-да-* й *-bro-* дієслів *продали* і *broken*, який маркує реми, і підйом на післянаголошених *-ли* й *-ken*, що слугують тональним маркером незавершеності. Інакше кажучи, даний акцент мабуть слід розглядати не як

низхідно-висхідний, а як композицію двох тонів - низхідного і висхідного, реалізованих на одному акцентоносії.

Проаналізовані вище два типи інтонаційного вираження композиції значень текстової незавершеності і реми – аналітичний і синтетичний – можуть також ще додатково ускладнюватися значеннями контрасту, емпізи та модальності (див. підрозділи 3.2.3 і 3.2.4), що змінює вибір просодичних корелятивів і акцентоносіїв порівняно з висловлюваннями за відсутності цих додаткових значень.

3.2.3. Вплив фокалізації компонентів висловлювання на трансформацію моделі просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання

3.2.3.1. Фокалізація: основні поняття

Інтонація широко використовується для фокусування уваги слухача на аспектах повідомлення, які є найбільш важливими, і для передачі змістових зв'язків між окремими аспектами повідомлення.

При цьому доцільно виділити дві сфери прояву даної функції: у межах однієї синтагми за рахунок неї відбувається акцентне виділення окремих слів, тобто здійснюється актуальне членування, реалізується логічний та емпітичний наголос і встановлюються змістові відносини між словами; у більших інтонаційних структурах зв'язного мовлення ця функція сигналізує про відносну важливість суміжних синтагм, забезпечує контрастне зіставлення слів, локалізованих у різних синтагмах. Дана функція інтонації зумовлена нелінгвістичними (ситуативними) факторами; зазвичай не можна передбачити на підставі граматико-лексичної побудови речення, яке слово виділить мовець як найважливіше:

But they're going to be putting \him in it for being an undertaker.

\Кліренс зменшили на два сантиметри.

Проте трапляються випадки, в яких актуальне членування речення і його інтонаційне оформлення зумовлені граматичною побудовою цього речення і є інваріантними (наприклад альтернативні запитання). При цьому в мовця немає вибору у розподілі акцентного виділення через координаційний зв'язок між наголошеними елементами граматичної конструкції:

So is it the /slowest or the \fastest?

Це була То\йота чи Мерсе\дес?

Виокремлення слова логічним наголосом має вирішальне значення для інтерпретації змісту речення та маркування зв'язку між його членами, наприклад:

\I moved them all down last week. I moved them all \down last week.

Насправді, Корандо із автоматичною коробкою буде \значно дешевше своїх корейських опонентів. Насправді, Корандо із \автоматичної коробкою буде значно дешевше своїх корейських опонентів.

Зокрема, уживання тонів різного напрямку сприяє приверненню уваги до нового (тобто реми) у висловлюванні на відміну від відомого (теми).

Функція акцентного виділення не замикається тільки рамками однієї синтагми, а також служить і для передачі змістових зв'язків між словами, розташованими в сусідніх синтагмах або висловлюваннях, тому її ще називають функцією вираження зв'язків між компонентами інтонаційних одиниць. Такою є, наприклад, інтонація протиставлення найбільш виділених слів у двох сусідніх синтагмах:

/Faster than \Brian Cox and /much faster than \Jimmy Carr.

I що масш/табніше про\ект, то /більше захоплення у дитячих о\чах.

Виконуючи функцію акцентування уваги слухача на найголовнішому, інтонація може виділяти як більш важливі одні синтагми в порівнянні з іншими. Такими другорядними за повідомленою інформацією є, наприклад, друга та четверта синтагми в реченні

Even the office's lack of /wheels | was /no problem | for my metal mammoth's sixteen hundred \torques.

На початку листопада цього року | компанія БМВ запропонувала восьмистам діткам, віком від п'яти до тридцяти років, реалізувати насправді грандіозний проект.

Розглянутий механізм взаємодії функції виділення змістових відносин між елементами синтагм і модальної функції інтонації, як показав аналіз експериментального матеріалу, є типологічно подібним у зіставляваних мовах.

Відмінності між англійською та українською мовами в даному аспекті зумовлені в першу чергу тим, що всередині кожної мовної системи граматичний лад і лексичний склад певною мірою зумовлюють фразову акцентуацію. Розбіжність цих норм у зіставляваних мовах на рівні словесного наголосу знаходить вираження в переважно ініціальній позиції наголошеного складу в англійській мові і в більшій рухливості цієї позиції в українській.

На рівні фразового наголосу відмінності акцентуації в зіставляваних мовах зумовлені тим, що англійська мова, аналітична за своїм граматичним ладом, характеризується наявністю більшої кількості ненаголошених службових слів, що виконують різні граматичні функції, ніж українська мова, яка належить до мов синтетичного ладу. Крім того, в англійській мові на противагу українській переважає тенденція не виділяти наголосом такі напівслужбові слова, як особисті та присвійні займенники, модальні дієслова тощо. Ще одним чинником, що зумовлює мовну специфіку взаємодії модальної функції інтонації з функцією акцентного виділення, є також відмінність акустичної природи фразового наголосу в зіставляваних мовах. Якщо в українській мові в реалізації фразового наголосу провідну роль відіграє темпоральний компонент просодії за суттєвої участі інтенсивності, то в англійській мові найбільш яскравим маркером ядерного складу є контраст за частотою основного тону під час мінімальної участі тривалості. Звідси очевидна нерівноцінність навантаження різних компонентів просодії

під час взаємодії розглянутих функцій інтонації в англійській та українській мовах.

Описана в даному розділі систематизація механізмів акцентного виділення і зумовлених ними типів фразового наголосу цілком корелює з прийнятою в літературі класифікацією явищ, об'єднаних загальною назвою фокалізація.

Фокалізація є одним із найважливіших дискурсивних процесів. Її функція – виділення респондентом особливого інформаційного статусу текстового фрагмента з метою фокусування на ньому уваги адресата. Традиційні терміни для маркування високого рівня важливості: виділення, емпіза, контрастивної (Т. М. Ніколаєва [111], Е. В. Падучева [117], М.А.К. Halliday [248], У. Чейф [172; 217], Т. Є. Янко [190] та ін.).

Виділяють три основні оцінки значущості інформації, які використовуються мовою:

- 1) інформація нейтральна;
- 2) інформація високозначуща;
- 3) інформація малозначуща.

Їм відповідає просодичне виділення комунікативних елементів висловлювання, передусім реми:

- 1) відсутність особливого маркування (нейтральна форма тексту – стандартний синтагматичний наголос);
- 2) фокалізація (спеціальне виділення) комунікативних компонентів – логічний і емпітичний наголос);
- 3) антифокалізація (спеціальне ослаблення – атонічні компоненти дискурсу) відповідних фрагментів.

Фокалізованість текстового відрізка просодично виражається найчастіше високим регістром і розширенням тонального діапазону, підвищеною гучністю і виразністю виголошення (вони зумовлені дихальним посиленням і збільшенням обсягу резонаторів).

Дви\гун заглуши!

The \Jag is here!

Антифокалізовані відрізки, навпаки, вимовляються тихо і редуковано:

(- When do you think you're gonna cut it in half?) I'm not gonna get into a compe\tition with you, mate.

(- Може кудись поїдемо?) Краще \кузов пофарбувати.

Тут вся відповідь репліка, включаючи її фокус *competition* і *кузов* вимовляється тихо і нечітко. За наявності фокалізації аналогічний фрагмент вимовлявся б набагато активніше:

I'm not gonna get into a cutting-in-half compe\tition with you, mate.

Краще б \кузов пофарбували.

Антифокалізація – свого роду фонетичний еліпсис – являє собою типове явище невимушеного розмовного мовлення (див. [81]). Він є наслідком поєднання двох фокалізаційних установок невимушеного дискурсу: установки на малу інформаційну значущість деяких компонентів дискурсу і установки на позитивну психологічну установку партнера (категорія «свій»).

Даний специфічний просодичний метод виділення / антивиделення реалізується за рахунок одної з двох фокалізаційних ознак: емпізи і протиставлення. У деяких англомовних роботах на тему фокалізації (див., наприклад, недавню роботу Б. Друбіга про типологію фокалізації [233]) проводиться систематична відмінність двох видів фокусу (*Presentational focus vs. Contrastive focus*). Дані поняття узгоджуються з нашими протиставленнями емпізи і контрасту.

Емпіза символізує оцінку важливості (релевантності) введених відомостей мовцем і таким чином керує увагою реципієнта. Існує кілька семантичних різновидів даної загальної функції.

Фокалізація може виявлятися маркованими значеннями другої фокалізаційної ознаки – протиставлення. Ця ознака пов'язана з іншою семіотичною функцією – епістемічною: вона показує, наскільки введені дані відповідають очікуванням, пов'язаним, наприклад, із загальноприйнятою точкою зору або з попереднім досвідом.

Протиставлення виявляється у двох формах: контрастивності і протиріччі. Контраст – це парадигматичне протиставлення, яке демонструє, що розглянута семантична позиція заповнена виділеним, менш передбаченим членом із парадигми допустимих заповнювачів. Протиріччя показує, що є неузгодженість двох компонентів єдиної складної ситуації.

3.2.3.2. Емфаза

У загальному випадку просодичними корелятами емфази, як інтегрального засобу виділення логічно і емоційно важливої інформації, є реєстрові, динамічні та тембральні параметри мовленнєвого сигналу. Що ж стосується напряму тональної зміни, яке, як показано вище, служить основною релевантною ознакою, що забезпечує на просодичному рівні диференціацію ілокутивних смислів (теми і реми, оповіді і запитання) і фазової дискретизації компонентів тексту (завершений - незавершений), то у формуванні інтонаційної моделі фокалізованих структур дискурсу ця тональна характеристика безпосередньої участі не бере. Спостерігається лише певна модифікація тонального контуру. Фактично під час фокалізації відбувається ускладнення емфази або контрастом комунікативних значень, що маркуються висхідним (у темі, запитанні, під час маніфестації незавершеності) або низхідним (у ремі, оповіді й ін.) акцентами, відповідно.

Тема. Якщо емпатичний акцент реалізується в тематичному компоненті висловлювання, то властивому темі підйому тону передують певне пониження тону, причому тональний підйом здійснюється в більших діапазонах частот, ніж у простій темі. До того ж, значно збільшується тривалість наголошеного складу – акцентоносія емфаза за рахунок довготи не тільки наголошеного голосного, а й початкових приголосних, якщо вони є. Також для емфази виявляється властиве затримання підйому тону завдяки збільшенню тривалості початку складу. Емфаза подовжує звучання наголошеного складу приблизно в півтора рази:

You could have /easily punched him in the face from there.

Адже, поки ви розганяєтеся на прямій ділянці, то машина фантастична: реве, їде, ну просто стогне.

У фокалізованих словоформах *easily* і *ділянці* емфатичній темах попереднє підйому тону падіння припадає на приголосні *s* і *л*, мають збільшену довготу. Емфаза тут характеризується чітко сприйнятими на перцептивному рівні збільшеною тривалістю, розширеним діапазоном частот і підвищеною гучністю, наростання якої відбувається за типом утримання інтенсивності на початку складу.

Композиція указаних ознак забезпечує маніфестацію емфатичної теми.

Рема. У рематичному компоненті висловлювання може бути актуалізована будь-яка ілокутивна установка, тобто просодична складова плану вираження здатна реалізуватися як низхідна, так і висхідна модель тонального контуру.

В оповіді вихідна (немаркована) просодична структура реми виділяється падінням тону на наголошеному складі акцентносія.

Наступний приклад демонструє механізм формування просодичної структури емфатичної реми в контексті падіння тону:

And that was \yours!

Але це ж дійсно \правда!

У даних прикладах можна простежити типове для реми падіння тону, з попереднім тональним «викривленням», протилежне за напрямом тому, про який говорилося під час опису емфатичної теми, до того ж відбувається подовження приголосного і «стримування» наростання інтенсивності на початку голосного.

Отже, емфаза в ремі визначається не тільки прискоренням початкового етапу, але також і подовженням фінальної частини наголошеного складу. Іншими словами є підстава говорити про те, що емфатичний акцент має два піки і визначається своєрідним ранньо-пізнім таймінгом, завдяки якому ініціальна фаза наголошеного складу відбувається з випередженням

порівняно з неемфатичними реалізаціями, а фінальна – розтягується.

Композиція емпіза + запитання в ремі становить інтерес, оскільки на відміну від оповіді базується на вихідному підйомі тону на акцентоносії загального запитання:

Are we already heading in the right di/rection?!

Ти вже перевіз гуд/рон?!

Тут значення емпізи поєднується з власне запитальним (власне ілокутивним) компонентом запитання: під час вихідного підйому тону (у питанні) в утворюючого (закріпленого на наголошеному складі акцентоносія) тону акценту з'являється попереднє відхилення тону в бік зниження; тональний підйом здійснюється у більших діапазонах частот, ніж у простому запитанні. До того ж, значно збільшується тривалість наголошеного складу акцентоносія емпізи за рахунок довготи не тільки наголошеного голосного, а й початкових приголосних, якщо вони є. Також для емпізи виявляється типовим затримання підйому тону завдяки подовженню початку складу.

У спонукань характер просодичного оформлення емпізи не настільки однозначний. Це пов'язано з тим, що, як зазначалося вище, різні типи спонукання акцентуються по-різному: директивні репліки – низхідним тоном, прохання та рекомендації – висхідним. Будучи базовими (вихідними) тональними структурами для подальшої модифікації під впливом емпітичного компонента, вони й зумовлюють висхідний напрям тону в емпітичному проханні:

(Я дуже прошу вас,) зро/біть це!

(Please,) /take it!

і тональний спад в емпітичному наказі:

\Газу!

\Separate!

Решта (модифікуючих) елементів просодичного оформлення емпізи в наказах і проханнях у головних рисах збігаються з просодичними характеристиками емпітичної розповіді і емпітичного запитання відповідно.

Отже, просодичну структуру емпізи в спонуканнях визначає, передусім, владна і майнова ієрархія та рольовий статус учасників комунікації: власник вищого статусу командує, розпоряджається, а підлеглий просить. Однак контроль мовця над ситуацією є не єдиним параметром, що визначає вибір значення ознаки «емфаза». Не меншу роль відіграє ступінь залученості мовця в ситуацію, його зацікавленість у результаті акту спонукання. Тому, наприклад, «господар» може розпоряджатися з емпізою, нейтрально або навіть з антиемпазою (демонструючи байдужість чи дистанціювання). Аналіз результатів дослідження експериментального матеріалу показав, що акт спонукання зазвичай супроводжується вираженням мовцем різнопланових модально-емоційних ставлень до висловлюваного, що зумовлює появу численних трансформацій просодичних характеристик. Аналіз просодичного оформлення емоційно і модально маркованих реплік проведено в підрозділі 3.2.4.

Слід окремо розглянути відображення емпізи, яка реалізується у складних словах на двох складах із вторинним словесним наголосом або реалізується відразу на двох словоформах. У цьому випадку емпітичне «викривлення» руху тону відбувається таким чином, що основний рух тону, що маркує тему і запитання (висхідний рух тону) або рему (низхідний), здійснюється на другому наголошеному складі, а необхідний рух тону в протилежний бік – на перший.

Поширення емпізи одночасно на дві словоформи в українській мові подано окличним реченням:

Я / ка \ тачка!

Рему, виділену емпітично, з двома акцентоносіями реалізує тут конструкція, що несе підйом тону на початку речення на складі *ка* і падіння з істотним перепадом частот у термінальній частині на складі *та*.

Для теми або запитання, виражених емпітично, головним для яких є рух тону вгору на наголошеному складі, напрям тону на кожному з акцентів, природно, буде протилежним:

Га \ лант по / добається?

Аналогічним чином формується просодична структура емпатичної реми і в англійській мові

One minute / six \ teen.

У даному прикладі емпфаза маркує числівник *sixteen* і привносить у речення сенс «хвилину і лише 16 секунд». Англійський числівник *sixteen* складається з двох акцентних піків - на *six* і на *teen*. На першому з них відбувається істотний підйом тону, на другому – падіння. Між *six* і *teen* можна виявити суттєву паузу, яка розділяє емпатичну артикуляцію на дві фази. Інші ознаки емпатичної просодії тут збігаються з варіантом «одноакцентної» емпфази.

Зіставляючи всі розглянуті вище моделі реалізації просодичної структури емпатичних висловлювань, можна побудувати припущення, що емпатична рема (а рівно і тема, і запитання), яка реалізується акцентом на одному складі, можна охарактеризувати як результат компресії відповідної «двохакцентної» інтонаційної конструкції.

Слід зауважити, що не в усіх текстах виділені ознаки реалізуються повною мірою, що, мабуть, відповідає своєрідній умовній шкалі емпатичності, де респондент залежно від ступеня збудження, яке ним володіє, сам установлює вираження своїх почуттів.

Підбиваючи підсумки, можна констатувати таке. Із позиції устрою плану змісту емпфаза в дискурсі здійснюється не самостійно, а разом із комунікативними значеннями, що утворюють мовленнєві акти повідомлення, запитання тощо, з формуванням рем, тем і емпатичних складових запитань, виражених емпатично. У цілому, якщо розглядати емпфазу з точки зору плану вираження, то в ній можна визначити такі особливості:

- тривалість вимови емпатичного наголошеного складу перевищує неемпатичний в середньому в півтора рази;
- значне подовження ініціальних приголосних наголошеного складу;

- модифікацію тонального руху, яка полягає в прикріпленні до утворюючого напрямку руху тону, що передує утворюючому (основному) відхиленню напрямку руху тону в зворотний бік. Вона може приєднуватися як до висхідного тону (у темі або загальному запитанні), так і до низхідного (у ремі);

- збільшення інтенсивності наголошеного складу за типом початкового стримування наростання амплітуди;

- затримання початку наростання інтенсивності до половини голосного наголошеного складу акцентоносія емфазі.

За наявності тільки одного акцентоносія звучання емфазі досить неоднорідне: початок звучить дещо «скуто» під час повноцінного звучання кінця, що сприймається як «тремтяче» звучання голосу. Але хотілося б також зауважити, що емфазі властива фіксація на сегментному матеріалі різного обсягу і вона може налічувати замість одного акцентоносія – два з двома наголошеними складами. За наявності двох наголошених складів другий буде основним. Він може бути як низхідним, так і висхідним, що залежить від комунікативної спрямованості висловлювання. А перший наголошений склад вже матиме протилежний основному напрям тону. Можна зробити висновок, що емпатичним реалізаціям тем, рем і компонентів запитань властивий поділ артикуляції на дві фази, які довші за неемфатичні реалізації. Отже, емпазу можна розглядати як ефект «ранньо-пізнього» таймінгу, оскільки початковий фрагмент акцентоносія емфазі починається дещо випереджаючи артикуляцію, яка могла б бути під час неемфатичної реалізації, а кінцева частина затримується. Вищесказане спостерігається в обох обстежених мовах.

3.2.3.3 Контраст

Тексту властиві два різновиди семантичних протиставлень: контраст і протиріччя. Якщо говорити про контраст у широкому розумінні слова, то

його можна охарактеризувати як парадигматичне протиставлення, або іншими словами, протиставлення двох різних заповнень однієї і тієї ж змістової позиції. А протиріччям можна назвати синтагматичне протиставлення, або іншими словами, протиставлення змісту двох різних позицій, пов'язаних якими-небудь семантичними відносинами.

Такі автори як (W. Chafe [217], R. Jackendoff [259], M.A.K.Halliday [248], K. Kiss [268], K. Lambrecht [272], M. Rochemont [293], M. Rooth [294; 295], A.Steube [298], E. Vallduvi, M. Vilkuna [301]) у своїх роботах із дослідження контрасту головними параметрами контрасту вважають процес вибору з великої кількості відомих альтернатив і обмеженість компонентів цієї множини: дуже багато компонентів бути не може – їх кількість повинна бути без ускладнень доступною для огляду. Хотілося б також згадати той факт, що під час тлумачення контрасту дослідники комунікативної структури у своїх роботах не виділяють ще один суттєвий компонент, а саме: висловлювання, в якому наявний контраст, співвідноситься з певною озвученою до цього думкою або очікуванням, яке респондент спростовує або ж підтверджує [190, с. 47]. Співвідношення зі сполучною множиною і вилучення з нього з відмовою від інших можливостей – це не є єдиним релевантним елементом інтерпретації контрасту. Рема, виражена контрастом, виникає на зіставленні або змаганні поглядів, реплік, очікувань. Прикладом онтологічного контрасту може послужити протиставлення імен і предикатів, які мають антонімічні оцінки. Дане протиставлення може відбутися в таких двох випадках:

1) під час заміни об'єктів і предикатів, що містять антонімічні оцінки:

(- Тобі незручно?) - Ні, дуже ком\фортно.

(- Is it perfect?) - No, it's absolutely \flawed.

2) порівняння об'єктів і предикатів, що містять антонімічні оцінки:

The new model is very agg/ressive and the old model is quite \calm.

Одна має яск\равий колір, а друга - \темний.

Зазначимо, що коли ситуації заміни і зіставлення не супроводжуються

фокалізацією і відповідні компоненти тексту не виділяються логічним наголосом, контрастивної реалізації акцентів не відбувається:

(He is \absolutely right,) and /she is \wrong.

(В тойоті сто \двадцять кінських сил,) а в /неї двісті \сорок)

Тут у дію вступає ще один фактор – комунікативний реєстр висловлювання. Якщо мовець виробляє актуальну операцію протиставної заміни, він використовує контрастивну стратегію. Якщо ж він відсторонено повідомляє про факт, контрастивність відсутня.

Під час контрасту тональне оформлення акцентоносіїв таке ж, що й під час емпізи, але акцент, що виражає контраст, має специфічні інтонаційні ознаки, характерні для контрасту теми або реми.

Основним фонетичним корелятом контрастивності можна назвати непросту артикуляційну дію, яка являє собою зсув бази язика назад поряд з опусканням гортані. Вищеописана дія має великий вплив саме на вокалічний тембр. До того ж він супроводжується деяким збільшенням тривалості голосного, реєстра тону і розширенням інтервалу тональної зміни. Важливо підкреслити, що кожен акцент може бути виражений і в контрастивному варіанті: і у висхідному, і в низхідному, і у висхідно-низхідному. Отже, мається на увазі не один якийсь контрастивний акцент, а контрастивні варіанти всіх тональних акцентів.

Протиріччя.

Протиріччя – це невідповідність певної ситуації типовим або очікуваним зв'язкам подій або станів у реальному світі:

It'll give the registration number of the /Saab but the photograph would show the front of an \Alfa.

Навіть при та/кому підході, новій Тойоті вдалося отримати \п'ять зірок.

Протиріччя зазвичай виражається зміщенням тонального акценту в ділянку надвисокого реєстра – фальцету. У загальному випадку фальцет – типовий засіб вираження подиву.

Як засіб риторичного підкреслення в реченнях із семантикою протиріччя нерідко використовується редуплікація акценту, за допомогою якого виражається наполегливість мовця в здійсненні ілокутивної мети мовленнєвого акту. Повторний акцент ставиться або на кінцевому післянаголошеному голосному (якщо такий є), або на додатковому (розтягнутому) сегменті кінцевого наголошеного:

\O-\open!

Галь\муй-\уй!

Іноді замість фальцету використовується зворотний маркований регістр тону – наднизький. Він супроводжується специфічною технікою роботи голосових зв'язок - «вібрацією»:

It'll give the registration number of the /Saab but the photograph would show the front of an A-\alfa.

Навіть при та/кому підході, новій Тойоті вдалося отримати \n'я-ять зірок.

У загальному випадку вібрація – типова техніка вираження емоції здивування.

Речення із семантикою протиріччя можуть мати різноманітні ілокутивні характеристики, а це означає, що фальцетної та вібраційної модифікації можуть зазнавати різні тональні акценти, як висхідний:

(Щось він не їде.) Але ж він стартував /першим?

(You think the Audi is sort of tidy.) But doesn't it say very /much to you?

так і низхідний:

(I feel myself better.) But you are bright \red!

(Кермо велике, як в автобусі.) Але все одно я відчуваю себе дуже ком\фортно.

На сам кінець слід зробити одне необхідне застереження: обов'язковою умовою контрастивного акценту і акценту протиріччя є актуальність операції встановлення цих протиставлень. Якщо про протиставлення повідомляється констативно, то відповідні просодичні показники відсутні:

Хоча тут низький /даx, тут досить місця для голо\ви.

Then they said it was something you going this slowly to protect the /work force but there wasn't a \work force there.

У цьому наративному фрагменті відсутні акценти, типові для контрастивності, хоча наявне протиріччя, побудоване на протиставленні іменних груп з антонімічними оцінками. Причина полягає в тому, що про суперечність тут інформується констативно в непрямому повідомленні. Ситуація тут аналогічна втраті маркованих просодичних показників модальності при дескриптивному (не актуальному) використанні цієї категорії.

Аналіз експериментального матеріалу показує, що за тональними характеристиками обидва типи протиставлень (контраст і протиріччя) збігаються. Відмінності спостерігаються, головним чином, у тембральних характеристиках, але вони пов'язані з розбіжністю супутніх модальних значень, тому вони будуть розглядатися в наступному підрозділі. Усі наступні характеристики будуть ілюструватися спільно для обох видів протиставлень.

Аналіз поглядів і обговорення проблем, пов'язаних з інтонацією контрасту і безпосередньо саме контрасту в темі і ремі, виконано в роботах (J. Gundel, T. Fretheim [246], R. Jackendoff [259], N. Hedberg [253], N. Hedberg та J. Sosa [254]).

Тема + контраст. Під час композиції теми з контрастом основний напрям тону зумовлюється тональною характеристикою акценту теми. Під час аналізу цієї композиції, слідуючи за дослідником Дж. П'єрхамберт, такі вчені, як Д. Бюрінг, Е. Вальдуві і Е. Енгдаль і Н. Кедмон, вважають, що контрастна тема (топик) здійснюється як цільна складна конструкція.

Як показано раніше, для оповіді це простий висхідний тон вузького діапазону. Що стосується внеску контрасту в цій парі, то основним фонетичним корелятом контрастивності є збільшення тривалості голосного, підвищення регістра тону і розширення інтервалу тонального діапазону. Крім

того корелятом контрастивності є зміщення бази язика назад під час одночасного опускання гортані. Ця модифікація розташування органів мовлення впливає в першу чергу на тембр голосу, що і є тим додатковим акустичним параметром, який реалізується під час вищевказаної зміни положення органів мовлення:

(Який в нас графік на ці два дні?) /Сьогодні ми пра\цюємо, а вже /завтра будемо відпочи\вати.

(What is your challenge today?) My challenge /today is to \drive this thing.

Ще один засіб маркування контрастної теми, який рідко вживається в українській мові, - це низхідно-висхідний акцент із підйомом на післянаголошених складах (якщо вони є) акцентоносія теми. Даний тип термінального тону відрізняється особливою семантикою, яка пов'язана із зіставленням, протиставленням об'єктів чи думок або вибором елемента з множини, тобто в українській мові даний акцент означає, що об'єкт або ситуація розглядаються на тлі інших об'єктів або ситуацій, подібних їм:

А ваш \автомобіль?

В англійській мові в низхідно-висхідного акценту такої семантики немає, тут він позначає зв'язок між реченнями в тексті: маркує дискурсивну незавершеність у монологічному тексті або оформляє репліки в діалозі:

(- Where is Hammond? In what street is he?) - \Hammond is beyond 79 street.

Як контрастні розуміються не тільки ті типи вживань, в яких передбачається існування відомої заздалегідь великої кількості альтернатив, але також і ті, які виражають виключно порівняння і боротьбу поглядів, протиставлення індивідів, хоча поняття вибору компонента з множини в них може бути відсутнім. До вищеописаних вживань належить відповідь із викликом:

(- Він ще працює?) - Пра\цює, люб'язна відповідь (- Який в Вас автомобіль?) - \Хонда, заперечення Яка ж о\гідна во/на!, запрошення

Пріїжд\жай/те!, вітання і прощання (*Доб\ри/день!*, *Проща\вай/те!*), репліки кокетства *\Ба я/ка!*

Для даного типу вживань характерний широкий розкид підзначень аж до енантіосемії: це і відповідь із викликом, і люб'язна відповідь, вітання і прощання, запрошення і заперечення.

Аналогічні контексти характеризують і низхідно-висхідний акцент в англійській мові. Для порівняння з українськими прикладами можна вказати на кокетливе запрошення присісти: *\Sit /down*, і на репліку згоди, що спрямована на підтримання комунікації і виражає зацікавленість мовця в подальшому спілкуванні зі співрозмовником: *Okay\, yes /*.

Вище було показано, що в англійській мові в контексті живої участі в діалозі низхідно-висхідний акцент маркує те, що запропонована тема з легкістю приймається співрозмовником.

(- Це авто з Німеччини чи з Японії?) - А вже ж з Ні\меччини.

Потрібно зауважити, що частотність уживання низхідно-висхідного тону в позиції теми в українській мові значно нижче в порівнянні з англійською мовою.

Слід зауважити на деякі особливості актуалізації контрастних тем з акцентом контрасту на прикметнику, наприклад:

Це /справжній \мікс (для люкс бренду).

При цьому в українській мові слідом за атрибутивним акцентоносієм контрастної теми (*справжній*), яка незмінно маркується підйомом тону із суттєвим перепадом частот, слідує інтонаційний спад, який виявляється в зниженні показників інтенсивності, а також у низькому рівні частоти основного тону під час проголошення синтаксичної вершини синтагми. У розглянутому прикладі це словоформа *мікс*, на наголошеному складі якої фіксується зниження мелодики і гучності під час реалізації рівного руху тону.

Між реалізацією українських контрастних тем з акцентом на прикметнику і контрастних тем в англійській мові спостерігаються суттєві

відмінності: в англійській мові відсутній феномен редукції на опорній словоформі в атрибутивній темі:

But /= my car (is a damn sight better looking.)

Носієм акцентного піку в іменній групі *my car* служить словоформа *my*. Тим часом очікувана (за аналогією з українською мовою) після тонального і динамічного піку на *my* редукція на словоформі *car* в англійській мові не настає. Перцептивно синтаксична вершина тематичної групи, словоформа *car*, сприймається як інтонаційно виділена, ніяк не втрачаючи ні в мелодійному рівні, ні в інтенсивності.

У результаті вищевикладеного можна зробити висновок, що в англійській мові в процесі здійснення контрастної теми в контексті атрибутивної іменної групи інтонаційному виділенню схильні обидва члени: і прикметник, що відіграє роль акценту контрастної теми, і іменник, що служить синтаксичною вершиною тематичної групи. При цьому контрастна тема незмінно маркується підйомом тону із суттєвим перепадом частот, а іменник виділяється підвищенням інтенсивності та / або тональності. У цьому полягає одна з відмінностей англійської мови від української, в якій за контрастною темою обов'язково слідує спад інтенсивності та зниження тону.

Рема + контраст. Найбільш різноманітно реалізується контраст у ремі висловлювання. При цьому існує думка, що ідея вибору притаманна рематичному компоненту висловлювання взагалі [295; 270]. Дана точка зору знайшла своє підтвердження в досліджуваній вибірці.

Під час аналізу експериментального матеріалу виникла гіпотеза про те, що для референції до ситуацій контрасту в рематичному компоненті оповідного висловлювання в українській мові призначено акцент, що характеризується падінням тону на наголошеному складі акцентоносія у збільшеному діапазоні частот із підвищеною інтенсивністю в порівнянні з простою ремою, і – факультативно – попереднім падінню «заходом» тону вгору на переднаголошеному або початку наголошеного складу:

(- Її вже пригнали?) - Вона вже навіть \вимита.

(- Did he ask the price?) - He has even √bought it.

Необхідно сказати, що зафіксований у тематичному компоненті висловлювання феномен акцентування двох словоформ у структурі атрибутивної синтагми в обох мовах не є універсальним. Акцентне виділення прикметника ми спостерігаємо виключно в контексті контрастної теми. Для контрастної реми такого явища не спостерігається.

Контраст плюс комунікативний тип.

Як показано вище, ілюція запитання (загального) актуалізується в мовленні базовим висхідним тоном в обох досліджуваних мовах. Під час композиції запитання із семою контрасту в українській мові зазвичай має місце модифікація тонального оформлення: характерним у цьому випадку буде низхідно-висхідний тон. Досить поширеною формою є фокалізація (емфаза і контраст) у запитаннях з ініціальною структурою «А ...?». Дійсно, множина вибору легко реконструюється з контексту: ми говоримо *А Ваше водійське √ посвідчення?* тільки в ситуації, коли є багато власників водійських посвідчень, і частина з них вже подала свої посвідчення. Той, у кого респондент запитує посвідчення в поточному запитанні, протиставляється попередньому водієві, якому було поставлене аналогічне запитання.

В англійській мові низхідно-висхідний тон не може бути показником тих конотацій, які притаманні цьому тону в українській мові. Він рівною мірою використовується і в простому запитанні:

(Вам в якому кольорі) - √червоному?

і в контрастному запитанні:

(Вам в якому кольорі - червоному?) - Ні, в √білому.

Фокалізація в композиції з незавершеністю в контексті теми і реми.

Як було показано в розділі 3.2.2, у рематичному компоненті, відображенням незавершеності в українській мові є висхідний акцент на присудок (акцентоносій незавершеності) з попереднім низхідним акцентом на акцентоносій реми (у разі, якщо акцентоносій реми не дієслово).

Якщо рематичній компонент крім значення незавершеності додатково набуває значення контрасту, то під час продукування мовлення зберігається послідовне вживання низхідного акценту – показнику реми і висхідного, – що маніфестує незавершеність:

He was not sure about it, but ^Hammond /was...

Воно не з металу, а з ^пластика /зроблено ...

У цих прикладах компоненти «пластику зроблено» і «Hammond was» виділені падінням тону на наголошених складах слів «пластику» і «Hammond» і підйомом тону на «зроблено» і «was» з підвищенням показника частоти основного тону на наголошених складах і падінням – на післянаголошених. На акцентоносії рем «пластику» і «Hammond» падінню передують відхилення тону в протилежному напрямку.

За всіма розглянутими в цьому розділі комунікативними ситуаціями можна виявити певне порівняння об'єктів, що містять такі контексти контрасту, як лінгвістичні і екстралінгвістичні. Їх порівняльний аналіз призвів до таких висновків:

Українській мові властиве композиційне вираження в одному висловлюванні таких комунікативних смислів: реми, контрасту, а також дискурсивної незавершеності. При цьому контраст і рема виявляються синкретично. Так низхідний акцент виявляється в акцентоносії контрастної реми, оскільки маркує рему, а той факт, що дана рема контрастна, показується збільшенням інтенсивності і підвищенням діапазону частот. Факультативно сходженню тону може передувати зміна тону у зворотний бік – певне його підвищення, що в сукупності сприймається на перцептивному рівні, як висхідно-низхідний тональний рух. На першому місці в ряду релевантних акцентів стоїть акцентоносій контрастної реми. Якщо ж акцентоносій пов'язаний із відображенням незавершеності, то він обирається за принципами вибору акцентоносія в тому ж реченні, як якщо б це було в семантично найменш навантаженій комунікативній ситуації за відсутності контрасту. Акцентоносій незавершеності виражається висхідним тоном і

розміщується на другому місці ланцюжка, що складається з двох суміжних акцентів.

Отже, описане вище переконливо свідчить про наявність відмінностей між просодією контрастивної і неконтрастивної реми з елементами незавершеності. Разом із тим аналізований тут тип акцентування (рема + незавершеність + контраст) кардинально відрізняється від формування просодії оформлення композиції тема + незавершеність + контраст (стратегії з множинними темами), яка являє собою комбінацію множинних тем із контрастом. Якщо перша композиція, уживана для рематичного компонента висловлювання, характеризується аналітичною (з утворенням двох акцентів для роздільної передачі значень реми і незавершеності) стратегією формування просодичного контуру, то друга, характерна для тематичного компонента висловлювання, формується на основі синтетичної стратегії – із локалізацією акценту на одній словоформі.

Контрастивне узгодження теми і реми. Одним із найбільш цікавих моментів досліджуваної проблеми є зіставлення можливості контрастивного узгодження теми і реми в мовленнєвому відрізку. Наведемо приклад можливості впливу тематичної контрастивності на рему.

*(- Який автомобіль виграв: Ауді чи Тойота?) - Спочатку *Тойота була попереду *Ауді, але потім **/Ауді перегнала **То/йоту...*

*(- Who was the true instigator of that fight: Jeremy or Hammond?) - At first, *Jeremy played a joke on *Hammond, but then **/Hammond punched **/Jeremy in the face...*

У цьому прикладі роль пацієнс змінюється на роль агенса, контрастивність теми зумовлює контрастну реалізацію реми. Продемонструємо ще один приклад узгодження акцентів за контрастивною огласовкою:

(- У нашому салоні представлені автомобілі різних виробників.)

*- **Я\понські автомобілі - **/є у вас?*

*Is **\this car a sort of **/"Concord" moment?*

У запитанні діалогічного мовлення контрастивна огласовка тематичного компонента зумовлена ситуацією вибору одного з багатьох з елементом протиставлення.

Аналіз експериментального матеріалу показав, що є й інші прояви закону узгодження теми і реми за типом акценту. Так невизначені іменні групи, на відміну від визначених, мають знижену амплітуду тональної зміни. Ця відмінність відбивається в акценті реми, що узгоджується з акцентом рематичної іменної групи:

*Tu *сам - не *можеш відремонтувати?*

*And when you *do - the diffuser flaps *close.*

Отже, контрастивне узгодження теми і реми – окремий випадок узгодження акцентів за ступенем вираженості.

Однак контрастне виділення теми не обов'язково спричиняє контраст в оформленні реми:

Simon Pegg\ makes a Hot Fuzz in our reasonably priced car.

Це /справжня \шкіра для люкс бренду.

І навпаки, відсутність контрасту в оформленні теми не означає, що рема не може бути контрастивно маркована:

I have to do this in 200 kph\.

Під цим кутом зможе спуститися тільки Пежо\.

3.2.4. Вплив модальної забарвленості висловлювання на трансформацію моделі просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання.

3.2.4.1. Співвіднесеність тема-рематичної структури з диктумом і модусом.

Ще однією стороною актуалізації тема-рематичної структури висловлювання в процесі комунікації є проблема співвіднесеності диктуму і

модусу з темою і ремою та засобами їх реалізації в усному мовленні. Крім комунікативної структури речення, поданого змістовим (логічним) змістом, вираженого тема-рематичною структурою висловлювання, зміст певних речень може бути подано й у вигляді семантичної структури, яка відображає змістовну й суб'єктивно-оцінну структуру ситуації (події). Ментальний аналог (прообраз) ситуації, відображеної в реченні, із притаманними їй семантичними відносинами називають пропозицією. Пропозиція становить ядро змісту повідомлення, виділяючись із більш широкого поняття інформаційного змісту висловлювання. У семантичному плані висловлювання тлумачиться як позначення якоїсь ситуації, уривка дійсності, стану справ. Пропозиція в конкретному висловлюванні в будь-якому випадку тлумачиться респондентом. Отже, у висловлюванні виділяють два аспекти: об'єктивний зміст та інтерпретація цього змісту комунікантом. Ці дві сфери семантичної структури висловлювання іменуються диктумом і модусом. Дані терміни було запроваджено французьким мовознавцем Шарлем Баллі.

Диктум розуміється як сукупність об'єктивних змістових елементів речення, що вказують на зовнішній світ, на відміну від вихідних від мовця суб'єктивних, оціночних елементів речення, що співвідносяться з модусом.

Під модусом же розуміється один із логічних блоків розумового аналога повідомлення, суб'єктивна змінна, що виражає різні відтінки почуттів і волі [147, с. 391].

Висловлювання не можуть складатися з одного тільки модусу внаслідок відсутності матеріалу для інтерпретації. Тим не менш, у контексті під час розчленованої подачі мовлення вони все ж трапляються, але тільки за умови наявності базової структури, наприклад:

Here it goes. At last!

В нього незручні крісла. Який жах!

1. модус стосується реми, а диктум – теми;
2. модус стосується теми, а диктум – реми;
3. і модус, і диктум стосуються реми.

Так першому типу відповідають речення:

Я /думав (T = Д), що помру з \сорому (P = M).

I /hope (T = Д), he doesn't \die at the end (P = M).

Диктумна частина даного речення в обох мовах характеризується легким плавним підвищенням тону на ядрі і відсутністю різкого підкреслення якогось слова. У модусній же частині наявне поєднання сильного наголосу на ядрі з різким падінням тону. Загальні запитання, пов'язані із цим типом, характеризується відсутністю різкого підкреслення якогось слова. В українській мові тон плавно наростає від початку висловлювання і досягає вершини на останньому слові запитання. В англійській же мові спостерігається низький висхідний ядерний тон.

Ви любляете се/дани?

Do you like pro/cedures?

До другого типу можна віднести такі речення:

(- Невже йому нічого не сподобалось?) В. - Йому спо/добався (T = M) \колір (P = Д).

(- /What did you like)? - I /liked (T = M) the \old TT (P = Д).

Модус даного типу речень оформлено висхідним тоном на акцентоносії теми, а диктум – різким низхідним тоном і посиленням наголосом на ядрі. Загальні запитання даного типу характеризуються сильним наголосом і різким підйомом тону на предикаті; таким чином виділяється модальний компонент, наприклад:

Тобі спо/добався колір?

Did you /like the old TT?

Третій тип може бути поданий такими реченнями:

Упе\ред! (P = M + Д) – респондент розуміє: “Я хочу, щоб ви поїхали вперед”.

Come \back! (P = M + Д) - респондент розуміє: “Я хочу, щоб ти повернувся”.

Дані речення висловлюють спонукання до дії. Для них характерний низхідний тон. До запитальних речень даного типу в українській мові можна віднести загальні запитання із часткою *чи*, що стосуються предикату (вираженого дієсловом) і стоїть перед ним. Інтонація подібних запитань в українській мові характеризується плавним легким підйомом тону на предикаті запитання. Висота тону згодом залишається незмінною протягом усього запитання, який ніби об'єднується в єдине ціле, при цьому предикат лише злегка виділений. Що стосується англійської мови, то в ній спостерігається низький висхідний ядерний тон.

Чи спо/добався тобі колір?

Did you like the /old TT?

Особливий інтерес становить аналіз комунікативних ситуацій, які зумовлюють «диктальний» або «модальний» статус рематичного компонента висловлювання. Розглянемо приклад:

*(- And then wanted to know whether it's going to be an automatic or manual gearbox? So I said automatic. - Yeah, you're absolutely right.) And of course I got the *manual.*

*(- Воно погано тягне.) - Треба збільшити по*тужність.*

Продемонстровані вище приклади являють собою висловлювання з «диктальною» ремою. Це означає, що респондент здійснює ототожнення одного з багатьох можливих варіантів у «матеріальному» змісті ситуації. Перейдемо до розгляду іншого прикладу:

*I *got the manual.*

*Він *збільшив потужність.*

У даному випадку має місце «модальна» реалізація реми. Респондент підтверджує здійснення прогнозованої події «збільшення потужності» і «купівлю машини з ручною коробкою передач». У цьому випадку розглядаються виключно «модальні» варіанти реалізації (вони всі пов'язані з опозицією так / ні) єдиної «речової» можливості. У всіх «модальних» рематичних групах акцент реалізується на предикатній вершині, причому

відбувається динамічне подвоєння акцентованого голосного, акцентованій характеризується більшим ступенем фонетичного виділення: подвійне падіння тону починається з більш високого рівня, що дає більший інтервал зміни.

Рема диктального висловлювання завжди має експліцитне текстове вираження, у той час як рема модального висловлювання зазвичай не має власної лексикалізації. У разі її приєднання до пропозиційної предикатної групи вона реалізується імпліцитно, шляхом специфічної акцентуації її вершини: у цих реченнях динамічне роздвоєння акцентованих голосних уявляється обов'язковим.

Як у випадку диктальних, так і в модальних твердженнях, розміщення акценту не залежить від зміни порядку слів:

*I *got the manual yesterday. Yesterday I *got the manual.*

*Він *збільшив потужність. Він потужність *збільшив.*

Модусні структури висловлювання були предметом численних досліджень насамперед через їх зв'язки з категорією модальності.

3.2.4.2. Мовна модальність

О.О. Селіванова під модальністю розуміє категорію мови й мовлення, що виражає реальні / ірреальні відношення висловлювання до дійсності або суб'єктивну кваліфікацію повідомлення мовця [147, с. 383].

Модальність є одним із провідних факторів, що визначають змістовну сторону висловлювання, його емоційну насиченість і експресивність. У центрі досліджень сучасного мовознавства продовжує залишатися проблема лінгвістичного статусу категорії модальності мови і її співвіднесеність із різними рівнями мови: граматичним, лексичним і фонетичним. Як зазначає Т.М. Корольова, модальність є однією з основних лінгвістичних категорій, що формують значення висловлювання [87, с. 11-12].

Усупереч неоднозначності визначень модальності, існує об'єднуючий їх

усіх факт: усі явища, що утворюють це поняття, покликані виражати ставлення респондента до повідомлюваного або повідомлюваного до дійсності [87, с. 18].

Стан справ – ситуація, становить «основу, стрижень семантичної структури», яка характеризує висловлювання із точки зору співвіднесеності його з дійсністю; ця характеристика і становить зміст об'єктивної модальності. З іншого боку висловлювання трактується з урахуванням комунікативних потреб респондента, «відображає його точку зору на позамовну ситуацію», тим самим включає в себе суб'єктивну модальність. На думку багатьох мовознавців, суб'єктивно модальні значення є факультативними для кожного висловлювання і на відміну від модальних значень, що співвідносять зміст висловлювання з дійсністю, у деяких випадках можуть бути відсутні в мовленнєвих реалізаціях.

Саме в модусі висловлювання реалізується основне прагматичне призначення модальності – служити засобом вираження співвіднесеності речення (його пропозиційної частини) з дійсністю і виражати ставлення мовця до повідомлюваного.

У рамках цієї роботи особливий інтерес становить аналіз результатів експериментально-фонетичного дослідження впливу компонентів полів суб'єктивно-модальних значень на організацію тема-рематичної структури висловлювань. Слід зазначити, що в експериментально-фонетичних дослідженнях аналіз інтонаційних характеристик звичайно ґрунтується на протиставленні крайніх членів функціонально-семантичного мікрополя модальності; при цьому той факт, що модальні значення найчастіше утворюють не бінарні опозиції, а групуються за ознакою наростання якогось модального відтінку, градууючи ступінь його інтенсивності в межах певного парадигматичного ряду, зовсім не враховується [86]. Лише в найбільш докладних описах інтонаційних засобів, що застосовуються для відображення суб'єктивно модальних значень, використовується підхід, для якого характерне не тільки протиставлення полярно протилежних проявів

особистого ставлення, але й аналіз закономірностей утворення компонентів парадигматичних рядів із поступовим наростанням \ убуванням якоїсь ознаки.

Проведений аналіз експериментально-фонетичного матеріалу показав, що характер трансформації просодичного контуру під час градуальної зміни модальної ознаки в суміжних компонентів модально-семантичного поля дуже різноманітний не тільки за інвентарем інтонаційних засобів, а й за механізмом кореляції їх зі ступенем інтенсивності модального відтінку в межах синонімічно-антонімічного ряду. Якщо в одних рядах (наприклад ступінь схвалення \ осуду) просодичні контрасти між елементами посилюються в міру наростання семантичної відмінності і досягають максимуму під час зіставлення крайніх членів (антонімів), то в рядах іншого типу (наприклад ступінь визначеності) максимальний контраст просодії спостерігається між медіальним (нейтральним) членом ряду і його крайніми членами, у той час як крайні члени (антоніми) близькі між собою за деякими параметрами просодичного оформлення.

Одним із прикладів, що ілюструють це положення, може служити характер зміни перцептивних диферентів синонімічно-антонімічного ряду ступеня схвалення / засудження. У цьому семантичному полі зміна диференціальних сем (похвала, схвалення, згода, нейтрально, критично, несхвалення, засудження) відбувається в діапазоні варіювання сенсу між крайніми членами ряду, які є антонімами. Незважаючи на наявність деяких особливостей у функціональній навантаженості параметрів інтонаційного контуру у двох розглянутих мовах, можна виділити низку спільних релевантних рис, що передають дані модальні значення. Компоненти функціонально-семантичного поля «ступінь схвалення» чітко марковані в першу чергу мелодійними і тембральними параметрами.

Так похвала передається підвищеним мелодійним регістром мовленнєвого відрізка, розширеним діапазоном виголошення фрази в цілому, оксамитовим тембром голосу. Під час зниження ступеню прояву позитивної

оцінки (під час вираження схвалення, згоди) всі названі в попередньому випадку характеристики дещо згладжуються.

У двох зіставлюваних мовами засудження оформляється зниженим тональним регістром, уповільненим темпом, приглушеним тембром (аж до появи хрипоти в голосі); поява різких ноток у голосі мовця, використання низького низхідного тону вузького чи середнього діапазону забезпечує посилення ступеня категоричності осуду. Зниження ступеню осуду (що свідчить про критичне, несхвальне ставлення мовця) характеризується згладжуванням зазначених просодичних контрастів, що знижує емпатичність фрази, пом'якшує ступінь безапеляційності висловленої думки. У разі наявності нотки недомовленості під час осудження в англійській і в українській мовах використовується низхідно-висхідний тон.

Напрямок руху мелодики в перед'ядерній частині фраз, посилюючи або згладжуючи значення, що передається головним наголошеним складом, може мати будь-яку форму. Так низхідна скандуюча шкала в поєднанні з низьким висхідним тоном в англійській мові під час вираження несхвалення посилює ступінь інтенсивності висловлюваного відношення, а рівна низька шкала демонструє бажання мовця справити заспокійливий вплив на слухача. В українській мові під час вираження негативного ставлення заміна рівної високої шкали на скандуючу посилює значення засудження.

Темп мовлення в цілому під час вираження крайних значень аналізованого парадигматичного ряду характеризується певною сповільненістю. Гучність виголошення скоріше залежить від спокійного або збудженого стану мовця в момент мовлення, ніж від його схвального / несхвального ставлення. Наведена нижче таблиця характеризує акустичні кореляції описаних релевантних перцептивних рис компонентів синонімічно-антонімічного ряду ступеня схвалення / осуду.

Таблиця 3.2.

**Акустичні кореляти модальних значень ступеня
схвалення/ осуду, (відносні одиниці)***

Модальне значення	ЧОТ			Інтенсив- ність	Темп	Тембр
	Рівень	Напрямок	Інтервал			
Українська мова						
Похвала	1,32	нр	1,13	нр	0,92	окс
Схвалення	1,10	нр	1,15	нр	0,93	окс
Угода	1,05	нр	1,03	нр	0,98	нм
Нейтрально	1,00	нр	1,00	нр	1,00	нм
Критично	0,88	нр	0,84	нр	0,95	гл
Несхвалення	0,94	нр	0,88	нр	0,89	гл
Засудження	0,87	нр	0,76	нр	0,88	хр
Англійська мова						
Похвала	1,28	нр	1,34	нр	0,84	окс
Схвалення	1,19	нр	1,26	нр	0,87	нм
Угода	1,03	нр	1,18	нр	0,95	нм
Нейтрально	1,00	нр	1,00	нр	1,00	нм
Критично	0,94	нр	0,91	нр	0,90	гл
Несхвалення	0,92	нр	0,95	нр	0,91	гл
Засудження	0,85	нр	0,93	нр	0,78	гл

* **нр** - нерелевантна ознака, **нм** – немаркований тембр, **окс** - оксамитовий тембр, **гл** – приглушений голос, **хр** – хриплий голос.

Результати дослідження показали, що зазначені модальні значення мають інтонаційні контури, що забезпечують репрезентацію складових

модально-семантичних полів у мові, вони стабільні й однозначні, та, в основному, є типологічно подібними в обох зіставлюваних мовах. Характерним для всіх складових полів досліджених у роботі модальних значень є значна питома вага тембрального компонента інтонації серед релевантних характеристик.

Фонетичний тембр, будучи модально-емоційним та стилеутворюючим, не справляє суттєвого впливу на ідентифікацію комунікативних типів висловлювання і його актуального членування, репрезентація яких залежить тільки від структури термінальних тонів і граматичних конструкцій. Тембр під час передачі модальних значень є компонентом ієрархічно більш високим, ніж інші параметри просодії. Фонетичний тембр являє собою звуковий ефект, зміни режиму роботи голосових зв'язок, резонаторів і перепон мовленнєвого тракту.

При цьому поряд із нейтральним існує 4 емоційно марковані різновиди режиму роботи голосових зв'язок, що призводять до дзвінкого, глухого, хриплого або скриплого звучання голосу, які відповідно забезпечують передачу радості:

Це феноменально економічний автомобіль!

That is a perfect car for the environment.,

погрози:

Негайно відійди, бо задавлю.

Tell your friend to reject off my parking, I'm getting more people.

люті:

Воно ні на що не здатне!

You blithering idiot, you just ran over it.

незадоволення:

Першій партії позашляховика не вражали якістю матеріалів та дизайну.

And if I brake, it pulls to the left really badly.

Пов'язана з конфігурацією резонаторних порожнин мовленнєвого тракту специфіка розподілу енергії в низько- і високочастотних ділянках спектру

звукового сигналу характеризується трьома ступенями «просунутості»: передньої, нормативної і задньої, що надають звучанню голосу різного забарвлення

м'якого:

Максимальна швидкість трошки вище за сто вісімдесят кілометрів на годину.

An RX-8 is two thousand pounds cheaper to buy than the others.

нормального:

Ця машина дійсно може бути лідером сегмента.

And it doesn't even harm the sky very much either.

і похмурого:

Сидиш наче на стільчику.

But now it seems Briton's old people have found a new way to get their kicks.

Пов'язаний із типом мимічних масок обличчя уклад губ, що модифікує тембр голосних, забезпечує диференціацію субординаційного і авторитарного фоноваріантів

На закінчення слід підкреслити, що для диференціації компонентів полів суб'єктивної модальності рідко використовується основна характеристика тонального контуру (напряму зміни основного тону) – просодичний параметр, який відіграє провідну роль в оформленні тема-рематичної структури висловлювання. До суб'єктивно модальних значень, у просодичному оформленні яких бере участь напряму зміни тону, належать здивування, вагання, невпевненість. У певному розумінні всі ці модальні значення семантично можуть бути співвіднесені зі значеннями незавершеності, запитальності, поява яких у смисловій структурі рематичного компонента висловлювання призводить до заміни низхідного акценту на висхідний.

You pass a hundred in thir/teen seconds.

Вони вже проїхали.

В інших випадках тональний контур модально забарвленого акцентоносія реми (або теми) здатний піддаватися трансформації тільки в

результаті впливу факторів, розглянутих у попередніх підрозділах цього розділу.

Комунікативний тип і модальність. Визначальним під час вибору засобу інтонаційного оформлення для кожного комунікативного типу буде те модальне значення, яке закладено в конкретній комунікативній установці. На це явище вже зверталася увага в літературі, передусім у зв'язку з вивченням питання просодії емоційного мовлення. Так у роботі В.Л.Таубкіна під час розгляду контрастів просодичних засобів, пов'язаних із репрезентацією комунікативних типів висловлювань, підкреслюється, що вони «не співмірні з емоційно зумовленими. Під час емоційного напруження диктора комунікативні ознаки висловлювання стираються зі збільшенням ступеня напруженості».

Повідомлення. В оповідному реченні огласовка рематичного компонента висловлювання залежить передусім від епістемічної оцінки інформації мовцем: низька оцінка (сумнів) сприяє висхідному тону. Ілюстрацією може послужити такий обмін репліками:

(- They feels like all the body panels are peeling away. 'Cause you're right on the edge of what's physically and technically possible.) - /Really? (I didn't get any of that with this.)

- Імовірно він підій/де. (Але я не\впевнений. - Не хви\люйся - підій\де!)

Висхідний тон може використовуватися у висловлюваннях, що містять повідомлення про проблемну ситуацію:

(I'm in the office. The kids are shouting. I'm writing a story. And I'm on the phone.) If a lion walks /in I'm going to notice it.

Сидить тільки ваша сід/ниця. (Я відчуваю певну підтримку в районі попереку і нижньої частини спини. А все, що нижче, ну просто висить у повітрі.)

Висхідний тон може використовуватися і в повідомленнях, що несуть модальне значення подиву у зв'язку з несподіваною інформацією як для мовця, так і для його партнера:

He is very pleased to /see it.

- That's ... what?! - You have got to be... - It's a /cow!

Особливого розгляду заслуговують відповіді на запитання. Тут крім немаркованих низхідних тонів нерідко трапляються і висхідні огласовки. Найчастіше такі огласовки використовуються в негативних відповідях, що ініціюють перебудову презумпції запитання:

(- You know, when you take a Ferrari or a Lamborghini or particularly a Koenigsegg to its top speed...)- /No. (- No, actually you wouldn't. But anyway, when you do...)

- Вона ж вже перефарбована? - Ні, /завтра перефарбуємо.

Вплив ілокутивного параметра фази дискурсу на вибір тону добре простежується у зверненнях. Вступ у контакт маркується висхідним тоном при недомінантній ролі автора звернення:

- /Hammond!

- Сер/гію!

Якщо ж він займає більш високу ієрархічну позицію, то використовується низхідний тон:

- \Jeremy! What are you doing?

- Сер\гію! Допоможи мені.

Репліки прощання можуть мати різні огласовки залежно від модальних установок учасників:

- Good\bye! - Good/bye!

- Good/bye! - Good\bye!

- До \зустрічі. - До /зустрічі.

- До /зустрічі. - До \зустрічі.

В англійській мові складним висхідно-низхідно-висхідним акцентом маркуються компоненти речення – теми і реми – в умовах жвавої комунікації між співрозмовниками: мовець не просто повідомляє, а сперечається, погоджується, заграє, демонструє свою активну позицію, показує, що чекає у відповідь реакції, закликає слухача до уваги:

I /want to \see /it!

В українській мові такі тональні конструкції відсутні. Відповідні семантичні компоненти реалізуються шляхом використання низхідно-висхідного тону.

Чекаю ро\з'яс/нень!

Ще один складний тон – висхідно-низхідний – часто використовується дикторами телебачення під час огласовки реми висловлювання – як засіб мобілізації уваги слухача:

And now the ^news.

A ось і То^йота.

Той же тон використовується у вигуках типу:

- /Come \on!

- /Неймо\вірно.

Запитання. Первинною функцією запитальних висловлювань можна назвати запит інформації респондентом із приводу певного фрагмента об'єктивної дійсності. Разом із тим запитальні висловлювання можуть уживатися і в інших комунікативних функціях: для підтримання уваги реципієнта, демонстрації своєї зацікавленості в думці, точці зору партнера і предметі бесіди, вираження прохання, а також різних емоційних станів: обурення, захоплення, погрози, радості тощо.

Як зазначалося раніше, фактично в англійській мові лише два види запитань (загальне запитання і перепитання) найчастіше оформляються різними типами висхідних тонів. Але навіть у них поява в запитальній фразі певних емоційно-модальних конотацій призводить до різкої зміни конфігурації ядерного тону (незацікавленість, ворожість, передається низьким низхідним тоном у загальному запитанні; наполегливість, роздратування, недовіра маркується в ньому високим низхідним тоном).

Спеціальні запитання, як правило, оформляються низхідним тоном, однак поєднання семи запитання з низкою модальних конотацій зумовлює необхідність використання висхідних типів тонів в інтонаційному

оформленні спеціального запитання (наприклад вираження крайнього несхвалення, зацікавленості, прагнення встановити контакт зі співрозмовником вимагають застосування низького висхідного тону; передача крайнього ступеня подиву, бажання усвідомити суть запитання маркуються високим висхідним тоном у спеціальних запитаннях).

Інші типи запитань (альтернативне, розділове) реалізуються у фразях, що складаються з двох синтагм, а конкретизація їх типу інтонаційними засобами здійснюється протиставленням низхідного і висхідного тонів у цих синтагмах. При цьому, як і в попередньому випадку, накладення певних модальних значень призводить до широкої варіативності застосовуваних типів контурів.

Розглянемо, зокрема, особливості інтонаційного оформлення розділового запитання під час невпевненості мовця в реакції співрозмовника і під час вираження в ній модального значення впевненості у згоді співрозмовника. У першому випадку кінець розділового запитання в англійській мові оформляється висхідним тоном наприклад,

He is very pleased to see it, /isn't he?,

а в другому – низхідним, наприклад,

It's all about discovery, \isn't it?

Іншим прикладом може служити альтернативне запитання в англійській мові. Під час впевненості мовця в тому, що перелік варіантів вичерпано, кінцевий елемент вимовляється з низхідним тоном:

So it's the driver's car or the navi \ gator's car (третього варіанту немає),

а для передачі модального значення сумніву в завершеності пропонованого списку кінцевий елемент оформляється висхідним тоном:

So it's the driver's car or the navi / gator 's car (or the air hostess's in the case of yours, Jeremy.)

Інтонація може перетворити спеціальне або загальне запитання на риторичне, що виражає здивування, наприклад:

Why do you need \ super cars? Why do you need / super cars?

Навіщо вони \тут? Навіщо вони /тут?,

відмежувати запитання з модальним значенням зацікавленості від запитання з модальним значенням байдужості, наприклад:

Have you got a \spare billion dollars? Have you got a /spare billion dollars?

Ви все вже зро\били? Ви все вже зро/били?

і забезпечити безліч інших змістозмінюючих трансформацій у результаті спільної реалізації комунікативної і суб'єктивно-модальної функцій.

В українській мові, як правило, зберігаються ті ж закономірності в тональному оформленні ядерного складу.

Спонування. Як уже зазначалося, своєрідність семантичних полів спонукальної сфери полягає в багатогранності природи цього типу значень. З одного боку, воно зумовлене прагматичним характером цієї сфери відносин [122], і модифікація цілеустановки змінює комунікативну спрямованість висловлювань [153]. З іншого боку, спонування виступає як один із типів відношення повідомлення до дійсності, будучи одним із компонентів об'єктивно-модального семантичного поля. І, нарешті, характер суб'єктивно-оцінних і міжособистісних взаємин комунікантів також суттєво впливає на семантику цієї сфери значень.

Отже, усі семантичні компоненти спонукальної сфери мають розглядатися як продукт взаємодії комунікативних і модальних одиниць.

Інтонаційне оформлення спонукальних реплік, як і запитальних і оповідних, повністю залежить від екстралінгвістичних умов комунікації і намірів мовця передати те чи інше ставлення до повідомлення. Аналіз специфіки інтонаційного оформлення компонентів цього функціонально-семантичного поля проводився за трьома основними групами комунікативної установки спонування: директивною, рекомендаційною і апелятивною. Модальна спрямованість директивних реплік, що передають значення наказу, розпорядження, доручення, градується в напрямку убавання ступеня категоричності.

Відповідно до результатів аналізу експериментального матеріалу, категоричний наказ, як найбільш типовий вид спонукання директивної групи, який зазвичай супроводжують суб'єктивно-модальні значення переконаності, твердості, непохитності, характеризується високим тональним рівнем завершення під час оформлення термінальної частини низхідним тоном, високою швидкістю реалізації фрази і гучністю виголошення, наказ передається низьким низхідним тоном.

\Break! \Separate!

Галь\муй!

Під час проголошення розпорядження та доручення тональний діапазон директивної репліки в цілому дещо розширюється під час одночасного підвищення її регістра, що призводить до збільшення ступеня невимушеності, зниження ступеня категоричності спонукання. Прискорення темпу мовлення і зменшення гучності виголошення також свідчать про зниження ступеня категоричності реалізованої директивної репліки. Директивні репліки в мовленні українською мовою характеризуються більш високим початком порівняно з англійською та звуженим інтервалом завершення.

You must not be shot or arrested as you drive across the proud state of Ala\bama.

Обери одну з \трьох.

У спонукальних репліках рекомендаційної групи тип термінального тону не може служити надійним критерієм під час визначення комунікативної спрямованості фрази. Напрямок руху основного тону в усьому діапазоні рекомендаційних значень від настанови до побажання визначається їх суб'єктивно-модальною орієнтацією: низхідний тон співвідноситься з авторитетним, вагомою порадою, висхідний - із сумнівом в адекватності висловлюваної рекомендації, легковажним побажанням тощо.

Треба вимкнути \світло!

Be /careful!

Ненав'язлива, не забарвлена відтінками особистої зацікавленості порада, що розглядається як семантичний центр рекомендаційної групи, відрізняється середнім тональним діапазоном фрази, середньою крутизною завершення під час застосування низхідного тону в термінальній частині фрази, середньою гучністю і темпом виголошення.

Та не змінюй ти нічого.

You could get more paint on it if you use the brush.

Основним просодичним диференціатором їх суб'єктивно-модальної спрямованості спонукань рекомендаційної групи є особливості мелодійного оформлення шкали. Повчання в основному передається рівною шкалою, порада та рекомендація – низхідним типом шкали; побажання передається ковзною шкалою, яка демонструє доброзичливе ставлення та надає фразі жвавого значення.

Інформативні також діапазон і регістр мелодики. Значення настанови характеризується звуженням тонального діапазону і середнім регістром реалізації фрази, у той час як під час продукування протилежного члена ряду – побажання, задіяно верхній регістр і розширено тональний діапазон. Темп мовлення в разі передачі значення побажання прискорений у зіставленні з настановою. Із боку специфічних мовленнєвих рис українські рекомендаційні репліки характеризуються вживанням більш вузького типу низхідного тону в ядерному складі, що починається на більш низькому і закінчується на більш високому рівні, а також більш вузьким тональним діапазоном реалізації фрази в зіставленні з англійською.

Про суб'єктивно-модальні значення спонукальних реплік, що входять до апелятивної групи (невпевненості, боязкості, збентеження, вагання), найбільш інформативно сигналізує характер тонального оформлення їх інтонаційно-семантичного центру: прохання, як правило, передається високим висхідним тоном, причому ввічливе прохання характеризується найбільшою частотністю вживання компонентів апелятивної групи; її релевантними інтонаційними ознаками є середній тональний рівень і

широкий тональний діапазон фрази, мала крутість завершення під час оформлення термінальної частини фрази висхідним тоном, низька гучність і уповільнена швидкість продукування мовленнєвого відрізка.

Could you slow /down a little, please, driver?

Ви не могли б /істи за кермо?

Високий підйом надає проханню відтінок наполегливості з елементами пожвавлення, зацікавленості, знімаючи при цьому різкість, категоричність.

Could you /do that, Richard?

Зро/би це для мене, будь ласка.

Умовляння (упрошування) виражається низхідно-висхідним типом термінального тону, який звучить проникливо, щиро.

Please, don't \say /that.

Ну, пока\жи ме/ні його.

Благання – низьким висхідним тоном, що відрізняє фрази, які характеризуються меншою вольовою насиченістю.

Please, don't make any /changes.

О, тільки не по /цій дорозі.

Зона умовляння, благання на відміну від прохання характеризується розширенням тонального діапазону фрази в цілому за рахунок зміщення вгору верхньої межі основного тону, а також підвищенням регістра реалізації мовленнєвого відрізка. Прискорення темпу продукування мовлення і зниження її енергетичних характеристик також свідчить про зменшення ступеня наполегливості реплік апелятивної групи, наближення їх до зони благання. Поряд із рисами типологічної подібності зіставлявані мови з даного аспекту характеризуються і низкою відмінностей. Особливістю апелятивності українських фраз на відміну від англійських є використання висхідної шкали і дещо вужчого тонального діапазону в цілому.

Цікаво зауважити, що в спонуканні тональний акцент нерідко переноситься на початок слова. Оскільки для спонукань характерна

підвищена гучність, то динамічна вершина також переноситься на початковий склад, незалежно від того наголошений він чи ненаголошений.

\ *Come on!*

\ *Їдьмо швидше!*

Незавершеність і модальність. Ще одним фактором, здатним, як і модальність, трансформувати просодичну структуру тем і рем компонента висловлювання, є незавершеність.

У багатьох випадках висхідним тоном оформляються компоненти оповідного дискурсу, пов'язані з фазами описуваних подій.

You're /better and /funnier and much /better looking with a \smaller tongue.

Машина фантастична: /реве, /іде, ну просто \стогне.

Крім позначення фаз дискурсу як таких, незавершеність може бути також пов'язана з когнітивним процесом модальності.

Сумнів, вагання, розгубленість, пригадування, нерозуміння ситуації.

He said, apparently he was going "I'm...I'm...I'm an actor! I'm an actor!"

Мабуть... але я не впевнений...

Фокалізація і модальність. Контраст і модальність. Перейдемо тепер до аналізу випадків епістемічного контрасту. Тут має місце заміна хибної презумпції про можливі заповнення певної семантичної позиції на істинну. Приклади:

*There is a **cow on the roof of your Camaro.(1)*

*Ну, логічно, де може бути розташована кнопка заднього ходу? Ну, звичайно, ось вона - **зліва.(2)*

*Only **you can do it.(3)*

*Це саме **його привезли з Німеччини.(4)*

Ці приклади демонструють два типи пресупозитивних змін:

1. розширення множини можливих заповнювачів семантичної позиції: так у прикладі (1) до речей, які можуть опинитися на даху автомобіля, включається корова, а приклад (2) включає до варіантів розміщення заднього ходу в автомобілі кнопку, що знаходиться ліворуч від керма;

2. звуження (зазвичай до одного елемента) множини можливих заповнювачів; так приклад (3) залишає лише одну людину із потенційних виконавців якоїсь справи, а (4) заперечує можливість припущення, що з Німеччини привезли якийсь інший автомобіль, а не саме цей.

Зауважимо попутно наявність чисто риторичної емфазі як засобу підкреслення значущості повідомлення (функція мобілізації уваги). Вона реалізується підвищеною гучністю і повнотою вимови (знак + +):

Be ⁺⁺careful, it's very heavy.

⁺⁺*Пам'ятай, воно не призначено для їзди по бездоріжжю.*

Інакше йде справа в разі епістемічного протиріччя – коли мовець скоріше вказує на хибність прийнятої презумпції про зв'язки подій або фактів, наприклад:

Deep hell James, it's enormous. That hasn't even got its nose cone on yet (Φ).

Він проїхав на ньому триста кілометрів. І без жодного заїзду на заправку (Φ).

До цього типу прилягає широкий клас випадків використання фальцету і вібрації для вказівки дефекту в інтелектуальній діяльності партнера. Це може бути логічна помилка, перегляд, протиріччя у твердженнях тощо:

Look at it like this (B), it makes a lot more sense (Φ).

Не тільки Ауді пройшла цей тест (B), але і Пежо теж (Φ).

Звідси один крок до використання фальцету в чисто риторичних цілях – як засобу полеміки, засобу заперечити партнеру зі спілкування. При цьому атаки може зазнати як те, що ним сказано, так і його можлива незгода або нерозуміння:

The top speed is incredible (Φ). But...

Мабуть це гарна думка (Φ). Але...

Зазначимо лише, що не всяке заперечення має просодичну огласовку, типову для суперечності, наприклад:

I don't think so.

Це неможливо.

Очевидно, обов'язковою умовою є намір полемічно вказати на помилку в розумовій діяльності партнера, а не просто констатувати неузгодженість інтерпретацій ситуації.

Емфаза і модальність. Переходячи до розгляду механізму взаємодії функції акцентного виділення з модальною функцією, слід зазначити, що досить часто акцентне виділення забезпечує тільки встановлення логічних зв'язків між словами, і модальна маркованість цих відносин мінімальна або повністю відсутня:

A couple of years a/go he bought TV\R.

Він від/крився сімнадцятого жовтня дві тисячі сьомого \року.

За таких умов інтонація не виконує модальної функції і функція логічного наголосу реалізується просодією автономно.

Якщо ж виділений елемент синтагми має модальну семантику або несе модальну конотацію поряд із вираженням інтелектуально-логічних значень, то ці дві функції інтонації проявляються спільно. Причому найчастіше для актуалізації фразового наголосу не використовуються спеціальні маркери, а застосовуються ті ж інтонаційні маркери, що і для передачі модального відношення. Слід лише зауважити, що, як правило, тут використовуються не просто просодичні диферентори тих чи інших модальних відносин, а маркери підсилювачів цих значень. Таким шляхом можуть бути передані значення суб'єктивної модальності практично всіх типів. Так, у прикладах

Місяць че\кав. \Місяць чекав.

I haven't \seen him for ages! I haven't seen him for \ages!,

перенесення фразового наголосу на слова «місяць» і «ages» у других реченнях надає повідомленням модальний відтінок підкреслення тривалості протікання події. Таке домінування модальної функції найбільш характерне для взаємодії функцій емфатичного наголосу з функцією передачі власне оцінних і емоційно-оцінних значень. Найчастіше при цьому інтонація виконує ще й третю функцію, емоційну в широкому значенні цього поняття, відображаючи емоційний стан, настрій мовця.

Як крайній прояв ситуації спільної дії функцій, що розглядається, логічний аспект може бути повністю втрачений під час виділення рематичної частини, і самим змістом реми виступатиме те модальне значення, яке в ній передається, наприклад:

Яка машина!

What wonderful weather!

Це знаходить своє вираження в тому, що інтонаційні засоби, які використовуються для спільного виконання двох функцій, повністю збігаються з тими, які використовуються для ізольованого вираження емоційно-модального значення, яке входить до цього комплексу: тут беруть участь різні компоненти тембру, складні тони (висхідно-низхідні), зниження темпу (зростання тривалості наголошеного голосного) та ін.

Перша з розглянутих тут ситуацій (автономний прояв функцій) відповідає випадку логічного наголосу, а друга і третя (комплексний прояв) - випадку емпатичного наголосу.

3.2.5. Схожість та відмінності просодичної структури тема-рематичного членування висловлювань в українській та англійській мовах

Аналіз українського та англійського матеріалу доводить, що зіставлювані мови виявляють суттєву подібність під час інтонаційного формування тема-рематичної структури висловлювання. Незважаючи на те, що в рамках однієї просодичної моделі в різних мовах можлива реалізація різних семантико-рольових структур, міжмовна невідповідність просодичних моделей актуального членування виявлена лише в 9% випадків від усієї сукупності проаналізованого мовного матеріалу. Мовна специфіка просодичних моделей актуального членування в основному зумовлена впливом двох факторів: особливостями наголосу в англійській мові, що широко використовує можливості вторинного словесного наголосу, і характерним для української мови вільним порядком слів у реченні, що

забезпечує можливість переміщення реми в початкову позицію у фразі, що робить її емпатично і стилістично маркованою.

Якщо акцентоносієм є слово з двома наголошеними складами, то кожен із компонентів складного тону (висхідно-низхідного або низхідно-висхідного) в англійській мові локалізується на окремому наголошеному голосному:

It is in\compre/hensible!

В українській мові вільний порядок дозволяє виносити слово (слова), яке передає головну думку, в ініціальну позицію, забезпечуючи його особливе емпатичне виділення, підкреслення спеціальними просодичними засобами:

\Крутиться колесо.

Пов'язане з характерним для української мови вільним порядком слів у реченні набагато більш частотне вживання інвертованих синтаксичних структур призводить до того, що тут спостерігається однозначно більш широке ніж в англійській мові використання трансформованості (порівняно з прототиповою моделлю) просодичних структур актуального членування:

Підій\май одну сторону!

Специфічною рисою просодії англійської мови є переважне використання для маркування тематичного компонента реплік складного низхідно-висхідного тону з підйомом на післянаголошених складах, якщо вони є (замість характерного для української мови простого висхідного).

В українській мові такий акцент відрізняється особливою семантикою, яка пов'язана із зіставленням, протиставленням об'єктів чи думок або вибором елемента з множини, тобто в українській мові такий акцент позначає, що об'єкт або ситуація розглядаються на тлі інших об'єктів або ситуацій. Крім того, він уживається для маркування мовних дій апеляції до слухача, спонукання до дії, заклик до уваги, запевнення, обґрунтування, вітання, прощання, заперечення або, навпаки, рішучого приєднання до точки зору співрозмовника. В англійській мові у низхідно-висхідного акценту такої семантики немає, і він застосовується навіть для позначення простої теми,

причому в англійській мові висхідна частина акценту вчиняється із суттєво більшим перепадом частот, ніж в українській:

Ди\вись!

\Finally, it was \time to cut our cars in half.

Слід зазначити, що сьогодні цілком виразно відчувається поступове поширення серед українських дикторів і коментаторів під впливом англійських засобів масової комунікації тенденції до заміни звичного висхідного тону на стилістично маркований низхідно-висхідний тон:

Треба за три \хвилини знайти три машини.

Ще однією відмінною особливістю англійської просодії є використання відсутнього в українській мові складного висхідно-низхідно-висхідного тону. Його функція – оформлення діалогічних реплік як мовленнєвих дій апеляції до слухача, що надає реченням ілокутивної сили спонукання до дії, заклику до уваги, запевнення, обґрунтування, вітання, прощання, заперечення або, навпаки, рішучого приєднання до точки зору співрозмовника. В українській мові аналогічну функцію виконує низхідно-висхідний акцент.

I /want to \see /it!

Чекаю ро\з'яс/нень!

У результаті проведеного аналізу визначено ступінь універсальності й специфічності кожного з виявлених чинників, що зумовлюють варіативність просодичних характеристик тема-рематичної структури висловлювання для кожної із зіставляваних мов.

3.3. Комбінаційний принцип формування просодичної структури актуального членування висловлювання

Аналіз характеру ускладнення просодичної структури актуального членування під час одночасного впливу декількох факторів дозволив установити, що в українській та англійській мовах у ремі може

реалізовуватися одна з двох стратегій просодичного маркування комплексу значень: синтетична або аналітична.

Синтетична стратегія – використання одного загального акцентоносія для просодичного маркування рематичного компонента і комунікативного, фазового, фокалізаційного та (або) модального ідентифікаторів мовленнєвого відрізка. Аналітична стратегія – використання в рематичному компоненті двох акцентоносіїв: одного – для маркування реми, другого – для просодичної кваліфікації незавершеності, контрастивності та інших факторів. Отже, комбінаторний підхід дозволяє отримати більш експліцитний рівневий опис просодії.

Коли відсутня відмінність між тональними маркерами указаних значень, реалізується синтетична стратегія. Синтетична стратегія рематичного компонента і незавершеного тексту трапляється в обох досліджених нами мовах. Це найменш семантично маркована стратегія незавершеності, не накладається ніяких обмежень на логічний зв'язок між подіями в сюжеті: вони можуть бути як паралельними, так і послідовними. Відмінності за мовами зводяться в даному випадку до того, який з висхідних акцентів служить немаркованим показником даного типу незавершеності. Так в українській мові це висхідний тон з підйомом на наголошеному складі і падінням на післянаголошених, якщо вони є. А для англійської мови більш характерний підйом на післянаголошеному, якому передуює падіння на наголошеному складі акцентоносія.

Слід зауважити, що в українській та англійській мовах синтетична акцентуація може бути зумовлена композицією не двох, а трьох і більше значень, наприклад, реми, незавершеності і контрасту, причому контраст збільшує ступінь аналітизму під час відображення текстової незавершеності.

Можна було уникнути нульової видимості, \сівши вище на си/діння...

The first job was to \rip up the old /surface...

Коли є відмінність між тональними маркерами значень, реалізується аналітична стратегія:

Він тут пів кубометра \газу зіб/рав...

При цій стратегії на акцентоносії реми, який обирається відповідно до загальних принципів вибору акцентоносія, фіксується падіння тону. На присудку фіксується підйом тону, а сам присудок просувається на останнє місце в реченні. Падіння тону на акцентоносії реми розташовується в лінійному ланцюжку речення раніше акцентоносія незавершеності. Під час такої стратегії кожна з викладених мовцем подій мислиться як окрема, і згадка про неї просуває розповідь вперед. Стратегія, під час якої у реми і незавершеності окремі акцентоносії, характерна для українського розмовного мовлення. Вона рідко трапляється в урочистому стилі. Для англійської мови стратегія з автономними акцентоносіями для реми і незавершеності не характерна. Однак під час ускладнення тексту контрастом здатність до аналітизму в мовленні підвищується і акцентоносією контрастної реми, на відміну від простої реми, знаходить здатність комбінуватися з окремим акцентоносієм незавершеності.

He was the i\deal man to /try...

Коли є відмінність між тональними маркерами декількох значень, що одночасно актуалізуються в рематичному компоненті, залежно від лексико-граматичної структури висловлювання можливе застосування обох зазначених стратегій.

Розглянемо, наприклад, застосовувану в українській мові стратегію для вираження в рематичній частині речення контрасту / емпізи в композиції зі значенням дискурсивної незавершеності. Контраст у цьому випадку виражається інтенсивним низхідним тоном на акцентоносії, який розташовується на першому місці в ланцюжку акцентоносіїв. Відповідно до аналітичної стратегії акцентоносією дискурсивної незавершеності обирається за принципами вибору акцентоносія реми у відповідному реченні без контрасту і розташовується на другому місці в ланцюжку акцентоносіїв, тобто тяжіє до кінця речення. Відповідно до синтетичної стратегії для

просодичного маркування рематичного компонента передбачено використання одного спільного акцентоносія із фазовою характеристикою:

Людя\м проби\вали ба/гажники...

Особлива ситуація виникає, коли аналітична стратегія просодичного маркування не може бути реалізована для позначення композиції різних значень через «брак» акцентоносіїв, тобто в умовах, коли в рематичній частині речення є єдиний претендент на роль акцентоносія обох значень. У таких випадках для оголошення реми використовується складний (наприклад низхідно-висхідний) тон, кожен із компонентів якого автономно виконує функцію акцентної актуалізації значень, що передаються.

Розна\дається він...

Отже, можна констатувати, що напрямок тонального акценту реми має цілком визначену семантичну мотивацію. Що стосується тематичного компонента висловлювання, то в ньому така мотивація може бути відсутньою. Стандартний принцип, якому підпорядковуються акценти тематичних груп, полягає в тому, що кінцевому низхідному передують висхідний, а висхідному – низхідний. Така адаптація тематичного акценту щодо рематичного дозволяє уникнути зайвого переходу з одного тонального рівня на інший: під час низхідного тону реми необхідний (високий, середній або низький) частотний рівень природним чином досягається в результаті підйому його в темі і навпаки:

Ти маєш наб/рати півтора літри бен\зину.

I still pre/fer the Fe\rrari.

Висновки до розділу 3

Як показали результати експериментального дослідження не існує універсальних просодичних корелятивів, що забезпечують однозначне протиставлення тематичного і рематичного компонентів висловлювання: безлічі варіантів комунікативної організації мовленнєвого акту для

актуалізації однієї і тієї ж інформації можуть відповідати різні засоби формування інтонаційної структури. Тому лінгвістична інтерпретація отриманих результатів експериментального дослідження просодичних характеристик тема-рематичної структури висловлювання проводилася в три етапи: 1) аналіз умов, за яких реалізується прототипова модель формування просодичної структури тема-рематичного членування речення, 2) аналіз впливу кожного з факторів, що призводять до трансформації просодичної структури і 3) оцінка характеру ускладнення просодичної структури актуального членування висловлювання під час одночасного впливу декількох факторів.

В переважній більшості розповідних висловлювань у тексті інформативного характеру, позбавленому емоційних забарвлень, що зберігають природну, типову тема-рематичну будову, здатних передати «перебіг думки» від старого (відомого) до нового (невідомого), тема оформлюється висхідним тоном, а рема низхідним. Така фонетична структура може вважатися прототиповою моделлю актуального членування, яка сприймається як еталон просодичної тема-рематичної взаємодії.

Можна стверджувати, що для прототипової просодичної моделі єдиною релевантною характеристикою, що диференціює тему і рему, є напрям руху головного тону на їх ядерних складах. При цьому прототиповим засобом маркування теми може вважатися акцент, під час якого на наголошеному складі спостерігається під'йом (в англійській мові використовується також низхідно-висхідний тон), а на післянаголошених (якщо вони є) – падіння; інтонаційним показником реми служить слабконизхідний низький тон.

Як особливий випадок просодичного оформлення тематичного компонента комунікативної структури висловлювання можна назвати атонічну тему, що передає відому і мало важливу інформацію. У плані вираження така тема вимовляється рівним тоном, у прискореному темпі і не виділяється паузами. При цьому тема розташовується не на початку висловлювання, а в післянаголошеній атонічній комунікативній ніші,

займаючи позицію в середині або в кінці речення після акцентованого рематичного компоненту.

У синтаксично складних ремах, які не приводяться до єдиної синтаксичної складової, виділяються дві і більше синтаксичні складові, кожна з яких акцентується. Такий стан виникає в різних ситуаціях: при наявності в ремі однорідних актантів, у разі диз'юнкції рематичних актантів, коли предикат реми є багатомісним, якщо одна частина реми відокремлена від іншої тематичним компонентом висловлювання.

У висловлюваннях ненаративного типу (різноманітних типах запитань, спонукань, повідомлень), а також при наявності у складі архісеми оповідної фрази таких компонентів, як модальна оцінка інформації мовцем, логічне або емфатичне виділення елемента висловлювання (його фокалізація), фазова незавершеність тощо відбувається трансформація прототипової інтонаційної моделі, яка виражається у зміні тональних характеристик, а також інших просодичними ознак, таких, як інтенсивність, тембральне забарвлення, темп і паузація. При цьому трансформація відбувається за рахунок лише тих інтонаційних характеристик, які зумовлені вищеназваними компонентами змісту, які реалізуються на рематичній складовій.

У не розповідних текстах, особливо у діалогічному мовленні, просодичне оформлення фрази і, зокрема, її тематичного і рематичного компонентів зумовлені, насамперед, комунікативною спрямованістю висловлювання (різноманітні типи питань, спонукань). Серед питальних фраз висхідним тоном рематичного компонента маркуються лише загальне питання, повтор - питання і уточнююче питання, яке «цитуює» опущений елемент попереднього запиту.

Імовірність використання висхідного тону при огласовці рематичного компонента спонукання тим вище, чим нижче статус респондента щодо реципієнта. Передусім це відноситься до спонукальних реплік апеляційної групи. Рема у спонуканнях рекомендаційної групи (пропозиції та поради) маркується висхідним тоном у тому разі, якщо той, хто дає пораду не

впевнений в успішності реалізації своєї рекомендації. Побаження маркуються як висхідним, так і низхідним тоном залежно від модально-емоційного ставлення мовця до висловлюваного.

Серед причин, що обумовлюють трансформацію прототипової тональної моделі просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання на протилежну важливу роль відіграє фактор підтримки зв'язності тексту. Базові тональні рухи (висхідний і низхідний), які маркують фазову структуру зв'язного тексту, як правило інтерпретуються наступним чином: висхідний тон показує незавершеність висловлювання, а низхідний тон вказує на його завершеність. Незавершеність характеризується як «очікування продовження» і її можна вважати «архисемою» висхідного тону: у питанні це очікування відповіді, в розповідному висловлюванні – це очікування продовження думки мовця, у проханнях висловлює очікування реакції слухача. Грунтуючись на тих відносинах, які існують між темою і ремою, тематичний компонент висловлювання містить в собі очікування інформації, яку несе рема, тобто також має вигляд незавершеності, яка маркується висхідним тоном на акцентоносії теми.

Ще одним розповсюдженим фактором трансформації прототипової просодичної моделі є фокусування уваги слухача на важливих аспектах повідомлення, передача змістових зв'язків між окремими аспектами повідомлення. Фокалізація пов'язана з двома сферами прояву даної функції: за її рахунок реалізується логічний (контрастне зіставлення слів), або емоційний наголос.

Просодична структура тематичного і рематичного складових висловлювання під час наявності в ньому емоції або контрасту із позиції устрою плану змісту дискурсу здійснюється не автономно, а з урахуванням комунікативних значень, що утворюють мовленнєві акти повідомлення, спонукання, запитання тощо, модальної спрямованості та фактора фазової незавершеності. З точки зору плану вираження, під час фокалізації відбуваються специфічні ускладнення просодичної структури:

- модифікація тонального руху, яка полягає в появі додаткового елемента, що передує базовому. Цей елемент може приєднуватися як до висхідного тону (у простій темі, фазовій незавершеності або загальному запитанні), так і до низхідного (у простій ремі) і створює попереднє відхилення напрямку руху тону в зворотний (від базового напрямку) бік;

- значне подовження голосного та ініціальних приголосних наголошеного складу, за рахунок чого тривалість вимови емпатичного наголошеного складу перевищує тривалість неемпатичного в середньому в півтора рази;

- збільшення інтенсивності наголошеного складу під час попереднього затримання початку наростання інтенсивності до половини голосного наголошеного складу акцентносія емфазі.

Аналіз механізмів впливу засобів актуалізації модальних значень та ступеня інтенсивності їхньої реалізації на трансформацію просодичної моделі тема-рематичної структури мовлення показав, що характерним для всіх складових полів досліджуваних у роботі модальних значень є широке використання різноманітних компонентів мелодійного, силового і темпорального рівнів. Особливо значна серед релевантних характеристик питома вага тембрального компонента інтонації. Одночасно для диференціації компонентів полів суб'єктивної модальності відносно рідко використовується основна характеристика тонального контуру (напрямок зміни основного тону) – просодичний параметр, який відіграє провідну роль в оформленні тема-рематичної структури висловлювання.

До суб'єктивно модальних значень, в просодичному оформленні яких бере участь напрям зміни тону, належать здивування, вагання, невпевненість і т. ін.. У певному сенсі всі ці модальні значення семантично можуть бути співвіднесені зі значеннями незавершеності, питальності, поява яких у смисловій структурі рематичного компонента висловлювання призводить до заміни низхідного акценту на висхідний.

Аналіз характеру ускладнення просодичної структури актуального членування під час одночасного впливу декількох факторів дозволив встановити, що в українській та англійській мовах у ремі може реалізовуватися одна з двох стратегій просодичного маркування комплексу значень: синтетична – використання одного загального акцентоносія для просодичного маркування рематичного компонента і комунікативного, фазового, фокалізаційного і (або) модального ідентифікаторів мовного відрізка; аналітична – використання в рематичному компоненті двох акцентоносіїв: одного – для маркування реми, другого – для просодичної кваліфікації незавершеності, контрастивності та ін. факторів. Коли відсутня відмінність між тональними маркерами зазначених значень, реалізується синтетична стратегія. При цьому в українській та англійській мовах така акцентуація може бути обумовлена композицією не двох, а трьох і більше значень, наприклад, реми, незавершеності і контрасту, причому контраст збільшує ступінь аналітизму під час відображення текстової незавершеності.

Коли є відмінність між тональними маркерами зазначених значень, залежно від лексико-граматичної структури висловлювання можливе застосування однієї з двох зазначених стратегій.

Особлива ситуація виникає, коли аналітична стратегія просодичного маркування не може бути реалізована для позначення композиції різних значень через «брак» акцентоносіїв, тобто в умовах, коли в рематичній частині речення є єдиний претендент на роль акцентоносія обох значень. У таких випадках для оголосу реми використовується складний (наприклад, низхідно-висхідний) тон, кожен із компонентів якого автономно виконує функцію акцентної актуалізації значень, що передаються.

Особливої уваги потребує питання про взаємозалежність тональних контурів тематичного та рематичного компонентів висловлювання. Аналіз результатів дослідження дає змогу констатувати, що напрямок тонального акценту реми має цілком визначену семантичну мотивацію. Що стосується тематичного компоненту, то в ньому така мотивація може бути відсутньою.

Стандартний принцип, якому підпорядковуються акценти тематичних груп, полягає в тому, що кінцевому низхідному тону передує висхідний, а висхідному – низхідний. Така адаптація тематичного акценту щодо рематичного дозволяє уникнути під час фонації зайвого переходу з одного тонального рівня на інший: під час низхідного тону реми необхідний (високий, середній або низький) частотний рівень природним чином досягається в результаті підйому його в темі і навпаки.

У результаті проведеного аналізу визначено ступінь універсальності й специфічності кожного з виявлених чинників, що зумовлюють інваріантність/варіативність просодичних характеристик тема-рематичної структури висловлювання для кожної із зіставляваних мов. Незважаючи на те, що в рамках однієї просодичної моделі в різних мовах можлива реалізація різних семантико-рольових структур, виявляється їх суттєва подібність під час інтонаційного формування тема-рематичної структури висловлювання; міжмовна невідповідність просодичних моделей актуального членування виявлена лише в 9% випадків від усієї сукупності проаналізованого мовного матеріалу.

Стосовно конкретно-мовленнєвих особливостей слід зазначити таке.

Мовна специфіка просодичних моделей актуального членування в основному зумовлена впливом двох факторів: особливостями наголосу в англійській мові, що широко використовує можливості вторинного словесного наголосу, і характерним для української мови вільним порядком слів у реченні, що забезпечує можливість переміщення реми в ініціальну позицію у фразі, що робить її особливо емоційно виділеною, підкресленою спеціальними просодичними засобами. Це призводить до того, що в українській мові спостерігається більш широке ніж в англійській мові використання трансформованих (порівняно з прототиповою моделлю) просодичних структур актуального членування.

Специфічною рисою просодії англійської мови є переважне використання для маркування тематичного компонента реплік складного

низхідно-висхідного тону з підйомом на післянаголошених складах, якщо вони є (замість характерного для української мови простого висхідного).

В українській мові такий акцент відрізняється особливою семантикою, яка пов'язана із зіставленням, протиставленням об'єктів чи думок або вибором елементу з множини. Крім того, він уживається для маркування мовних дій апеляції до слухача, спонукання до дії, заклик до уваги, запевнення, обґрунтування, вітання, прощання, заперечення або, навпаки, рішучого приєднання до точки зору співрозмовника. В англійській мові у низхідно-висхідного акценту такої семантики немає, і він застосовується навіть для позначення простої теми. Але слід зазначити, що сьогодні цілком виразно відчувається поступове поширення серед українських дикторів і коментаторів під впливом англомовних засобів масової комунікації тенденції до заміни звичного висхідного тону на стилістично маркований низхідно-висхідний тон:

Ще однією відмінною особливістю англійської просодії є використання відсутнього в українській мові складного висхідно-низхідно-висхідного тону. Його функція – оформлення діалогічних реплік як мовленнєвих дій апеляції до слухача, що надає реченням ілокутивної сили спонукання до дії, заклику до уваги, запевнення, обґрунтування, вітання, прощання, заперечення або, навпаки, рішучого приєднання до точки зору співрозмовника. В українській мові аналогічну функцію виконує низхідно-висхідний акцент.

ВИСНОВКИ

Актуальне членування речення є засобом його включення до предметного контексту, на базі якого воно виникає. Залежно від екстралінгвальних умов комунікації, переслідуваної респондентом мети актуалізації мовленнєвого відрізка, за рахунок перебудови тема-рематичної структури одне і те ж речення може набувати різний зміст. Тема-рематичне членування висловлювання виконує комунікативну функцію – основну функцію мови; у рамках теорії актуального членування поєднуються різні підходи до різноманітних мовних явищ, межі і зміст яких визначаються різними мовознавцями по-різному, відображаючи, таким чином, їх переконання і погляди на дану проблему. Ці відмінності виявляються не тільки в термінах, які вживаються для позначення кожного з двох складників актуального членування висловлювання - теми і реми, - але й у змісті, який вкладають у поняття «тема і рема» різні дослідники. Це, передусім, пов'язано з тим, що під час опису комунікативної організації речення важливу роль у плані протиставлення теми і реми відіграє їх співвідношення із суміжними поняттями «дане» і «нове». Через відсутність чітких визначень теми, реми, даного, нового мовознавці не однозначні в питанні про те, чи описують ці поняття різні комунікативні осі речення чи це різні назви єдиної осі. У рамках теорії актуального членування поєднуються різні підходи до різноманітних мовних явищ, межі і зміст яких визначаються різними мовознавцями по-різному, відображаючи, таким чином, їх переконання і погляди на дану проблему.

Зіставлення показників реми і теми показує, що ті самі мовні засоби часто в аналогічних ситуаціях можуть указувати як на рему, так і на тему. Багато речень суцільного тексту неможливо однозначно розділити на тему і рему, існують навіть такі висловлювання, які взагалі не підлягають актуальному членуванню. Серйозною вадою теорії актуального членування речення вважається те, що в ній усі методи аналізу спираються в основному

на інтуїцію, тобто на інтуїтивно визначувані поняття компонентів структури.

Однак, незважаючи на висновок про те, що актуальне членування речення позбавлене чітких критеріїв, які можна було б покласти в його основу, дана теорія залишається однією з провідних під час дослідження проблем лінійної організації висловлювання в різних мовах, просодики речення та його змісту, що свідчить про її значну пояснювальну силу.

У тема-рематичному структуруванні висловлювання тією чи іншою мірою беруть участь практично всі лінгвістичні засоби: лексичні, граматичні, просодія. Як показують результати аналізу сучасної наукової літератури, граматичні, лексичні та фонетичні засоби маркування реми дозволяють комунікантам безпомилково визначати, яка саме інформація у висловлюванні є новою і, отже, особливо комунікативно важливою.

Найважливішим синтаксичним засобом актуального членування є порядок слів у реченні. Фактори, що зумовлюють вибір послідовності елементів у реченні, різноманітні; зокрема, використання інверсії в конкретних висловлюваннях зумовлюється бажанням мовця: 1) адекватно передати «перебіг думки» від старого до нового, або 2) відразу ж висловити основну, головну думку і лише потім співвіднести її з раніше відомою інформацією.

Проведений огляд літератури з інверсії переконливо свідчить про існуючі в лінгвістиці протиріччя у вирішенні більшості питань про порядок слів у реченні.

Роль інтонації в оформленні тема-рематичної структури висловлювання є однією з найменш вивчених проблем у сучасному мовознавстві. Лінгвісти вважають, що смислорозрізнявальні властивості інтонації, зумовлені притаманною їй комунікативною функцією, дозволяють їй виступати в ролі одного з головних засобів передачі тема-рематичної структури висловлювання. Разом із тим не визначено в повному обсязі, за рахунок яких засобів інтонації досягається маркованість реми, що дозволяє реципієнту під час сприйняття повідомлення безпомилково ідентифікувати комунікативно

важливу інформацію.

Проте можна цілком виразно констатувати, що в стилістично нейтральних висловлюваннях, в яких актуальне членування речення збігається із синтаксичним, основну смислорозрізнявальну роль у плані актуального членування відіграє порядок слів. У стилістично нейтральних висловлюваннях, в яких актуальне членування речення суперечить його синтаксичній будові, смислорозрізнявальними засобами є однаково порядок слів та інтонація. А в експресивному і стилістично маркованому мовленні інтонація є семантично найбільш вагомою серед засобів диференціації тематичного та рематичного компонентів висловлювання.

Експериментально-фонетичне дослідження проводилося відповідно до розроблених у вітчизняній лінгвістиці методів і складалося з трьох етапів: відбір матеріалу методом суцільної вибірки з використанням розроблених у корпусній лінгвістиці принципів формування експериментального корпусу; проведення інвентарно-таксономічного аналізу експериментального матеріалу, який включає в себе використання методів суб'єктивної оцінки якісних характеристик актуалізації об'єкта дослідження (слуховий та аудиторський аналіз), та інструментального аналізу, який дозволяє визначити фізичні показники релевантних просодичних характеристик мовлення, що зумовило об'єктивність отриманих висновків.

Матеріал дослідження - фрагменти відеозаписів сучасних британських та українських популярних телешоу (загальний час звучання- 301 хвилин 6 секунд) - репрезентує автентичну монологічну та діалогічну форми мовлення ведучого та його співрозмовників в телешоу інформаційного жанру (головні прийоми - це монолог в кадрі та інтерв'ю). Експериментальний корпус матеріалу дослідження є гомогенним у двох мовах, що вивчаються..

Чітке та ретельне планування етапів проведення експериментального дослідження дозволило вже на стадії проведення слухового та аудиторського аналізу отримати надійні висновки щодо участі різнопланових лінгвістичних параметрів в актуалізації тема-рематичної структури в англійському та

українському мовленні. Інструментальна обробка експериментального матеріалу надала можливість встановити об'єктивну картину, яка характеризує роль таких основних компонентів інтонації, як ЧОТ, тривалість та інтенсивність у просодичному оформленні тема-рематичної структури висловлювань в англійському та українському мовленні. Слід зазначити, що данні аудиторського аналізу були повністю підтверджені результатами фізичних вимірів.

Аналіз результатів дослідження засобів формування тема-рематичної структури висловлювання переконливо показав, що:

1) в актуальному структуруванні висловлювання так чи інакше беруть участь практично усі лінгвістичні засоби: лексичні, граматичні, просодичні.

а) У стилістично нейтральних висловлюваннях, в яких актуальне членування речення співпадає з синтаксичним, основну смислорозрізнявальну роль в плані актуального членування грає порядок слів у реченні.

б) У стилістично нейтральних висловлюваннях, в яких актуальне членування пропозиції не збігається з синтаксичним, смислорозрізнявальними засобами є в рівній мірі порядок слів та інтонація.

в) А в експресивному і стилістично маркованому мовленні інтонація є семантично найбільш вагомою серед засобів диференціації тематичного та рематичного компонентів висловлювання.

2). стосовно дистинктивності акустичних характеристик актуалізації тема-рематичної структури висловлювань можна зробити такі висновки:

щодо мелодійного параметра просодії

а) напрямок руху основного тону, може слугувати ознакою диференціації теми і реми;

б) показники ЧОТ в темі значно нижче, ніж у ремі тільки тоді, коли тема локалізується в ініціальной частині речення. Ці показники теми в англійській мові перевищує значення мелодійного рівня теми українською мовою;

в) частотний діапазон не є дистинктивною рисою розрізнення теми та реми висловлювання;

г) локалізація частотного максимуму є дистинктивною ознакою, що відрізняє тему від реми в висловлюванні;

д) швидкість зміни ЧОТ в ядерній частині висловлювання має дистинктивну природу. При цьому крутизна ядерного тону в ремі в англійській мові в 3,6 рази, а в українській в 2,9 рази більші ніж у темі;

е) акцентна побудова фрази не є релевантною відносно диференціації частотних характеристик теми і реми

щодо динамічного параметра просодії

а). однією з важливих ознак, які диференціюють тему і рему є більш низький рівень інтенсивності в темі;

щодо темпорального параметра просодії

а) одною з суттєвих ознак, що диференціюють тему і рему являється прискорений темп в темі;

б) темпоральний компонент реалізує важливу синтаксичну функцію в інтонаційному оформленні мовлення, але при цьому він не виконує функції розрізнявальної ознаки теми і реми;

в) кількість і тривалість пауз є релевантною характеристикою під час диференціації теми і реми. У ремі кількість пауз та їх тривалість значно перевищують ці показники в темі.

Як показали результати експериментального дослідження не існує універсальних просодичних корелятивів, що забезпечують однозначне протиставлення тематичного і рематичного компонентів висловлювання: безлічі варіантів комунікативної організації мовленнєвого акту для актуалізації однієї і тієї ж інформації можуть відповідати різні засоби формування інтонаційної структури. Тому лінгвістична інтерпретація отриманих результатів експериментального дослідження просодичних характеристик тема-рематичної структури висловлювання проводилася в три етапи: 1) аналіз умов, за яких реалізується прототипова модель формування

просодичної структури тема-рематичного членування речення, 2) аналіз впливу кожного з факторів, що призводять до трансформації просодичної структури і 3) оцінка характеру ускладнення просодичної структури актуального членування висловлювання під час одночасного впливу декількох факторів.

В переважній більшості розповідних висловлювань у тексті інформативного характеру, позбавленому емоційних забарвлень, що зберігають природну, типову тема-рематичну будову, здатних передати «перебіг думки» від старого (відомого) до нового (невідомого), тема оформлюється висхідним тоном, а рема низхідним. Така фонетична структура може вважатися прототиповою моделлю актуального членування, яка сприймається як еталон просодичної тема-рематичної взаємодії.

Можна стверджувати, що для прототипової просодичної моделі єдиною релевантною характеристикою, що диференціює тему і рему, є напрям руху головного тону на їх ядерних складах. При цьому прототиповим засобом маркування теми може вважатися акцент, під час якого на наголошеному складі спостерігається під'йом (в англійській мові використовується також низхідно-висхідний тон), а на післянаголошених (якщо вони є) – падіння; інтонаційним показником реми служить слабконизхідний низький тон.

Як особливий випадок просодичного оформлення тематичного компонента комунікативної структури висловлювання можна назвати атонічну тему, що передає відому і мало важливу інформацію. У плані вираження така тема вимовляється рівним тоном, у прискореному темпі і не виділяється паузами. При цьому тема розташовується не на початку висловлювання, а в післянаголошеній атонічній комунікативній ніші, займаючи позицію в середині або в кінці речення після акцентованого рематичного компоненту.

У синтаксично складних ремах, які не приводяться до єдиної синтаксичної складової, виділяються дві і більше синтаксичні складові, кожна з яких акцентується. Такий стан виникає в різних ситуаціях: при

наявності в ремі однорідних актантів, у разі диз'юнкції рематичних актантів, коли предикат реми є багатомісним, якщо одна частина реми відокремлена від іншої тематичним компонентом висловлювання.

У висловлюваннях ненаративного типу (різноманітних типах запитань, спонукань, повідомлень), а також при наявності у складі архісеми оповідної фрази таких компонентів, як модальна оцінка інформації мовцем, логічне або емфатичне виділення елемента висловлювання (його фокалізація), фазова незавершеність тощо відбувається трансформація прототипової інтонаційної моделі, яка виражається у зміні тональних характеристик, а також інших просодичними ознак, таких, як інтенсивність, тембральне забарвлення, темп і паузація. При цьому трансформація відбувається за рахунок лише тих інтонаційних характеристик, які зумовлені вищеназваними компонентами змісту, які реалізуються на рематичній складовій.

У не розповідних текстах, особливо у діалогічному мовленні, просодичне оформлення фрази і, зокрема, її тематичного і рематичного компонентів зумовлені, насамперед, комунікативною спрямованістю висловлювання (різноманітні типи питань, спонукань). Серед питальних фраз висхідним тоном рематичного компонента маркуються лише загальне питання, повтор - питання і уточнююче питання, яке «цитуює» опущений елемент попереднього запиту.

Імовірність використання висхідного тону при огласовці рематичного компонента спонукання тим вище, чим нижче статус респондента щодо реципієнта. Передусім це відноситься до спонукальних реплік апеляційної групи. Рема у спонуканнях рекомендаційної групи (пропозиції та поради) маркується висхідним тоном у тому разі, якщо той, хто дає пораду не впевнений в успішності реалізації своєї рекомендації. Побажання маркуються як висхідним, так і низхідним тоном залежно від модально-емоційного ставлення мовця до висловлюваного.

Серед причин, що обумовлюють трансформацію прототипової тональної моделі просодичної структури тема-рематичного членування

висловлювання на протилежну важливу роль відіграє фактор підтримки зв'язності тексту. Базові тональні рухи (висхідний і низхідний), які маркують фазову структуру зв'язного тексту, як правило інтерпретуються наступним чином: висхідний тон показує незавершеність висловлювання, а низхідний тон вказує на його завершеність. Незавершеність характеризується як «очікування продовження» і її можна вважати «архисемою» висхідного тону: у питанні це очікування відповіді, в розповідному висловлюванні – це очікування продовження думки мовця, у проханнях висловлює очікування реакції слухача. Ґрунтуючись на тих відносинах, які існують між темою і ремою, тематичний компонент висловлювання містить в собі очікування інформації, яку несе рема, тобто також має вигляд незавершеності, яка маркується висхідним тоном на акцентоносії теми.

Ще одним розповсюдженим фактором трансформації прототипової просодичної моделі є фокусування уваги слухача на важливих аспектах повідомлення, передача змістових зв'язків між окремими аспектами повідомлення. Фокалізація пов'язана з двома сферами прояву даної функції: за її рахунок реалізується логічний (контрастне зіставлення слів), або емпатичний наголос.

Просодична структура тематичного і рематичного складових висловлювання при наявності в ньому емпізи або контрасту із позиції устрою плану змісту дискурсу здійснюється не автономно, а з урахуванням комунікативних значень, що утворюють мовленнєві акти повідомлення, спонукання, запитання тощо, модальної спрямованості та фактора фазової незавершеності. З точки зору плану вираження, під час фокалізації відбуваються специфічне ускладнення просодичної структури:

- модифікація тонального контуру, яка полягає в появі додаткового елемента, що передує базовому. Цей елемент може приєднуватися як до висхідного тону (у простій темі, фазовій незавершеності або загальному запитанні), так і до низхідного (у простій ремі) і створює попереднє відхилення напряму руху тону в зворотний (від базового напрямку) бік;

- значне подовження голосного та ініціальних приголосних наголошеного складу, за рахунок чого тривалість вимови емпатичного наголошеного складу перевищує тривалість неемпатичного в середньому в півтора рази;

- збільшення інтенсивності наголошеного складу під час попереднього затримання початку наростання інтенсивності до половини голосного наголошеного складу акцентоносія емфазі.

Аналіз механізмів впливу засобів актуалізації модальних значень та ступеня інтенсивності їхньої реалізації на трансформацію просодичної моделі тема-рематичної структури мовлення показав, що характерним для всіх складових полів досліджуваних у роботі модальних значень є широке використання різноманітних компонентів мелодійного, силового і темпорального рівнів. Особливо значна серед релевантних характеристик питома вага тембрального компонента інтонації. Одночасно для диференціації компонентів полів суб'єктивної модальності відносно рідко використовується основна характеристика тонального контуру (напряму зміни основного тону) – просодичний параметр, який відіграє провідну роль в оформленні тема-рематичної структури висловлювання.

До суб'єктивно модальних значень, в просодичному оформленні яких бере участь напряму зміни тону, належать здивування, вагання, невпевненість і т. ін.. У певному сенсі всі ці модальні значення семантично можуть бути співвіднесені зі значеннями незавершеності, питальності, поява яких у смисловій структурі рематичного компонента висловлювання призводить до заміни низхідного акценту на висхідний.

У результаті проведеного аналізу визначено ступінь універсальності й специфічності кожного з виявлених чинників, що зумовлюють інваріантність/варіативність просодичних характеристик тема-рематичної структури висловлювання для кожної із зіставляваних мов. Незважаючи на те, що в рамках однієї просодичної моделі в різних мовах можлива реалізація різних семантико-рольових структур, виявляється їх суттєва подібність під

час інтонаційного формування тема-рематичної структури висловлювання; міжмовна невідповідність просодичних моделей актуального членування виявлена лише в 9% випадків від усієї сукупності проаналізованого мовного матеріалу.

Стосовно конкретно-мовних особливостей слід зазначити таке.

Мовна специфіка просодичних моделей актуального членування в основному зумовлена впливом двох факторів: особливостями наголосу в англійській мові, що широко використовує можливості вторинного словесного наголосу, і характерним для української мови вільним порядком слів у реченні, що забезпечує можливість переміщення реми в ініціальну позицію у фразі, що робить її особливо емфатично виділеною, підкресленою спеціальними просодичними засобами. Це призводить до того, що в українській мові спостерігається більш широке ніж в англійській мові використання трансформованих (порівняно з прототиповою моделлю) просодичних структур актуального членування.

Специфічною рисою просодії англійської мови є переважне використання для маркування тематичного компонента реплік складного низхідно-висхідного тону з підйомом на післянаголошених складах, якщо вони є (замість характерного для української мови простого висхідного). В українській мові такий акцент відрізняється особливою семантикою, яка пов'язана із зіставленням, протиставленням об'єктів чи думок або вибором елемента з множини. Крім того, він уживається для маркування мовних дій апеляції до слухача, спонукання до дії, заклик до уваги, запевнення, обґрунтування, вітання, прощання, заперечення або, навпаки, рішучого приєднання до точки зору співрозмовника. В англійській мові у низхідно-висхідного акценту такої семантики немає, і він застосовується навіть для позначення простої теми. Але слід зазначити, що сьогодні цілком виразно відчувається поступове поширення серед українських дикторів і коментаторів під впливом англомовних засобів масової комунікації тенденції

до заміни звичного висхідного тону на стилістично маркований низхідно-висхідний тон.

Ще однією відмінною особливістю англійської просодії є використання відсутнього в українській мові складного висхідно-низхідно-висхідного тону. Його функція – оформлення діалогічних реплік як мовленнєвих дій апеляції до слухача, що надає реченням ілокутивної сили спонукання до дії, заклику до уваги, запевнення, обґрунтування, вітання, прощання, заперечення або, навпаки, рішучого приєднання до точки зору співрозмовника. В українській мові аналогічну функцію виконує низхідно-висхідний акцент

Аналіз характеру ускладнення просодичної структури актуального членування під час одночасного впливу декількох факторів дозволив встановити, що в українській та англійській мовах у ремі може реалізовуватися одна з двох стратегій просодичного маркування комплексу значень: синтетична – використання одного загального акцентоносія для просодичного маркування рематичного компонента і комунікативного, фазового, фокалізаційного і (або) модального ідентифікаторів мовного відрізка; аналітична – використання в рематичному компоненті двох акцентоносіїв: одного – для маркування реми, другого – для просодичної кваліфікації незавершеності, контрастивності та ін. факторів. Коли відсутня відмінність між тональними маркерами зазначених значень, реалізується синтетична стратегія. При цьому в українській та англійській мовах така акцентуація може бути обумовлена композицією не двох, а трьох і більше значень, наприклад, реми, незавершеності і контрасту, причому контраст збільшує ступінь аналітизму під час відображення текстової незавершеності.

Коли є відмінність між тональними маркерами зазначених значень, залежно від лексико-граматичної структури висловлювання можливе застосування однієї з двох зазначених стратегій.

Особлива ситуація виникає, коли аналітична стратегія просодичного маркування не може бути реалізована для позначення композиції різних значень через «брак» акцентоносіїв, тобто в умовах, коли в рематичній

частини речення є єдиний претендент на роль акцентносія обох значень. У таких випадках для оголосу реми використовується складний (наприклад, низхідно-висхідний) тон, кожен із компонентів якого автономно виконує функцію акцентної актуалізації значень, що передаються.

Певної уваги потребує питання про взаємозалежність тональних контурів тематичного та рематичного компонентів висловлювання. Аналіз результатів дослідження дає змогу констатувати, що напрямок тонального акценту реми має цілком визначену семантичну мотивацію. Що стосується тематичного компонента, то в ньому така мотивація може бути відсутньою. Стандартний принцип, якому підпорядковуються акценти тематичних груп, полягає в тому, що кінцевому низхідному тону передує висхідний, а висхідному – низхідний. Така адаптація тематичного акценту щодо рематичного дозволяє уникнути під час фонації зайвого переходу з одного тонального рівня на інший: під час низхідного тону реми необхідний (високий, середній або низький) частотний рівень природним чином досягається в результаті підйому його в темі і навпаки.

Перспектива подальших розвідок у цьому напрямі вбачається у зіставному вивченні співвідношення різнорівневих засобів формування тема-рематичної структури висловлювань в залежності від жанрової приналежності дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдалина Е. А. Интонационные средства выражения ремы в современном английском языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Абдалина Е. А.; МГПИИ им. М.Тореза – М., 1973. – 191 с.
2. Адамец П. Порядок слов в современном русском языке / Пржемысл Адамец. – Прага: Academia, 1966. - 101 с.
3. Андреева Г. М. Социальная психология / Галина Михайловна Андреева -М.: Аспект-Пресс, 1999. - 375 с.
4. Анисимова Л. В. Вводно-модальные слова в их отношении к структуре предложения: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Анисимова Л. В. – Воронеж, 1982. - 19 с.
5. Антипова А. М. Ритмическая система английской речи / Антонина Михайловна Антипова. М.: Высшая Школа, 1984. - 119 с.
6. Антипова А. М. Система английской речевой интонации / Антонина Михайловна Антипова. М.: Высшая Школа, 1979. - 131 с.
7. Апресян Ю. Д. Типы коммуникативной информации для толкового словаря / Ю. Д. Апресян // Язык: система и функционирование. - 1988. - С. 10-22.
8. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык: Учебник для вузов / Игорь Владимирович Арнольд – М.: Флинта, Наука, 2006. – 219 с.
9. Артёмов В. А. Психология обучения иностранным языкам / Владимир Алексеевич Артемов - М.: Просвещение, 1969. - 279 с.
10. Артёмов В. А. Психология речевой информации: (Интонация и просодия) Ч. 1 / Владимир Алексеевич Артемов – М.: МГПИИЯ. - 1976. - 76 с.
11. Артёмов В. А. Психология речевой информации: (Интонация и просодия) Ч. 2 / Владимир Алексеевич Артемов – М.: МГПИИЯ. - 1976. – 87 с.
12. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл / Нина Давидовна Арутюнова. - М.: Наука. - 1976. - 383 с.

13. Багмут А. Й. Акустическое выражение «блочного» характера спонтанной речи / А. Й. Багмут // Proc. XI-th ICPHS. – 1987. – Vol. 4. – P. 205-208.
14. Багмут А. Й. Інтонація спонтанного мовлення / Багмут А. Й., Борисюк І. В., Олійник Г. П. – К.: Наукова думка, 1985. – 216 с.
15. Багмут А. Й. Семантика і інтонація в українській мові / Алла Йосипівна Багмут. – К.: Наук. думка, 1991. - 168 с.
16. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли. - М.: Издательство иностранной литературы, 1955. – 416 с.
17. Бархатова М. О. Инверсия как средство убеждения в защитительных речах (на примере выступлений англоговорящих адвокатов) / М. О. Бархатова // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. - 2010. - №5(2). - С. 485-489.
18. Бархударов Л. С. Проблемы синтаксиса простого предложения современного английского языка: дисс. ... д-ра филол. Наук: 10.02.04 / Леонид Степанович Бархударов. - М., 1963. - 652 с.
19. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики / Флорій Сергійович Бацевич. – Львів: Львівський нац. ун-т ім. І.Франка, 2003. – 280 с.
20. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Флорій Сергійович Бацевич. – К.: Академія, 2009. – 374 с.
21. Берковець (Бондаренко) В. В. Акцентно-ритмічна будова українського слова у словнику й тексті: національно-мовна специфіка і стилістичний потенціал / В. В. Берковець (Бондаренко) // Мовні і концептуальні картини світу. – 2002. - №7. – С. 23-35.
22. Берковець (Бондаренко) В. В. Просодична диференціація функціонального стилю в українській мові: дис. ... канд. філол. наук 10.02.01 / Віра Володимирівна Берковець (Бондаренко); НАН України, КНУ імені Т. Шевченка – К., 2004. – 203 с.
23. Бондарко А. В. Фонетическое описание языка и фонологическое описание речи / Лия Васильевна Бондарко. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1981. – 200 с.

24. Бровченко Т. А. Метод статистического анализа в фонетических исследованиях / Бровченко Т. А., Варбанец П. Д., Таранец В. Г. - Одесса: ОГУ, 1976. - 100 с.

25. Бровченко Т. О. Методи експериментального вивчення просодичної структури тексту / Т. О. Бровченко // Наукові праці МДГУ ім. Петра Могили: Філологія. – 2006. – №55 (42). – С. 53-55.

26. Брызгунова Е. А. Ответы на анкету «Об основах теории интонации» / Е. А. Брызгунова // Проблемы фонетики. - 1993. - №1. – С. 61-66.

27. Брызгунова Е. А. Фонологический метод в интонации / Е. А. Брызгунова // Интонация. – 1978. – С. 18-33.

28. Брылева Н. П. Актуальное членение предложения и синтаксическая структура предложения в английском языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Брылева Наталья Петровна. – М., 1978. – 163 с.

29. Буніятова І. Р. Спільно-германська модель дієслова: реалізація граматичної категорії способу / І. Р. Буніятова // Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства. – 2008. – С. 72-80.

30. Бухарин В. И. Вводные слова в аспекте актуального членения / В. И. Бухарин // Вопросы языкознания. - 1984. - №1. - С. 101-105.

31. Валгина Н. С. Синтаксис современного русского языка: Учебник / Нина Сергеевна Валгина - М.: Агар, 2000. - 416 с

32. Валгина Н. С. Современный русский язык: Учебник / Валгина Н. С., Розенталь Д. Э., Фомина М. И. – М.: Логос, 2002. - 528 с.

33. Валгина Н. С. Теория текста / Нина Сергеевна Валгина - М.: Логос, 2003. – 280 с.

34. Виноградов В. В. Избранные труды. Исследования по русской грамматике / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1975. – 558 с.

35. Виноградов В. В. О категории модальности и модальных словах в русском языке / В. В. Виноградов // Труды института русского языка. – 1975. – №2. - С. 53-87.

36. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська – К.: Пульсари, 2004. – 398 с.
37. Волик А. І. Роль інтонації в загальному плані мовного виразу логічної структури судження/ А. І. Волик// Інтонація мовлення. – 1968. – С. 6-25.
38. Вопросы грамматического строя / [под. ред. В. В. Виноградова]. – М.: АН СССР, 1955. – 482 с.
39. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка / Владимир Григорьевич Гак. – М.: Добросвет, 2000. – 832 с.
40. Гак В. Г. Сравнительная типология французского и русского языков / Владимир Григорьевич Гак. – Л.: Просвещение, 1977. - 286 с.
41. Галкина-Федорук Е. М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке / Е. М. Галкина-Федорук // Сборник статей по языкознанию. - 1958. – С. 103-124.
42. Гмурман В. Е. Теория вероятности и математическая статистика / Владимир Ефимович Гмурман. - М.: Высшая школа, 1977. - 400 с.
43. Гойхман О. Я. Речевая коммуникация / О. Я. Гойхман, Т. М. Надеина. — М.: ИНФРА-М, 2003. — 272 с.
44. Горкун М. Г. Інверсія присудка відносно підмета в розповідному реченні сучасної англійської мови: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Марія Григорівна Горкун. – К., 1960. – 259 с.
45. Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць / Катерина Григорівна Городенська. – К.: Наук. думка, 1991. – 192 с.
46. Грамматика английского языка: Синтаксис / [Кобрина Н. А., Корнеева Е. А., Гузеева К. А., Оссовская М. И.] - М.: Просвещение, 1986. - 348 с.
47. Грамматика русского языка. Синтаксис. Т. 1 / [Редакционная коллегия: В. В. Виноградов, Е. С. Истрина, С. Г. Бархударов]. – М.: Наука, 1980. – 702 с.
48. Даниленко В. П. У истоков учения об актуальном членении предложения (период до Анри Вейля) / В. П. Даниленко // Филологические науки. - 1990. - №5. - С. 82-89.

49. Данилова И. Б. Явление инверсии в современном английском языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / И. Б. Данилова. – Л., 1968. – 180 с.

50. Дворжецкая М. П. Единство системного и коммуникативно-функционального анализа просодии связного текста / М. П. Дворжецкая // Изучение динамического аспекта сегментных и супraseгментных единиц звучащего текста. – 1988. – С. 5-11.

51. Дмитриев А. Н. Конструкции с обратным порядком слов в современном английском литературном языке: дис. ... канд. филол. наук / А. Н. Дмитриев. - М., 1964. - 223 с.

52. Долинин К. А. Коммуникативные варианты французского простого предложения / Константин Аркадьевич Долинин. – Л.: ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1975. - 46 с.

53. Дорохова М. В. Ритмическая организация американской речи: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Мария Владимировна Дорохова; РУДН. – М., 1996. – 22 с.

54. Дубовский Ю. А. Основы английской фонетики / Дубовский Ю. А., Докуто Б. Б., Переяшкина Л. Н. - М.: Флинта-Наука, 2009. - 338 с.

55. Дубовский Ю. А. Просодические контрасты в языке: учеб. пособие / Юрий Александрович Дубовский. – Симферополь: СГУ, 1983. – 94 с.

56. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення: просте речення; еквіваленти речення / Петро Семенович Дудик. - К.: Наукова думка, 1973. - 288 с.

57. Дука Л. И. Функции вводных слов в семантике предложения-высказывания / Л. И. Дука // Вісник Дніпропетровського університету. - 2008. - №11. - С. 99-103.

58. Егорова О. С. Основные типы высказывания в современном французском языке / Ольга Сергеевна Егорова. – Ярославль: ЯГПУ им. К. Д. Ушинского, 1999. - 128 с.

59. Жовтобрюх М. А. Історія української мови: Фонетика / Жовтобрюх М. А., Русановський В. М., Скляренко В. Г. – К.: Наук. Думка, 1979. – 367 с.

60. Закс Л. Статистическое оценивание / Лотар Закс. - М.: Статистика, 1976. - 598 с.
61. Зиндер Л. Р. Л. В. Щерба и школа Щербы наших дней / Л. Р. Зиндер // Загальна та експериментальна фонетика – 2001. – №3. - С. 175–184.
62. Зиндер Л. Р. Общая фонетика / Лев Рафаилович Зиндер. – М.: Высшая школа, 1979. – 312 с.
63. Зубанова И. В. "Baby in the Car" – "Ребенок в машине"? / И. В. Зубанова // Мосты. - 2008. - N4(20). - С. 56-59.
64. Иванова И. П. Теоретическая грамматика современного английского языка / Иванова И. П., Бурлакова В. В., Почепцов Г. Г. — М.: Высш. школа, 1981. — 285 с.
65. Ившин В. Д. Грамматические средства логического выделения главных членов предложения в простом повествовательном английском предложении (к вопросу о выражении логического предиката): дис. ... канд. филол. наук / Василий Дмитриевич Ившин. – М., 1963. - 176 с.
66. Ильиш Б. А. Развитие способов выражения смыслового предиката в английском языке / Б. А. Ильиш // Вопросы германского языкознания. – 1961. – С. 197.
67. Ильиш Б. А. Строй современного английского языка (Теоретический курс) / Борис Александрович Ильиш. – Л.: Просвещение, 1965. – 379 с.
68. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації / [Багмут А. Й., Борисюк І. В., Бровченко Т. О., Олійник Г. П.]– К.: Наук. думка, 1994. – 190 с.
69. Интонация / [отв.ред. А. И. Чередниченко и др.]. – К.: Вища шк., 1978. – 240 с.
70. Ишевская Н. А. Опыт структурно-семантического исследования (на материале английских конструкций, указывающих на положение объекта в пространстве): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Наталья Александровна Ишевская. – М., 1978. – 196 с.
71. Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського

емоційного висловлювання: Монографія / Алла Андріївна Калита. – К.: Вид. центр Київ. держ. лінгв. ун-ту, 2001. – 351 с.

72. Кантер Л. А. Системный анализ речевой интонации / Леонид Александрович Кантер. – М.: Высш. шк., 1988. – 128 с.

73. Карневская Е. Б. Практическая фонетика английского языка / Карневская Е. Б., Ковалева Т. В., Мисуно Е. А. - Минск: Высш. шк., 1982. - 232 с.

74. Каушанская В. Л. Грамматика английского языка: пособие для студентов пед. ин-тов / Каушанская В. Л., Ковнер Р. Л., Кожевникова О. Н. - Л.: Просвещение, 1967. - 319 с.

75. Кварцхава М. И. Стилистические функции порядка слов в английском предложении: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Кварцхава Маргарита Ильинична. – М., 1978. – 190 с.

76. Киршина Т. С. Совместная встречаемость обстоятельств образа действия в современном английском языке / Т. С. Киршина // Вопросы филологии. - 1977. - №6. - С. 42-50.

77. Кияк Т. Р. Перекладознавство (німецько-український напрямок). Підручник / Кияк Т.Р., Науменко А.М., Огуй О.Д. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. – 543 с.

78. Князев А. А. Основы тележурналистики и телерепортажа / Александр Алексеевич Князев. - Бишкек: Изд-во КРСУ, 2001. – 160 с.

79. Кобозева И. М. К распознаванию интенционального компонента смысла высказывания (теоретические предпосылки) / И. М. Кобозева // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии. - 2003. - С. 267-271.

80. Ковтунова И. И. Современный русский язык. Порядок слов и актуальное членение предложения / Ирина Ильинична Ковтунова. - М.: УРСС, 2002. – 240 с.

81. Кодзасов С. В. Глубинные и поверхностные структуры в интонации [Электронный ресурс]: Институт русского языка им. В.В.Виноградова РАН /

С. В. Кодзасов. - Режим доступа к журн.: <http://www.philol.msu.ru/~otipl/SpeechGroup/publications.html>

82. Кодзасов С. В. Законы фразовой акцентуации / С. В. Кодзасов // Просодический строй русской речи. - 1996. - С. 181-204.

83. Кодзасов С. В. Интонация предложений с дискурсивными словами / С. В. Кодзасов // Путеводитель по дискурсивным словам русского языка. - 1993. - С. 182-204.

84. Кодзасов С. В. О редуцированных словах в русском языке / С. В. Кодзасов // Проблемы фонетики. - 1995. - №2. С. 110-122.

85. Кодзасов С. В. Тональная эмфаза в русском языке / С. В. Кодзасов // Proc. XI-th ICPHS. - 1987. - №2. - P. 476-480.

86. Королёва Т. М. Интонационная структура ответов на специальный вопрос в английской спонтанной диалогической речи и чтении (в сопоставлении с украинской): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Королёва Татьяна Михайловна; ОГУ им. И. И. Мечникова. - Одесса, 1979. - 217 с.

87. Королёва Т. М. Интонация модальности в звучащей речи / Татьяна Михайловна Королёва. - К.: Выща школа, 1989. - 148 с.

88. Королева Т. М. Механизм взаимодействия лингвистических средств при передаче модальных значений / Т. М. Королёва // Мовознавство. - 1989. - № 2. - С. 55-58.

89. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов / Ілько Вакулович Корунець. - Вінниця: Нова книга, 2003. - 464 с.

90. Кривнова О. Ф. Ритмизация и интонационное членение текста в «процессе речи-мысли» (опыт теоретико-экспериментального исследования): автореф. дис. ... д-ра. филол. наук: 10.02.19 / Кривнова Ольга Фёдоровна; МГУ им. М. В. Ломоносова. - М., 2007. - 53 с.

91. Кривнова О. Ф. Составляющая несущего тона в мелодической кривой фразы / О. Ф. Кривнова // Исследования по структурной и прикладной лингвистике. - 1976. - №7. - С. 71-82.

92. Крушельницкая К. Г. К вопросу о смысловом членении предложения / К. Г. Крушельницкая // Вопросы языкознания. – 1956. - №5. – С. 55 – 67.
93. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / Валерия Андреевна Кухаренко. – Л.: Просвещение, 1978. – 327 с.
94. Кучеренко Н. М. Значимость фонетических средств современного украинского языка: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02 / Кучеренко Н. М.; Киев. гос. пед. ин-т. – К., 1980. - 20 с.
95. Лаптева О. А. Нерешенные вопросы теории актуального членения / О. А. Лаптева // Вопросы языкознания. – 1972. – №2. – С. 35 – 47.
96. Лиєпа Е. І. Семантична обумовленість порядку слів в прозаїчній і поетичній мові / Е. І. Лиєпа // Філологічні науки. - 1980. - №5. – С. 82-94.
97. Ли Ч. Н. Подлежащее и топик: новая типология языков / Чарльз Ли, Сандра Томпсон // Новое в зарубежной лингвистике. – 1982. – №11. – С. 193-235.
98. Лукьянова Н. А. О соотношении понятий экспрессивность, эмоциональность и оценочность / Н. А. Лукьянова // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. – 1976. – №5. – С. 3-20.
99. Матезиус В. Основная функция порядка слов в чешском языке / В. Матезиус // Пражский лингвистический кружок (сборник статей). – 1967. - С. 246-249.
100. Матезиус В. О так называемом актуальном членении предложения / В. Матезиус // Пражский лингвистический кружок (сборник статей). – 1967. - С. 239-245.
101. Меркулова Н. О. Засоби тема-рематичного поділу висловлювання: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Меркулова Наталя Олексіївна; ДНУ. - Донецьк, 2006. – 170 с.
102. Методи експериментально-фонетического дослідження звучущої мови: навчальний посібник по теоретичній фонетическій іноземних мов / [Дворжецька М. П. [и др.] – К.: Изд-во Киевск. гос. пед. ин-та иностр. яз., 1991. – 76 с.

103. Миньяр–Белоручев Р. К. Последовательный перевод / Рюрик Константинович Миньяр – Белоручев. - М.: Воениздат, 1969. - 287 с.
104. Мирам Г. Э. Курс синхронного перевода / Г. Э. Мирам, С. В. Иванова, П. В. Амплеев. - К.: Ника-Центр, 2007. - 344 с.
105. Мирам Г. Э. Профессия: переводчик / Геннадий Эдуардович Мирам. - К.: Ника-Центр, 1999. - 160 с.
106. Морозов В. П. Особенности акустических средств выражения эмоций в вокальной речи и некоторые аспекты проблемы языка эмоций / В. П. Морозов // Речь, эмоции и личность. - 1978. - С. 139 - 148.
107. Москальская О. И. Аранжировка предложений в тексте и проблема подчинения / О. И. Москальская // ИАН СССР СЛЯ. – 1980. - №6. – С. 521-530.
108. Москальская О. И. Грамматика текста / Ольга Ивановна Москальская. – М.: Высшая школа, 1981. – 184 с.
109. Мустайоки А. С. Теория функционального синтаксиса: от семантических структур к языковым средствам / Арто Самуэль Мустайоки. – М.: Языки славянской культуры, 2006. – 512 с.
110. Николаева Т. М. Актуальное членение – категория грамматики текста / Т. М. Николаева // Вопросы языкознания. - 1972. - №2. - С. 48-54.
111. Николаева Т. М. Семантика акцентного выделения / Татьяна Михайловна Николаева. - М.: Наука, 1982. - 278 с.
112. Николаева Т. М. Фразовая интонация славянских языков / Татьяна Михайловна Николаева. - М.: Наука, 1977. - 278 с.
113. Николаева Т. М. Функции частиц в высказывании (на материале славянских языков) / Татьяна Михайловна Николаева. – М.: Наука, 1985. - 170 с.
114. Образцова Е. М. Когнитивная основа обязательности и достаточности синтаксической структуры предложения-примитива / Е. М. Образцова // Наукові записки МГУ. – 2007. - №6. - С. 32-37.
115. Образцова Е. М. Линейная организация высказывания как межязыковая универсалия (на материале английского, русского и

українського мови): монографія / Елена Михайловна Образцова. – Одеса: Фенікс, 2010. - 400 с.

116. Образцова О. М. Речення-примітив як мінімальний текст (з погляду референціально-рольової семантики) / О. М. Образцова // Мова і культура. – 2002. - №4. - С. 5 - 14.

117. Падучева Е. В. Высказывание и его соотнесенность с действительностью / Елена Викторовна Падучева – М.: Наука, 1985. - 272 с.

118. Паламар Л. М. Практичний курс української мови. Поглиблений етап вивчення / Лариса Максимівна Паламар – К.: Либідь, 1995. – 158 с.

119. Паршин А. В. Теория и практика перевода / Андрей Паршин - Ставрополь: СГУ, 1999. – 203 с.

120. Паславська А. Й. Заперечення в українській та німецькій мовах: лінгводидактичний аспект / А. Й. Паславська // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. - 2010. - №5. - С. 193-202.

121. Пауль Г. Принципы истории языка / Герман Пауль. – М.: изд. ин. лит-ры, 1960 – 500 с.

122. Петров Н. Е. О содержании и объеме языковой модальности / Николай Егорович Петров. - Новосибирск: Наука, 1982. - 160 с.

123. Пименов Е. Н. О «связях» вводного слова / Е. Н. Пименов // Синтаксические связи в русском языке. – 1978. – С. 70-79.

124. Плющ Н. П. Інтонаційні засоби диференціації комунікативних різновидів розповіді в українському діалогічному мовленні / Н. П. Плющ // Мовознавчі студії. – 1976. – С. 80-84.

125. Плющ Н. П. Інтонація розповідного речення / Н. П. Плющ // Типологія інтонації мовлення. – 1977. – С. 54-55.

126. Полянская М. А. Просодия английской фразы в речи носителей китайского языка: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Полянская Марина Александровна. - Владивосток, - 2011. – 26 с.

127. Пономарів О. Д. Сучасна українська мова: підручник / Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко Л. Ю. – К.: Либідь, 1997. – 400 с.

128. Потапова Р. К. Воздействующая функция языка СМИ / Родмонга Потапова, Всеволод Потапов // Семантическое поле «наркотики». Дискурс как объект прикладной лингвистики. – 2004. – С. 9-16.
129. Потапова Р. К. Новые информационные технологии и лингвистика / Родмонга Кондратьевна Потапова. – М.: УРСС, 2004. – 320 с.
130. Потапова Р. К. Просодия, просодика, просодемика / Р. К. Потапова // Просодия текста. - 1982. – С. 29-32.
131. Приходько А. И. Аппроксиматоры как лексические средства снижения категоричности высказывания / А. И. Приходько // Единство системного и функционального анализа языковых единиц. – 2006. – №9 – 404 с.
132. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. - Запоріжжя: Прем'єр, 2008. - 332 с.
133. Прокопович Н. Н. Словосочетания и вводные слова/конструкции / Н. Н. Прокопович // Проблемы современной филологии. – 1965. - С. 224-229.
134. Распопов И. П. Актуальное членение предложения (на материале простого повествования преимущественно в монологической речи) / Игорь Павлович Распопов. – Уфа: Башкир. Ун-та, 1961. — 163 с.
135. Распопов И. П. Строеие простого предложения в современном русском языке / Игорь Павлович Распопов. - М.: Просвещение, 1970. – 191 с.
136. Розенталь Д. Э. Словарь-справочник лингвистических терминов / Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. — М.: Просвещение, 1976. – 357 с.
137. Роль произношения при вербальном общении [Электронный ресурс] - Режим доступа: http://dere.com.ua/library/other/rol_proiz_1.shtml
138. Русская грамматика / [ред. коллегия: Н. Ю. Шведова]. - М.: Наука, 1980. - 788 с.
139. Русская фонетика [Электронный ресурс]: / Г. Е. Кедрова, В. В. Потапов, Егоров А. М., Омельянова Е. Б. - Режим доступа: <http://www.philol.msu.ru/~fonetica/index1.htm>

140. Рябова Г. Н. Роль частиц в коммуникативно-синтаксической организации предложения в поэтическом тексте (на материале русского и испанского языков) / Г. Н. Рябова // Ярославский педагогический вестник. – 2011. - №6. – С. 126-130.

141. Самойлова И. В. Лексико-грамматические сигналы коммуникативной расчленённости английского предложения: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Самойлова И. В. – Одесса, 1979. – 177 с.

142. Светозарова Н. Д. Акцентно-ритмические инновации в русской спонтанной речи / Н. Д. Светозарова // Проблемы фонетики. - 1993. - №1. - С.189-198.

143. Светозарова Н. Д. Интонационная система русского языка / Наталия Дмитриевна Светозарова. – Л.: Изд-во Ленингр. Ун-та, 1982. – 173 с.

144. Сгалл П. Актуальное членение предложения и метод вопросов / П. Сгалл, Е. Хаичова // Sbornik praci filosofickej fakulty Bmeskej university. - 1980. - №28. - С 51-57.

145. Сдобников В. В. Теория перевода / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. - М.: АСТ: Восток - Запад, 2007. - 448 с.

146. Селезнев В. Х. Пособие по развитию навыков английской интонации / Владимир Харитонович Селезнев. - М.: Высш. шк., 1983. – 312 с.

147. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2006. - 716 с.

148. Сиротинина О. Б. Лекции по синтаксису русского языка: учебное пособие / Ольга Борисовна Сиротинина. - М.: КомКнига, 2006. - 144с.

149. Сиротинина О. Б. Порядок слов в русском языке / Ольга Борисовна Сиротинина. – М.: Едиториал УРСС, 2003. - 172 с.

150. Слюсарева Н. А. Проблемы функционального синтаксиса современного английского языка: монография / Наталья Александровна Слюсарева. - М.: Наука, 1981. – 206 с.

151. Смирницкий А. И. Синтаксис английского языка / Александр Иванович Смирницкий. - М.: изд-во лит-ры на иностр. языках, 1957. - 286 с.

152. Соколова М. А. Практическая фонетика английского языка / Соколова М. А., Гинтовт К. П., Кантер Л. А. – М.: Высш. шк., 1984. – 352 с.
153. Старикова Е. Н. Вариативность средств выражения категоричности/некатегоричности высказывания / Е. Н. Старикова // Вариативность в германских языках, 1988. - С. 43-44.
154. Стародумова Е. А. Синтаксис современного русского языка / Елена Алексеевна Стародумова. - Владивосток: Дальневосточный университет, 2005 - 142 с.
155. Стеріополо О. І. Перлокутивний ефект просодії мовлення / О. І. Стеріополо // Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес. Матеріали міжнародної наукової конференції (24–25 листопада 2004 р). – Чернівці, 2004. – С. 268-270.
156. Сучасна українська літературна мова. Фонетика / [Бас-Кононенко О. В., Дудник З.В., Зубань О.М., Плющ Н. П.] – К.: нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2002. - 173 с.
157. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти: Навчальний посібник / Олег Борисович Тарнопольський. – К.: ІНКОС, 2006. – 248 с.
158. Телевизионная журналистика / [Ред. коллегия Г. В. Кузнецов, В.Л.Цвик, А. Я. Юровский]. – М.: Высшая школа, 2002. - 304 с.
159. Типологія інтонації мовлення [Багмут А. Й., Борисюк І. В., Олійник Г. П., Плющ Н.П.] – К.: Наук. думка: 1977. – 495 с.
160. Торсуева И. Г. Интонация и смысл высказывания / Ирина Георгиевна Торсуева. — М.: Наука, 1979. — 109 с.
161. Травничек Фр. Грамматика чешского литературного языка / Франтишек Травничек. - М.: Изд-во ин. лит., 1950. – 466 с.
162. Тумбрукати Е. Семантико-синтаксические характеристики интервью (на материале английского языка) / Е. Тумбрукати // Наукові записки. - №81(2). - 2009. - С. 320-323.

163. Уанк Р. Влияние актуального членения на интонационное оформление русского частного вопроса / Р. Уанк // Proc. XI-th ICPHS. - №4. – 1987. - P. 287-290.
164. Фенова Е. А. Роль вводных слов и вставных конструкций в организации функциональной перспективы высказывания / Е. А. Фенова // Вестник МГУ. – 1983. – № 5. - С. 79-86.
165. Филиппов К. А. Лингвистика текста: Курс лекций / Константин Анатольевич Филиппов. - Санкт-Петербург: С. – Петерб. ун-та, 2003. – 336 с.
166. Фужерон И. Интонация, порядок слов и межфразовые связи / И. Фужерон // Вербальная и невербальная опоры пространства межфразовых связей. - 2004. - С. 189—200.
167. Фужерон И. Организация информации в высказывании и его связь с контекстом связи / И. Фужерон // Проблемы фонетики. - 1993. - №1. - С. 181-188.
168. Фужерон И. Ядерное и фразовое ударение / И. Фужерон // Известия РАН. - 2005. - №2. - С. 32-39.
169. Центр современных методик преподавания [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://www.dioo.ru/audirovanie.html>
170. Цеплитис Л. К. Анализ речевой интонации / Л. К. Цеплитис. – Рига: Зинатне, 1974. – 272 с.
171. Чахоян Л. П. Коммуникативно-семантическая теория высказывания (на материале новоанглийского языка): дис. ... доктора филол. наук: 10.02.04/ Чахоян Людмила Павловна. – Л., 1980. – 390 с.
172. Чейф У. Данное, контрастивность, определенность, подлежащее, топики и точка зрения / У. Чейф // Новое в зарубежной лингвистике. - 1982. - №11. - С. 277-316.
173. Черемисина Н. В. Русская интонация: поэзия, проза, разговорная речь / Нинель Васильевна Черемисина. - М.: Рус. яз., 1989. - 241 с.
174. Черняховская Л. А. Перевод и смысловая структура / Леонора Александровна Черняховская. - М.: Международные отношения, 1976. - 298 с.

175. Шадрина Н. А. Семантико-прагматические особенности модуса высказывания в английском языке [Электронный ресурс]: / Н. А. Шадрина // Этюды по поводу. - 2008. Режим доступа: <http://philarts.spbu.ru/structure/sub-faculties/engl-filolog/etyudy/semantiko-pragmaticcheskie>. - Назва з титул. екрану.
176. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка / Алексей Александрович Шахматов. – Л.: Учпедгиз, 1941. – 620 с.
177. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / Виктор Иванович Шаховский. – Воронеж: Воронежский ун-т, 1987. – 188 с.
178. Шаховский В. И. Проблема разграничения экспрессивного и эмотивного как семантических категорий / В. И. Шаховский // Проблемы семасиологии и лингвостилистики. - 1976. - № 2. - С. 3-25.
179. Швачко С. Лінгвістичний статус паузи (на матеріалі англомовних художніх текстів) / Світлана Швачко, Тетяна Анохіна // Вісник Сумс. держ. ун-ту: Філологічні науки. – 2002. – № 3. – С. 116-121.
180. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение XVI-XX вв.: монография / Ирина Семеновна Шевченко. – Харьков: Константа. – 1998. – 168 с.
181. Шевякова В. Е. Актуальное членение предложения / В. Е. Шевякова // Лингвистический энциклопедический словарь – 1990. - С. 22-23.
182. Шевякова В. Е. Современный английский язык: порядок слов, актуальное членение, интонация / Валентина Ефимовна Шевякова. – М.: Наука, 1980. – 380 с.
183. Штакина Л. А. Тембральные параметры речевых жанров / Л. А. Штакина // Проблеми загальної, германської, романської та слов'янської стилістики. - 2005. – №1. – С. 39-42.
184. Щерба Л. В. Фонетика французского языка / Лев Владимирович Щерба. – М.: Высшая школа, 1955. – 311 с.
185. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Лев Владимирович Щерба. – М.: Наука, 1974. – 428 с.

186. Щербань Г. Е. О функциях пропозициональных частиц в актуальном членении текста [Электронный ресурс] / Г. Е. Щербань // Электронный журнал «Исследовано в России», - 2001. - №46. - С. 535-544. Режим доступа к журн.: <http://rubingoods.ru/964/0.pl>

187. Ягунова Е. В. Восприятие звучащего текста: стратегии восприятия и функциональный стиль (жанр) текста / Е. В. Ягунова // Порождение и восприятие речи. - 2006. – С. 180-194.

188. Янко Т. Е. Интонационные стратегии русской речи в сопоставительном аспекте / Татьяна Евгеньевна Янко. – М.: Языки славянской культуры, 2008. – 312 с.

189. Ягунова Е. В. Коммуникативная и смысловая структуры текста и его восприятие / Е.В. Ягунова // Вопросы языкознания. – 2007. - №6. – С. 32-49.

190. Янко Т. Е. Коммуникативные стратегии русской речи / Татьяна Евгеньевна Янко. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 384 с.

191. Якобсон Р. О. Лингвистика и поэтика / Р. О. Якобсон // Структурализм: "за" и "против". - 1975. - С. 193-230.

192. Ягунова Е. В. Мелодические признаки и опорные элементы при восприятии текста / Е. В. Ягунова // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии. - 2005. – С. 112–115.

193. Ягунова Е. В. Просодические признаки и просодические структуры в процедурах восприятия текста / Ягунова Е.В. // ...слово отзовется. - 2006. – С. 264-269.

194. Ягунова Е. В. Тема и рема, данное и новое при восприятии текста / Е.В. Ягунова // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии – 2007. - С. 610-617.

195. A University Grammar of English / [Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J.]. – Moscow: Vyssaya skola, 1982. – 391 с.

196. Becker K. F. Organizm der Sprache / Karl Ferdinand Becker. - Frankfurt am Main: Kettenteil, 1841. – 604 p.

197. Bloomfield L. *Language* / Leonard Bloomfield. – L.: George Allen & Unwin Ltd., 1955. – 556 p.
198. Bolinger D. *Aspects of language* / Dwight Bolinger. - New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1975. – 628 p.
199. Bolinger D. A theory of Pitch Accent / D. Bolinger // *Word*. - 1958. - №14. – P. 109-149.
200. Bolinger D. *Forms of English. Accent, Morpheme, Order* / Dwight Bolinger. – Cambridge - Massachusetts: Harvard University Press, 1965. – 334 p.
201. Bolinger D. *Intonation and its parts. Melody in spoken English* / Dwight Bolinger. – Standford: University Press, 1986. - 421 p.
202. Bolinger D. Intonation as Stress Carrier / D. Bolinger // *Litera*. – 1955. - №2. – P. 35-40.
203. Bolinger D. Intonation signals of subordination / D. Bolinger // *Proceedings of the Tenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. - 1984. - P. 401-414.
204. Bolinger D. Linear modification / D. Bolinger // *Publications of the Modern Language Association of America*. – 1952. - №67. – P. 1117-1144.
205. Bolinger D. *Meaning and form* / Dwight Bolinger. – London - New York: Longman, 1977. – 212 p.
206. Bolinger D. Relative Height /D. Bolinger// *Prosodic Feature Analysis*. - 1970. – P. 109-127.
207. Bolinger D. Two views of accent /D. Bolinger// *Journal of linguistics*. - 1985. - №21. – P. 79-123.
208. Bonnot Ch. Accent de phrase non final et relations interénonciatives en russe moderne / Christine Bonnot, Irina Fougeron // *Rev. Etud. Slaves*. – 1983. – №55(4). – P. 611-626.
209. Bonnot Ch. L'accent de phrase initial en russe est-il toujours un signe d'expressivite ou de familiarite? / Christine Bonnot, Irina Fougeron // *BSLP*. – 1982. - №77(1). – P. 309-330.

210. Brazil D. *Discourse Intonation and Language Teaching* / Brazil D., Coulthard M., Johns C. – London: Longman, 1980. – 246 p.
211. Brazil D. *The Communicative Value of Intonation in English* / David Brazil. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 188 p.
212. Bryant M. *Modern English and its Heritage* / Bryant Margaret. - New York: Macmillan Co., 1948. - 492 p.
213. Buring D. *On D-Trees, Beans, and B-Accents* / D. Buring // *Linguistics & Philosophy*. - 2003. - №26. - P. 511-545.
214. Burzio L. *Principles Of English Stress* / Luigi Burzio. – Cambridge: Cambridge University Press, 1994. – 373 p.
215. Byshuk G. *Manifestation of Rhythm in Discourse* / G. Byshuk // *IATEFL-Ukraine Newsletter*. – 1998. – №13. – P. 26-27.
216. Chafe W. *Discourse, consciousness, and time. The flow and displacement of conscious experience in speaking and writing* / Wallace Chafe. – Chicago: University of Chicago Press, 1994. – 327 p.
217. Chafe W. *Givenness, Contrastiveness, Definiteness, Subjects, Topics and Point of View* / W. Chafe // *Subject and Topic*. - 1976. - P. 27-55.
218. Chafe W. *The Pear stories : cognitive, cultural, and linguistic aspects of narrative production* / Wallace Chafe. – United States: Norwood, Ablex Pub. Corp., 1980. – 327 p.
219. Charleston B. M. *Studies on the emotional and affective means of expression in modern English* / B. M. Charleston // *Swiss Studies in English*. – 1960. – № 46. – P. 357.
220. Cook M. *The interpretation of pauses by the listener* / Mark Cook, Mansur Lalljee // *British Journal of Social and Clinical Psychology*. – 1972. - №9. – P. 375-376.
221. Coulthard. M. *Introduction to Discourse Analysis* / Malcolm Coulthard. - Harlow: Longman, 1985. – 212 p.

222. Coulthard. M. The place of intonation in the description of interaction / Malcolm Coulthard, David Brazil // *Analyzing Discourse: Text and Talk*. – 1982. – P. 92-112.
223. Cramer E. Judgement of personal characteristics and emotions from nonverbal properties of speech / E. Cramer // *Physical Bulletin*. - 1963. - №60. - P. 408-420.
224. Cruttenden A. *Intonation* / Alan Cruttenden. - Cambridge: Cambridge University Press, 1986. – 214 p.
225. Crystal D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* / D. Crystal. – Oxford: Oxford University Press, 1990. – 392 p.
226. Crystal D. *Prosodic systems and intonation in English* / David Crystal. - London: Cambridge University Press, 1969. – 382 p.
227. Crystal D. *Systems of prosodic and paralinguistic features in English* / D. Crystal, R. Quirk. – the Hague: Mouton, 1964. – 94 p.
228. Crystal T. *Articulation Rate and the Duration of Syllables and Stress Groups in Connected Speech* / Thomas Crystal, Arthus House // *Journal of the Acoustic Society of America*. - 1990. – №88. – P. 101-112.
229. Curme G. *English Grammar* / George Curme. - New York: Barnes & Noble Inc., 1966. – 308 p.
230. Danes F. *A three-level approach to syntax* / F. Danes // *Travaux Linguistic de Prague*. – 1964. - №1. - P. 225-235.
231. Danes F. *Functional Sentence Perspective and the Organization of the Text* / F. Danes // *Papers of Functional Sentence Perspective*. - 1974. – P.106-128.
232. Davenport M. *Introducing Phonetics and Phonology* / M. Davenport, S. Hannahs. – New York: Oxford University Press, 1998. – 196 p.
233. Drubig B. *Toward a Typology of Focus and Focus constructions* / Bernhard Drubig // *Linguistics*. – 2003. - №41. – P. 1-50.
234. Dubovsky Y. *Attitudinal semantics of prosody and its metalanguage* / Yury Dubovsky, Galina Yermolenko // *Proc. XI-th ICPHS*. - 1987. – №5. – P. 279-282.
235. Ellmore. T. *Ntc's Mass Media-Dictionary* / Terry Ellmore. – New

York: NTC. - 1991. – 269 p.

236. Fant G. Semantic and prosodic variabilities in connected speech / G. Fant, L. Nord, A. Kruckenberg // Proc. XI-th ICPHS. - 1987. – №6. – P. 102-105.

237. Firbas J. Functional Sentence Perspective in Written and Spoken Communication / Jan Firbas. – Cambridge: Cambridge University Press, 1992. – 256 c.

238. Firbas J. On defining the theme in functional sentence analysis / J. Firbas // Travaux Linguistiques de Prague. – 1964. – №1. – P. 267-280.

239. Firbas J. Some aspects of the Czechoslovak approach to problems of functional sentence perspective / J. Firbas // Papers on functional sentence perspective. - 1974. - P. 11-37.

240. Fonagy I. Semantic diversity in intonation / I. Fonagy // Proc. XI-th ICPHS. - 1987. - №2. - P. 468-471.

241. Fry D. Prosodic phenomena / D. Fry // Manual of Phonetics. – 1968. – P. 365-410.

242. Ganshina M. A. English grammar / M. A. Ganshina, N. M. Vasilevskaya. - Moscow: Higher school publishing house, 1964. – 548 p.

243. Gibbon D. Perspectives of intonation analysis / Dafydd Gibbon. – Bern: Lang, 1976. – 309 p.

244. Giles H. The Oxford International Encyclopedia of Linguistics / Howard Giles. – Oxford: Oxford University Press, 1992. – 655 p.

245. Greenberg J. A quantitative approach to the morphological typology of language / J. Greenberg // IJAL. - 1960. - №26(3). – P. 178-194.

246. Gundel J. Topic and focus / Jeanette Gundel, Thorstein Fretheim // The Handbook of Pragmatic Theory. - 2003. - P. 175-196.

247. Halle P. A preliminary study of speech rate perception / P. Halle // Proc. XI-th ICPHS. –1987. – №4. – P. 86-89.

248. Halliday M. A. K. Intonation and Grammar in British English / Michael Alexander Kirkwood. - The Hague: Mouton, 1967. – 62 p.

249. Halliday M. A. K. Notes on transitivity and theme in English / M. A. K. Halliday // *Journal of Linguistics*. – 1967. - №3. – P. 37-81.
250. Halliday M. A. K. The tones of English / M. A. K. Halliday // *Archivum Linguisticum*. – 1963. – №15. – P. 1-28.
251. Hartvigson H. Inversion in present day English / H. Hartvigson, L. Jakobsen // *Odense University. Studies in English*. - 1974. - №2. – 96 p.
252. Hawkins J. Language Universals and the Performance-Grammar Correspondence Hypothesis [Электронный ресурс]: / J. Hawkins. – 2008. – Режим доступа: <http://lingo.stanford.edu/sag/L204/Hawkins-LgUnivFinal.pdf>
253. Hedberg N. The Prosody of Contrastive Topic and Focus in Spoken English / N. Hedberg // *Proceedings of the Workshop on Information Structure in Context*. - 2002. - P. 14-52.
254. Hedberg N. The Prosody of Topic and Focus in Spontaneous English Dialogue / Nancy Hedberg, Juan Sosa // *Topic and Focus: Cross-Linguistic Perspectives on Meaning and Intonation*. - 2007. - P. 101-120.
255. Hide A. Attitudinal and dialectical variation in intonation: High tone displacement and the role of distortional component in autosegmental theory / A. Hide // *Proc. XI-th ICPHS*. – 1987. - №5. - P. 283-286.
256. Hill L. Selected articles on the teaching of English as a foreign language / Leslie Hill. – London: Oxford University Press, 1967. – 143 p.
257. Hirschberg J. The intonational structuring of discourse / Julia Hirschberg, Janet Pierrehumbert // *Proceedings of the 24th Annual Meeting of ACL*. – 1986. – P. 136-144.
258. Ilyish B. A. The Structure of Modern English / Boris Alexandrovich Ilyish. - L.: Prosveschenije, 1971. - 366 p.
259. Jackendoff R. Semantic interpretation in Generative Grammar / Ray Jackendoff. - Cambridge: MIT Press, 1972. – 400 p.
260. Jespersen O. A modern English grammar on historical principles / Otto Jespersen. – L.: George Allen & Unwin Ltd., 1949. – 683 p.

261. Jespersen O. *Essentials of English Grammar* / Otto Jespersen. – L.: George Allen and Unwin Ltd., 1946. – 387 p.
262. Johnson K. *Acoustic and Auditory Phonetics* / Keith Johnson. – Cambridge: Blackwell, 1997. – 169 p.
263. Jones D. *An outline of English phonetics* / Daniel Jones. – Cambridge: Cambridge University Press, 1962. – 377 p.
264. Kadmon N. *Formal Pragmatics: Semantics, Pragmatics, Presupposition, and Focus* / Kadmon Nirit. - Maiden & Oxford: Blackwell, 2001. – 430 p.
265. Kingdon R. *Groundwork of English Intonation* / Roger Kingdon. – London: Longman, 1966. – 272 p.
266. Kingdon R. *The groundwork of English stress* / Roger Kingdon. – London: Longmans, 1972. – 224 p.
267. Kirkwood H. W. *Aspects of Word-Order and Its Communicative Function in English and German* / H. W. Kirkwood // *Journal of Linguistics*. 1969. - №5(1). - P. 85-107.
268. Kiss K. E. *Identificational focus versus information focus* / K. E. Kiss // *Language*. - 1998. - №74(2). - P. 245-268.
269. Kohler K. *The linguistic functions of Fo Peaks* / K. Kohler // *Proc. XI-th ICPHS*. - 1987. – №3. – P. 149-152.
270. Krifka M. *A Compositional Semantics for Multiple Focus Constructions* / M. Krifka // *Cornell Working Papers in Linguistics*. – 1991. - №10. – P. 17-53.
271. Ladd R. *Intonational Phonology* / Robert Ladd. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 334 p.
272. Lambrecht K. *Information structure and sentence form. Topic, focus, and the mental representations of discourse referents* / Lambrecht Knud. - Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 388 p.
273. Laszlo H. *Grouping, the cognitive basis of recursion in language* / H. Laszlo // *Argumentum*. – 2006. – №2. – P. 67-114.

274. Leech G. A Communicative Grammar of English / G. Leech, J. Svartvik. - Moscow: Prosveshchenije, 1983. – 304 p.
275. Lehiste I. Suprasegmentals / Ilse Lehiste. – Cambridge: MIT press, 1967. – 210 p.
276. Lieberman Ph. Intonation, perception and language / Philip Lieberman. – Cambridge: MIT press, 1967. - 210 p.
277. Lyons J. Semantics / J. Lyons. – 1978. - №2. – P. 374-897.
278. Mathesius V. A Functional Analysis of Present Day English on a General Linguistic Basis / Vilém Mathesius. - The Hague-Paris-Mouton-Prague: Academia, 1975. - 228 p.
279. McCawley J. D. English as VSO language / J. D. McCawley // Language. - 1970. - №46(2). - P. 286-299.
280. Molnar V. Contrast - from a contrastive perspective / V. Molnar // Information Structure in a Cross-Linguistic Perspective. – 2002. - P. 147-161.
281. Muir J. A modern approach to English grammar / James Muir. – London: Batsford Ltd., 1972. – 149 p.
282. Muller D. Studies in Modern English Syntax. Two Aspects of Synthesis. – Winterthur: Verlag P.G. Keller, 1957. – 106 p.
283. Nevalainen T. A quantitative survey of nuclear tone variation in English / T. Nevalainen // Proc. XI-th ICPHS. – 1987. – №3. – P. 180-183.
284. Nida Eu. A synopsis of English syntax / Eugene Nida. - The Hague: Mouton, 1966. - 174 p.
285. Nikolaeva T. The intonology of the 80-ES / T. Nikolaeva // Proc. XI-th ICPHS. – 1987. – №2. – P. 486-491.
286. Nikolaeva. T. The typology of sentence intonation systems / T. Nikolaeva // Proc. XI-th ICPHS. – 1987. - №6. - P. 106-109.
287. O'Connor D. Intonation of colloquial English / D. O'Connor, F. Arnold. – London: Western Printing Services LTd., 1961. – 270 p.
288. O'Connor D. Phonetics / Joseph Desmond O'Connor. – New York: Penguin Books, 1977. – 320 p.

289. Palmer F. R. Modality and the English verbals / Frank Robert Palmer. – London, New York: Longman linguistics libr., 1974. – 196 p.
290. Peregrin J. Topic-focus articulation as generalized quantification / J. Peregrin // In Focus and Natural Language Processing. - 1994. - №2. – P. 379-388.
291. Pierrehumbert J. B. The Phonology and Phonetics of English Intonation: PhD thesis / Janet Breckenridge Pierrehumbert; MIT. - Massachusetts, 1980. – 402 p.
292. Pittenger R. E. The first five minutes: a sample of microscopic interview analysis / R. E. Pittenger, C. F. Hockett, J. J. Danehi. – Ithaca, New York: Martineau, 1960. – 256 p.
293. Rochemont M. Focus in Generative Grammar / Michael Rochemont. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 1986. – 221 p.
294. Rooth M. Associations with Focus: PhD thesis / Mats Rooth; Univ. of Massachusetts at Amherst. – Massachusetts, 1985. – 406 p.
295. Rooth M. A Theory of focus interpretation / M. Rooth // Natural Language Semantics. - 1992. - №1. - P. 75-116.
296. Roach P. English phonetics and phonology. A practical course / Peter Roach. – Cambridge: Cambridge University Press, 1984. – 212 p.
297. Steedman M. Information structure and the syntax-phonology interface / M. Steedman // Linguistic Inquiry. – 2000. - №31(4). - P. 649-689.
298. Steube A. Correction by contrastive focus / A. Steube // Theoretical Linguistics. – 2001. - №27(2/3). - P. 215-249.
299. Swan. M. Practical English Usage Text. / Michael Swan. - М.: Высшая школа, 1984. - 552 с.
300. Sweet H. A new English grammar logical and historical / Sweet Henry. - Oxford: Clarendon Press, 1930. – 350p.
301. Vallduvi E. On Rheme and Kontrast / Enric Vallduvi, Maria Vilkuuna // The Limits of Syntax. - 1998. - №29. - P. 79-108.
302. Vallduvi E. The linguistic realization of information packaging / Enric Vallduvi, Elisabet Engdahl // Linguistics. – 1996. - №34. - P. 459-519.

303. Van Valin R. A typology of the interaction of focus structure and syntax / R. Van Valin // *Typology and Linguistic Theory: From Description to Explanation*. – 1999. – P. 551-554.

304. Van Valin R. Functionalist linguistic theory and language acquisition / R. Van Valin // *First Language*. – 1991. - №11. – P. 7-40.

305. Van Valin R. Role and Reference Grammar / Robert Van Valin, William Foley // *Current Syntactic Theories*. – 1980. - №13. – P. 329-352.

306. Waddel R. Grammar and Style / Robert Waddel. - New York: William Sloane Associates Inc., 1951. - 380 p.

307. Zandvoort R. A handbook of English Grammar / Reinard Zandvoort. - L.: Longman, 1957. - 351 p.

308. Zlatoustova L. V., Kedrova G. Y. Perceptive and acoustic characteristics of emotions: A typological research based on the material of languages with different structures / Lyubov Zlatoustova, Galina Kedrova // *Proc. XI-th ICPhS*. – 1987. - №3. – P. 218-221.